
EX LIBRIS
MILOŠA
MLADENOVIĆA

ИСТОРИЈА СРЕМА

НАПИСАО

Мих. Ј. Миладиновић

(Овај је рад награђен са 400 дин., првом видовданском наградом Београдске Општине за 1899. год.)

БЕОГРАД

Штампарија Д. Димитријевића, Иван-бегова улица бр. 1

1903

ИЗДАЊЕ ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

Сени своје добре матере

†

Јоване — Цане —

(Рођ. у Великом Селу, окр. и срезу пожаревачком,
† 5. нов. 1894. год. у Пожаревцу)

Посвећује овај свој рад

Захвални син

Мика.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

ПРЕДГОВОР

Академски савет Велике Школе као сваке тако и 1899. год. објавио је темат за видовданску награду, којом награђује Београдска Општина радове великошколаца. Ове године био је темат „Историја Срема“, коју сам као великошколац IV г. израдио и поднео на оцену.

По оцени и препоруци г. Љ. Ковачевића, академика и професора Велике Школе, овај је рад награђен првом видовданском наградом. У брзо сам по том, свршивши Вел. Школу, био постављен за наставника грађанске школе у Прокупљу и тада понех собом овај рад да — пре но што ће га Београдска Општина одштампати — израдим и новије време сремске историје, које раније не стигох (јер је темат био објављен доцније но обично). Ну како за време свога двогодишњег бављења у Прокупљу не имадох тамо никакве књижнице, из које бих

прикупио потребни материјал, то учиних у раду само мање измене и допуне и то поглавито према учињеним опаскама референта, г. Љ. Ковачевића. Описивање новијих догађаја (XVIII. и XIX век) за сада изоставих, јер ћу их у скоро изнети или у другој свесци или ћу их унети у друго, према стручној критици приређено издање ове прве свеске, која би на тај начин била целина, обухватајући историју Срема од најстаријих времена до краја XIX века.

Сматрам за пријатну дужност да своме наставнику и референту, г. Љ. Ковачевићу, изјавим своју захвалност на уложеном труду и опаскама, које је учинио при прегледу и оцењивању овога рада.

1. септембра 1902. г.
у Пожаревцу.

Писац

Мото:

„Syrmien ist zwar der kleineste, aber der edelste, fruchtbareste und besste Theil des Königreiches."

Friedrih Wilhelm v. Taube.

Сремом се назива источни крај Славоније, који данас административно сачињава „Сремску жупанију." То је већином равна и родна област, која се простире између Саве и Дунава и захвата у простору 96 квадратних миља. Северним делом Срема пружа се Фрушка Гора (у дужини од 90 км.) у којој се налази 16 по наш народ знатних манастира.[1] Срем обилује речицама, родним земљиштем, живописним крајевима и лепим местима, у којима живи готово искључиво српски народ, кога има у Срему до четврт милиона душа. Главнији су градови: Вуковар, на ушћу Вуке у Дунав, седиште сремске жупаније (која са Славонијом и Хрватском спада под Угарску краљевину). Рума, важно тржиште. Варадин са јаким градом на Дунаву. Карловци на Дунаву, седиште српског патријарха. Земун,

---

[1] О тим манастирима, као и о другим сремским знаменитостима, говориће се доцније.

најмногољуднији град сремски, лежи према Београду. Митровица на Сави, где се налазе остаци римског града *Сирмијума (Sirmium)*, по ком је и ова област добила име *Срем.*[1]

Пошто смо у главним потезима изнели географски опис Срема да разгледамо прошлост ове знатне и лепе српске покрајине.

---

[1] Римски назив Sirmium постао је од корени *sru*, што значи *теки* (грчки ʼρυγ ʽρετν, лат. rivus, старо нем. stroum, слов. струја ит.д.). Тај се корен налази у многим именима, као: Ister, Strymoni, Sermius (код Филипопоља) и т.д. В. Jireček, Heerstrasse, стр. 36.

I

Срем од најстаријих времена до освојења бугарског [до год. 827.].

А.

Срем од најстаријих времена до Сеобе Народа (375. г. по Хр.).

По свом подесном и средишном положају на југо-истоку Европе, између Дунава и Саве, био је Срем, као равно земљиште, отворен и од вајкада изложен навалама свију народа, који су се с које било стране примицали средњо-дунавској низији. С тога у опште мало има области, које су у току времена издржале толико најезда и промениле толико господара као Срем.

Прастара историја Срема и суседног земљишта око Дунава и Саве није за сада ближе позната. Који су били први станов-

ници Срема, не може се казати, ма да се може утврдити по разним ископаним стварима, да је и у Срему било становника у преисториском добу. Још у XII веку пре Христа, по неким писцима живели би овде Венети.[1] Ну први народ, за који поуздано знамо да је живео у овим крајевима, па и у Срему, јесу *Илири.* О њима се зна, да су били сродни Трачанима (дакле ариског порекла); да су живели номадиским животом, а при томе били и врло ратоборни. Илири су живели по густим шумама, које су у то доба покривале Срем, до трећег века пре Христа, када се почињу претапати у друге народе.

У првој четвртини IV века пре Хр. нападну са севера на Илире *Келти* и преко Корушке заузму Панонију. Том приликом дошао је и Срем под власт Келтâ, управо келтског племена Скордискâ.

Скордисци су, поред околних области, владали и над Сремом преко три столећа, све док их Римљани не покорише. Они су били ратоборни, упадали су у суседне области и често их пленили.

Гусарење илирско на Јадранском мору даде повода Римљанима, да се пред II пунски рат занимају и Балканским полуострвом;

---

[1] Konzen, Wanderungen der Kelten, стр. 65—70.

а пошто су Римљани освојили целу Италију и савладали Картагињане, премештају бојно поље крајем првог века пре Хр. око реке Саве.

Године 85 пре Хр. потуку Римљани Скордиске и ови су били принуђени да се повуку нешто на север и исток од Саве. Управ после пола столећа (год. 35.) дође Октавијан до Сиска (Сисције), који освоји, па том приликом подвласти целу Славонију са Сремом.[1]

Срем је тада постао делом провинције, коју су Римљани назвали Панонијом и која се на југу простирала нешто и преко Саве, а у прво време по освојењу била је под управом проконзула провинције Далмације. За ово освојење Паноније латински писац Дион Касије вели за императора Октавијана: „Нити је био увређен од Панонаца, нити им могаше какво злочинство пребацити, већ је једино из тога разлога на њих пошао, да своју војску у боју вежба и туђим добром храни, држећи све оно за праведно, што чини јачи над слабијим.“[2]

Римљани нису имали много обзира према староседеоцима. Отуда се 6-те године по Христу дигла побуна у Панонији, а Римљани ову буну угуше и населе по

---

[1] Alfons Huber, Oesterreichische Geschichte, свеска I, страна 10.

[2] Jlija Okrugić, Srijemac, Arkiv za pov. jug. IV, стр. 203.

Панонији нове колоније, чиме се убрзало романизовање овога краја.

За време цара Трајана (од 98—117. год.) подељена је Панонија на два дела: Источни део звао се *Pannonia inferior* (где је спадао и Срем) а западни део звао се *Pannonia superior*.

Pannonia inferior била је дакле источни део целокупне Паноније. Она је такође била подељена на два дела: Северни део звао се *Pannonia Valeria*, у којој је било главно место Sopianae, а јужни део, који ће од сада нас занимати, звао се *Pannonia secunda* и обухватио је цео данашњи Срем, имајући за главно место *Sirmium*, на Сави, код данашње Митровице. По том граду и Панонија друга (secunda) прозове се доцније *Панонијом Сремском* или просто *Сремом*.

У II. столећу по Христу била је римска власт у овом крају у најбољем цвету. Овај је крај (као и околни) био готово потпуно романизован, а поред тога дошла је у ове крајеве и римска култура. Шума је искрчена и отпочела је живља земљорадња, те се тако од примитивног начина живљења, какав је био код староседелаца ових крајева, дошло до напреднијег. Тај се напредак у привредном животу вршио готово за све време римске владе у овим крајевима, која је трајала до пред крај IV века, јер је то

време овде протекло већином на миру, без ратова.

Осим многобројних колонија, које се у овим крајевима основаше, Римљани су подизали и путове, да би олакшали ратни и привредни саобраћај.

Преко Срема пролазио је један од најзнатнијих и најдужих римских путова који је везивао *Рим* преко Аквилеје, Сисције (дан. Сисак), Мурсе (Осек), Сирмиума (Митровица), Баспане (Петровац), Таурунума (Земун), Сингидунума (Београд), Наиса (Ниш) са *Цариградом*.

Од овога главног пута одвајали су се други побочни, као од Мурсе преко дан. Беча у Аугсбург и други. Овим се путем доцније кретала и средњевековна трговина, њиме су и Крсташи путовали преко Балканског полуострва у Азију, а касније њиме су такође и Турци продирали при својим војним походима на Угарску и Аустрију.

Као што смо поменули главни град Паноније друге или сремске био је *Sirmium*. Ко је први основао овај град и по чем је добио ово име не зна се поуздано. Бонфин, савременик угарског краља Матије, вели у својој историји, да је још у прастаро време неки Сирмус *(Syrmus)*, краљ Трибала, положио темељ томе граду и назвао га по своме имену. Исти Сирмус био би, по Бонфину, савременик маћедонског цара Александра и борио се са Трачанима, којих

је било и у Срему. Он их победи, али се тиме јако замери Александру Великом, кога ипак ублажи лепим поклонима, те овај спремајући се на рат противу Дарија, краља персијског, остави Сирмуса на миру, и тако Сирмус, да би овековечио славу свога имена, подигне град Сирмиум.[1]

И наш историчар Јован Рајић, јамачно према Бонфину, вели: „Александеръ бо Великій съ Гетійскимъ царемъ зовомымъ Сирмо (отъ негоже Сремска земля назвался) не далече отъ острова называемаго Певки, въ Дунавскихъ островахъ сущаго жестокое сраженіе учинилъ.“[2]

Ну све су ово нагађања. Свакако биће да владалац Сирмус (Сирмо) није ни постојао, но га је народна машта створила, да би могла његовим именом да протумачи постанак имена града Сирмиума, као што имамо сличних примера из историје других народа.

Од старих писаца помињу Срем и Sirmium: Страбон, Херодијан, Амијан, Плиније, Флавије Вописк (у опису живота цара Проба), Јорнанд, Евагрус и други. О положају Сирмиума зна се, да се тај град пружао од подножја планине Almus-a (дан. Фрушке Горе) до савске обале, дакле захватао је простор од 5 миља.

---

[1] Arkiv za pov. jug., knj. V, стр. 199.

[2] Раичъ, Исторіа разнихъ слав. нар., кн. I, глава VII. § 10.

У римско доба било је у Сирмиуму много становника са разним установама и удобностима сличним онима, какве беху у Риму. Стари писци сведоче, да је у Сирмиуму било величанствених храмова и више царских палата, јер су у њему провели већи део живота и неколико римских царева као: Констанције, Проб, Грацијан и Раленс, а неколико се римских царева и родило у Срему, а на име у Сирмиуму су се родили: Проб, Аурелијан, Валенс и Грацијан.

Још за време првог римског цара Октавијана Августа Сирмиум се истиче као један од главних градова Паноније, јер су се многи исељеници из Италије у њему настанили, те се његово становништво знатно умножило (које је пре тога било састављено већином из Илира и трачких Трибала).

Цар Август је сместио у Сирмиум велике житнице за војску, која је чувала границу римску од Дачана, који су живели у дан. Банату, Ердељу и Румунији. Римљани су се дуго борили са Дачанима, док их напослетку не победи цар Трајан и не подложи римској власти. За време овога ратовања, а и касније, био је Сирмиум за Римљане врло важан, јер су војске имале у њему угодан стан. Како је Сирмиум био везан са Римом добрим војничким друмовима, то је у њ из Рима лако преношено оружје и друге војне потребе. Из Сирми-

ума пак могло се поред сувоземних и воденим путем (Савом и Дунавом) слати оружје и друге потребе војсци, која се борила на истоку и северу. Према свему овоме може се појмити, зашто Амијан Марцелин вели за Сирмиум, да је „mater urbium populosa et celebris,“ а Херодијан да је ово „urbs maxima omnium eius regionis.“

Још у почетку III века по Хр. када је римска држава почела у велико да опада употребивши ту прилику, почели су суседни туђински народи (разна германска племена) чешће да упадају у Срем и да га плене. У овим великим навалама народа, који су у III веку отпочели да нападају на римску царевину, мисли се да је било и Словена, које су римски цареви том приликом са другим племенима насељавали по Балканском полуострву. Словени су се преко германских племена и упознали са Римљанима, чему је доказ примљена од Германаца реч „Влах“ за туђе народе, а нарочито за Римљане.[1]

За кратке владе цара Клаудија (268—270), који је био родом из Срема, римска власт по провинцијама у неколико ојача, нарочито после његове победе над Готима (код Ниша), кад су Готи претерани преко Дунава у Дакију, па за то време преста

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Историја Срп. Народа (Срп. Књ. Задруга, књ. VII.), стр. 31.

упадање ових племена у Срем. После Клаудија дође Аурелијан (270—275), син неког сељака из Сирмиума, који се беше својом храброшћу уздигао до највећих војничких положаја, те га дунавски легиони извикаше и за императора. За владе цара Аурелијана Римљани напусте Дакију, због неуспеха у борби с Готима, те тако поста на овом крају Срем пограничном провинцијом римске државе.

Нарочито се помиње као заслужан за Срем цар *Пробус* (276—283), такође родом Сремац, који се често бавио у Срему и допринео много његову напретку. Он је засадио прве винограде. Проб је и погинуо у Срему. Убили су га војници једном приликом, кад је наредио да се прокопа канал, којим би се сремске мочваре исушиле и земља учинила роднијом.

У доба цара Проба падају и прве вести Хришћанства у Срему. Хришћанска наука дошла је овамо са истока. Мисли се да су је овамо пренели војници, које су као посаду послали у овај крај. Прво се Хришћанство јавља у главном сремском граду Сирмиуму, па је из њега раширено по целом Срему, као и у околне области и градове ван Срема (нпр. Сингидунум). Помиње се да је 204. године цар Диоклецијан погубио неколико раденика, што нису хтели да праве лик бога Аполона. То су били први Хришћани у овоме крају, које је по-

крстио у Сирмиуму затворени антиохиски јепископ.[1]

За владе *Константина Великог* (324—337.) преовладала је у Сирмиуму као и у целој римској царевини хришћанска вера. Године 351. држан је у Сирмиуму црквени сабор, а године 381. помиње се Anemius као епископ сремски.[2]

Писци црквене историје као: Baronio, Galesin, Adon и други помињу многе свеце и светитељке, који су у прво доба хришћанско у Сирмиуму претрпели мученичку смрт. Ти су хришћански мученици: Максимијан, Акутија, Тимотеј, Ерис, Артакс, Евгенда, Монтан са својом женом и 40 другова, епископ Иренеј, Димитрије и други.

Као што смо поменули, било је у Сирмији више црквених сабора. Од ових сабора најзнатнији је онај, који је држан под председништвом Констанција, сина Константина Великог на ком су Арианци однели победу. После смрти цара Костанција, који је подржавао аријевско учење хришћанске вере, било је искорењено и ово учење и оглашено за јеретично.

---

[1] Huber, књ. I, стр. 22.

[2] V. Klaić, Opis zem., 189. — Поменуте године на сабору у Аквилеји сремски владика Анемије изговорио је ове речи: „*Глава Илирије није ни један други град но Сирмиум*, а ја сам овога града владика.“ Види Гласник Срп. Уч. Друштва, књ. 34. стр. 3.

*

По смрти Теодосијевој (395. год.) његов син Хонорије доби западне земље, а Аркадије источне, где је спадала и Панонија. Тако дакле Срем дође под власт источно-римског или византинског царства.

У почетку V века сагради у Сирмиуму Леонтије префект целог Илирика (јер је тада Сирмиум, био главни град не само Паноније и Мезије но и целе Илирије,[1] — „caput totius Jllyrici“) чувени храм Св. Димитрија („templum Demetrii martyris“) која се често помиње у доцније време, и по ком је храму постао назив данашње Митровице.

За последњих сто година римске владе Панонија, а такође и Срем, јако су опали, а становништво знатно се проредило, пошто у њима, као пограничним крајевима, и није било личне и имовне безбедности. Ове су крајеве римски цареви намеравали да населе суседним германским племенима, која су у њих продирала.

При мирном насељавању ових племена, она би се, као и многа ранија племена, утицајем римске културе, потпуно романизовала, и тиме би се још појачао римски

---

[1] Још цар Диоклецијан (284—305) да би лакше споља одбранио државу од непрестаних упада варварских а унутра стао на пут дотадашњим нередима војничким, узео је себи још три помагача и с њима је поделио римску царевину. По тој подели Панонија, Мезија, Илирија, Македонија са Грчком и Критом припадоше његову цезару Галерију, са столицом у *Сирмиуму*.

елеменат. Међу тим ово римским царевима није испало за руком, јер се досељење германских племена у ово доба изврши у великим масама и то врло нагло, изазвано најездом дивљачких Хуна из Азије, који својим доласком у Европу проузроковаше познату велику Сеобу Народа. У том насилном насељавању германских племена и најездом Хуна нестало је из Срема Римљана а тако исто ишчезе и култура коју су Римљани пренели у ове крајеве, у којима је иста за неколико столећа напредовала.

Б.

Срем од Сеобе Народа до освојења бугарског (од 375. до 827. г.)

Визиготи, Хуни, Обри, Словени и Фрузи

—

После смрти цара Теодосија нападну на Балканско полуострво *Визиготи* и почну га пленити. Њих је раније, кад су бежећи од Хуна прешли Дунав, цар Валенс населио по Тракији и Мезији. Било их је око 200.000 и у брзо се, због рђавог поступања римских чиновника, побуне и продру са својим младим и храбрим краљем Аларихом до самог Пелопонеза. Ну најзад се (402. г.) источна римска царевина опрости њих тиме, што их упути у Италију, одакле су, опљачкавши Рим отишли по смрти Алариховој на Пиринејско полуострво (сад.

Шпанију) и ту образоваше велику Визиготску државу.

На пола века од визиготског одласка са Балканског полуострва долазе у ове области *Хуни*.

Хуни, народ монголске расе, кренули су се из свога привременог седишта око Дона и Дњестра даље на запад, пошто су раније у истом правцу потиснули Германце и Словене. Почетком V века Хуни се населе у пространој равници око Тисе и Дунава и у брзо по свом доласку почну нападати на источно римско царство.

Године 441., када је Теодосије II владао источном а Валентинијан III. западном рим. царевином, дођоше дивљи Хуни под својим вођем *Атилом*, „бичем божјим", у Панонију. Префект илирске преторије био је тада Апенин, са седиштем у Сирмиуму. Атила опседне многобројном војском Сирмиум, захтевајући да му се преда град, али Апенин одбије тај захтев и јуначки је бранио град.

Побожни грађани Сирмиума, бојећи се да не би Хуни обесветили гроб Свете Анастасије, испослаше тада тело ове мученице у Цариград.[1]

Напослетку Атила, имајући већу силу, освоји Сирмиум, па га попали, опљачка и становништво већином поубија.[2] Сам Апенин

[1] V. Klaić, Opis zemalja, стр. 189.

[2] Још за време опсаде сирмиски епископ предао је своме писару Констанцију златно црквено посуђе, да њиме

једва жив утече у Солун, куда се премести седиште префекта Илирика, од када Срем са већим делом Паноније потпаде под хунску власт.[1]

Касније су Хуни наставили своје бојне походе према западу, те су освојили, као што знамо, целу средњу Европу. Али као што је нагло дошао овај народ и своју државу основао, тако је исто брзо и пропао. Чим је Атила умро (453. год.) почела је моћ Хуна нагло опадати. Као и други монголски народи, нису ни Хуни имали спреме да оснују трајну државу, а поред тога није било снажне Атилине руке, која би могла да држи у стези овај полудивљи и необуздан народ. Подјармљени германски народи, Готи и Гепиди, дигоше се у брзо по смрти Атилиној на оружје и потукоше Хуне. Син Атилин, Елак, паде у боју а остаци Хуна повукоше се према Црном мору.

По пропасти хунске државе почеше се дизати разни народи, који су дотле били подложени Хунима и убрзо основаше државе које такође убрзо и пропадоше.

откупи после боја епископа из ропства; а ако би епископ погинуо, да откупи друге хришћане. Ну после пада Сирмиума погибе епископ а Констанције прода то посуђе у Риму неком Силвану за своју корист. Дознавши то Атила, захтевао је да му Римљани издаду Силвана. Римљани су покушавали да умире Атилу, нудећи да му плате колико вреди то посуђе, али га нису могли умирити. (Т. Смичиклас, Повј. Хрв., св. I. стр. 80.).

[1] Jlija Okrugić, Srijemac, Arkiv za pov., св. IV, стр. 207.

Дакију до реке Тисе са Сремом (у ком је, можемо рећи већ било нешто насељених Словена, као поданика хунских) заузеше Гепиди, а међу Дунавом и Тисом насташе се Јациги. Међу тим се у Панонији, са допуштењем источно-римског цара, настанише Источни Готи (Остроготи, Остготи) под вођством Валамира, Теодомира и Видемира. Источни Готи били су Хришћани али аријевског учења. По смрти Теодомира доби сву власт над Источним Готима *Теодорих,* који освоји и Срем, крајем V. века, отеравши из њега Гепиде.

Краљ Теодорих увећао је своју државу и проширио своју власт чак и над једним делом Италије. Престоница му је била у Равени. Са Византинцима је био у пријатељским односајима. У Сирмиуму је поставио неког Колосеја за намесника над целим Сремом. Теодорих је штитио римско становништво. Он је својим радом вазда тежио да „достигне мудрост римску а сачува храброст готску“. Помиње се, кад је послао у Сирмиум Колосеја (пореклом Латина) за намесника ове (сада пограничне) провинције, да му је казао: „Срећно путуј у сремску Панонију, некад седиште Гота, окружен сјајним достојанством. Поверену покрајину оружјем брани, правом умири, да узмогне старе своје бранитеље весело примити.“[1]

---

[1] Tade Smičiklas, Poviest Hrv., св. I., стр. 83.

У прогласу пак на Сремце упућивао их је на мир и слогу међусобну и препоручио им је, „да се угледају на његове Готе, који су према непријатељу ратоборни, а код куће мирни“.[1]

Источно-римски (византински) цар Јустинијан зазирао је од овако снажне државе у суседству, за то, кад умре краљ Теодорих (528 г.), сматрајући да Панонија (са Сремом) по праву њему припада. позове Лонгобарде да се населе у ове земље и да освоје источно-готску државу. Лонгобарди дођу и после дугих бојева униште источноготску државу (год. 555.). Ну ни Лонгобарди не осташе дуго у овим областима, јер се лонгобардски краљ Албоин зарати због Сирмиума са гепидским краљем Кунимундом. Лонгобарди позову у помоћ азиски народ *Обре* или *Аваре*. Обри су пре тога били око Волге, па се одатле крену у Средњу Европу. Лонгобарди са Обрима заједнички разбију Гепиде (567. год.), па како тада Лонгобарди оду са својим краљем против Римљана у Италију, то Панонија са осталим Подунављем и Потисјем остаде Обрима, који почеше те земље освајати и оснивати своју државу. Међусобном борбом Лонгобарда и Авара са Гепидима користише се Византинци, који, по својој традиционалној политици, увек умедоше своје непријатеље да заваде, и

[1] Jbidem.

окрену их једне противу других. Таком лукавом политиком Византија се врло често избављала од опасности, па у више прилика место штете извлачила и користи. На тај начин и сада Византинци узеше Срем са његовим главним градом Сирмиумом. Ну једва да је годину дана Срем био у византинској власти, јер Обри пошто су заузели већи део Паноније и покорили панонске Словене, почну пустошити и Срем.

Године 569. дође обарски хаган *Бајан* под град Сирмиум, којим управљаше у име византинског цара Јустина II. намесник Бонус. Опсадом је Бајан већ био заузео градске зидове али у том отпочну преговори и у брзо се цар Јустин измири са Обрима. Обри су тада узимани и у византинску војску, и мисли се да је са Обрима тада начињен савез противу *Словена* који су били опасни и једнима и другима.

*

Поменули смо да је *Словена*, било у неколико још у III. веку на Балканском Полуострву, где су их римски цареви насељавали и где су се нашли приликом навала на римску империју у друштву са разним германским племенима. Међу тим у доцније време почели су се Словени досељавати у знатнијем броју. За време Хуна било је Словена у Подунављу. Кад је посланство римског цара са Приском путовало 448. год.

на двор Атилин у садашњу горњу Угарску, прошло је кроз села, у којима је живело и нешто Словена. Ну тек после Атилине смрти ослободише се и јужни Словени (дакле и Срби), па, као и други народи, кренуше се на југ и раширише се по остављеним суседним земљама.[1]

Крајем V и у почетку VI века били су Јужни Словени на Доњем Дунаву. Одатле су се ширили оружаном руком у два правца: на запад идући левом обалом Дунава и населе тако стару Дачку.[2] Из Дачке су без сумње прелазили поједина одељења Јужних Словена и у суседни на западу Срем и увећавали тиме *разноликост* његова становништва, која је у ово време била у Срему као у ретко којој области. Други правац ширења Јужних Словена из Подунавља био је на југ, дакле на Балканско Полуострво.

Када су Обри заузели Панонију са Подунављем и Потисјем, покорили су овом приликом и тамошње Словене. Словени су тада претрпели много насиља од Обара, али су се ипак и за време обарске владе непрестано помицали на запад и населили поред Паноније и Норик са Карнијом. Од ових словенских племена многа су била Обрима више савезна него подложна, а она

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. св. I, стр. 33.

[2] Jbidem.

која су живела у старој Дачкој, на истоку од Срема, била су са свим слободна.[1]

По својим особинама Словени су били са свим различни од Обара. Обри, као и Хуни, били су монголског порекла, а по начину живљења били су то номадски (скитачки) народи. Они су се сваки час залетали у туђе земље те их пленили, а суседне владаоце нагонили, да купују мир по скупе новце. Са својом стоком, шаторима и колима скитали су се непрестано по опустошеној Панонији. То је био ратоборан и војнички народ, који је проводио време већином на коњу и у борби. Међу тим Словени, кад су дошли у ове земље били су већ на извесном ступњу културе. Они су зидали куће, обрађивали поље, имали своју веру и врло развијен породични живот. Свака је породица сачињавала задругу којој је припадало све имање, имајући свог кућњег старешину (домаћина). Више задруга чиниле су општину, а више општина жупу, на челу које је био жупан, који је судија у миру а вођа за време рата. Словени су дакле били мирољубиви и *земљораднички народ*, и за то што се нису у ово време истицали нити се често селили, не налазимо о њима у ово време много помена у савремених писаца.

---

[1] Ibid.

Словени су као земљорадници били потребни Обрима, да за њих раде земљу и да их хране.[1]

*

Поменули смо први напад Обара на Срем од 569. год., који није имао знатнијих последица, јер Обри тада не освојише главни град сремски Сирмиум, који оста у римским рукама. Од 575. год. отпочеше јачи напади обарски на римску царевину. Хаганова војска, користећи се незгодама римске царевине, која је имала да се бори са Персијанцима у Азији, продре преко Илирика у Тракију, до самог мора.

Бајан није могао дуго да трпи римску посаду у граду Сирмијуму, „чинило му се, због стада тога града, да је он трајна погибао слободи обарској."[2]

Пошто је Бајан победио дачке Словене, одмах друге године опседне сремски град Сирмиум, који беше добро утврђен. Ну, да не би Римљани послали граду помоћ, он спреми велики број лађа, којима направи мост преко Саве, да би пресекао помоћ граду. Грађење савског моста поплаши Римљане и Сет, заповедник Сингидунума, изјави свој протест на овај Бајанов рад. Бајан одговори Сету, да се он тиме спрема

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. књ. I, стр. 46.

[2] Jbid.

за рат против дачких Словена, ну Сет није ово веровао. Тада Бајан изјави, да он према уговору има право да иде на заједничког непријатеља, и чинио је Сета одговорним, ако би дошло до прекида односа са царевином. Да би својим речима дао вероватност, он се притворно закуне најтежим клетвама по obарском начину, а затим и Светим Писмом по римском начину. Сет, ма да му није веровао, ипак није могао да предузме ништа да га спречи, пошто није имао довољно војске.[1]

Када је Бајан био готов с мостом, потражи од римског цара Тиберија град Сирмиум с тим да се грађани и војска могу слободно из њега иселити са свим што могу понети. Цар није хтео на то пристати, но пошље граду војску у помоћ. Пре борбе учињен је још један покушај за мир састанком Бајана са Теогнидом, војводом и заповедником града Сирмиума. На том састанку седео је Бајан на златном престолу, а пред њиме је био намештен заклон, да га не би Римљани преваром убили. Када ни овај покушај не успе, настане борба око Сирмије, која је издржала Бајанову опсаду три године дана (од 579.—581.). Ну у томе наста у граду глад, а помоћ није могла доћи због направљеног моста, а поред

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. књ. I, стр. 50—52.

тога Тиберије је имао рат и у Азији, те му је изгледало боље да преда град, него да му га Бајан отме и да му грађане одведе у ропство. Тиберије дакле нареди заповеднику Теогниду, да учини уговор, по ком би било слободно грађанима, да изиђу из града не понев ништа осим хране и једног одела.[1]

Неки су писци држали, да су Сирмиум Обри том приликом са свим разрушили; али се сада мисли, да Обри то нису учинили у тој мери, но да је Сирмиум тада изгубио само своју првашњу важност и величину.

Са освојењем Сирмиума (581. год.) *настаје у Срему обарска влада*, која је дуго трајала. Обри су владали Сремом преко 200 година, све док их из Панoније не истераше Фрузи, када Срем од обарске дође под фрушку власт. Ма да се обарска власт пружала и над областима далеко изван Срема, ипак обарском хагану „у Срему беше главна сила“ [2]

Када су Обри 581 год. освојили Сирмиум, готово се све градско становништво иселило из града и отишло на југ, и то већином у Солун (Тесалоник). Становништво Солуна знатно се умножавало, јер поред досељеника из Сремске Пaноније стекло се

---

[1] Dr. Fr. Rački (по Stritter-у), Arkiv za pov. jug., св. IV, стр. 246.

[2] Dr. Fr. Rački, Ocjena starijih izvora, стр. 32.

тамо у току времена мноштво бегунаца из Наиса, Сардике, Дачке и из других области.[1]

У Срему је, дакле, у ово време било врло мало Римљана. Осим Обара било је у Срему тада нешто Словена и других обарских поданика, које су Обри трпели поглавито с тога, да им обрађују земљу, коју они, заузети ратовањем, нису могли обрађивати.

На две године после заузећа Сирмиума заузму Обри и Сингидунум, па се упуте низ Дунав, заузму Виминациум и друге градове, продревши тако чак до Црног Мора (583. г). Кад исте године уговори Бајан мир са римском царевином, постакне он сада Словене, те они нападну на римску царевину и продру близу Цариграда, одатле их Мавриђијев војвода, Коментиол, сузбије. Године, 587. цар Маврићије разбије Бајанову војску код Адријанопоља, а одмах друге године место Обара опустоше Словени Тракију.[2]

Године 589., када се римска војска борила у Азији, нападну на царевину заједнички Обри и Словени, опустоше је продревши близу Цариграда. Том се приликом одвоји један део Словена и освоји

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 91.

[2] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 54.

Пелопонез, па се стално настани у великом делу ове класичне земље, где се одржаше скоро три века независно од византијске царевине. 601. године прекиде цар Мавриције мир, који је уговорио са Обрима и пошље противу њих војску са војводом Коменциолом. Овај са војском дође у Сингидун, где се сједини са Присковом војском и ударе заједнички на Бајана. После duже и очајне борбе Обри буду потучени. Од обарске војске било је око 17.000 заробљено, а око 60.000 које Обара, које Словена, Гепида, Бугара и других војника било је уништено нешто оружјем византинским а нешто по мочварама подунавским и потиским.[1]

Друге године по поразу обарском хтеде цар Мавриције и дачке Словене потпуно да умири, али у овоме није успео, јер се послана војска побуни и поврати у престоницу, где збаци Маврићија а подигне на царски престо свога вођу Фоку. Цара Фоку збацио је после неког времена (610. год.) Ираклије, који добије царски престо. Ираклије је имао као и његов претходник да се бори са Персијанцима у Азији. Ту прилику употреби Бајан, те уђе 617. год. с војском (у којој је било и Словена) у римске земље, па оплени и саму околину Цариграда, заробив 70.000 душа и тек после три го-

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 68.

дине утврди мир са византинском царевином. Када је 626. год. опстанак византинске царевине био у опасности од Персијанаца, пођу и Обри као савезници персиски с војском, у којој је било доста и Словена са Балканског полуострва. Обри не само да тада нису имали успеха, но су се и са Словенима завадили и покварили савез, те су се морали повратити у Панонију. Ово је био велики удар за Обре, а уз то је кнез Само био ослободио Чехе и један део других Словена од обарске власти, те је тако обарска превласт почела нагло да опада. Што су Словени напустили Обре било је у неколико утицаја и од византинског цара Ираклија. Он је успео да и Бугари, који су живели између ушћа Дњестра и Дунава, у ово доба напусте Обре.[1]

Јужни Словени, који су се у споразуму са царем Ираклијем отргли од Обара, заузму у ово време велики део земаља на Балканском полуострву, коју су земљу Обри при својим походима били готово са свим опустошили. Словенима је ту земљу и цар Ираклије признао, да би с помоћу њиховом пресекао Обрима у будуће приступ на Балканско полуострво.

Кад су Обри са Словенима упадали у византиску царевину, они су често, као што

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 74—75.

смо поменули, одводили из царевине (нарочито из околине Солуна) велики број заробљеника, које су насељавали обично у Срему и околним областима. Ту је ово византинско становништво било измешано са словенским и обарским становништвом, а било је нешто и Бугара, који су преостали од оних, које је њихов поглавица Курт био довео Обрима у помоћ противу Византије. Ово разнолико сремско становништво мешало се међу собом и јако се намножило. У првој половини VIII века потомци ових обарских заробљеника били су слободни и хаган им је дао, по обарском обичају, засебног поглавицу који се звао Кубер.

У већине Куберових поданика био је римски дух још у јакој успомени и с тога се у њих појави велика чежња, да се врате у земљу својих предака и Кубер, осећајући и сам то, одметне се од хагана и поведе своје људе из обарске земље. Обарски хаган пође за њима у потеру, али пошто је тада већ била опала обарска сила, Кубер потуче Обре у два боја и пређе на византинско земљиште, те се насели са својим људима у Повардарју. Ну овде, у новој домовини, показаше се одмах разне тежње Куберових људи. Они који су били римског порекла тражили су да се населе у поједине византинске градове, а други не хтедоше, хотећи да очувају своју неримску народност и самосталност.

Кубер се придружи жељи ових других и изради код цара Константина V., да га цар призна за кнеза заузете земље, којом да влада под врховном влашћу царевом. Многи се Куберови људи, римског порекла, одвоје и населе у Солуну. Кубер прикупи Словене из околине Солуна и с њима науми да освоји Солун, јер је увидео, као и Словени, да из Солуна прети опасност његовој независности. Он покуша да то изврши преваром, с помоћу свога доглавника Мавра, али се ова превара открије и Солун се и даље одржа.[1]

Као што смо поменули, обарска власт почела је опадати, јер не беше више у животу силнога хагана Бајана.

Године 788. ударише Обри, који су још били господари Панонције и Срема, на франачку (фрушку) државу, али овај њихов напад буде одбијен.

*

Док су кроз Подунавље за око три столећа пролазили разноврсни народи, у којој *сеоби народа* нестаде у овим крајевима знаменитих римских градова и римске културе, дотле се на западу Европе уредише односаји и фрушком народу пође за руком, да оснује снажну државу, која је у касније доба средњега века предузела ону

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 12.—16.

улогу, коју су Римљани имали у животу европских народа у старом веку.

Држава Фруга (или Франака) ширила се из праве Фрушке (касније Француске и земаља на Рајни) преко Италије и Германије ка Балканском полуострву. Ово је ширење вршено у два правца: једним из Италије преко Истре, а поводом борбе са Византинцима; другим из Германије низ Панонију и Дунав, а поводом борбе са Обрима.[1]

Фрушки краљ *Карло Велики* (768—814) разори лонгобардско краљевство (774. г.) а 788. г. освоји Истру од Византије и збаци баварског војводу Тасила, па освоји Баварску и норичке Словене који су били под Баварском. Овим је дошао Карло до обарске границе и постао им сусед. Карло науми тада да и Обре покори својој власти, да би се отресао њихова несносна суседства.

Обарска је држава била тада знатно ослабила и Карло ударив на њу са војском (у којој је било и Словена) после осмогодишњег рата доврши 799. год. потпуно освојење обарске државе. *Einhard*, у биографији Карла Великог, вели: „Колико је у овом рату било битака и колико се крви пролило, сведочи опустела без становништва Панонија и престоница хаганова, у

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 21.

којој од пустошења није остало ни трага од људског становања. У тим бојевима изгибе све обарско племство, пропаде им сва слава и разграби се све благо, које је дуго времена тамо гомилано“.[1]

У овом фрушко-обарском војевању учествовали су и Словени из Срема и околних области, помажући Карлу Великом.

Обри су се распрштали на све стране. Многи одоше преко Тисе ка Бугарима, а они који заосташе покорише се Карлу, пошто су му послали посланике који му се у Ахену поклонише и признаше за господара њихове земље.[2] У опустелу Панонију населише се опет Словени, који се над преосталим Обрима осветише за њихова пређашња тиранства, тако, да су Обри тражили од Карла да се населе у горњу Панонију.[3] Победив Обре, освоји Карло горњу и доњу Панонију. Нема доказа да су Фрузи заузели и земљиште источно од Дунава, ма да је Пипин прошао са војском кроз Дачку.

Dr. Фрања Рачки при набрајању области, које су Фрузи од Обара заузели, вели: „Из доње Паноније лако су Франци преко

[1] Einhard, Vita Karoli Magni. Издао Pertz, Monumenta, књ. II, стр. 449.

[2] Annales Fuldenses, Pertz, Monum. Germ., књ. I, стр. 449.

[3] На овај начин неки су крајеви, као данашња Бачка, са свим опустели и дуже времена остали без становника, због чега се и зваху „Аварском пустињом“.

Драве насртали у Сирмиум, где су поседи нека места; али да би били сав Срем освојили тешко ће тко доказати".[1] Да не бисмо доказивали ово последње, навешћемо речи самога Рачког, које је он исказао касније у својој ваљаној расправи „Hrvatska prije XII vieka", где вели: „Да је и Сриeм од Франака освојен и држави придружен био сведочи нам уз остало такођер име: Φράγγοχώριον, које је за онај приедел остало и кашње код Грка, за тим онђе град Francavilla, напокон наш назив Фрушка Гора за ону сремску гору".[2]

Све освојене земље подели Карло у две пограничне грофије, у којима постави два погранична грофа (Markgrafen, comites). Грофу источне покрајине (Ostland) потчини источне крајеве (Ostmark) међу Рабом и Трауном а затим и Панонију до Драве. Међу тим Корушку, Истру, Далмацију и Посавље (са Сремом), преда на управу фријулском грофу Ериху.

Тако, дакле, Срем дође под врховну власт Карлова васала, грофа фријулског Ериха. У осталом Срем је за све време фрушке

---

[1] Dr. Fr. Rački, Arkiv za pov. jug., св. IV, стр. 270.

[2] Rad, knj. LVI., стр. 107. — За назив „Фрушка Гора" вели Смичиклас: „Војске наиме франачке полиегаху у Срему уз Фрушку гору ваљда кроз више година док је ова гора по Франциx могла име добити. Овуда су редом уз Дунав могле јоште стати старе римске утврде, пак су добро дошле франачкој војсци за прелаз преко Дунава у срце аварске земље". (T. Smičiklas. Pov. Hrv. I, стр. 164.).

владе имао самоуправу и своје словенске кнезове који су признавали врховну власт грофа Ериха, а преко њега и Карлову власт. У ово време област, која је у XIII веку названа Славонијом, са Хрватском и Сремом први пут су спојене и учињене административном целином (као што су данас).

За време Сеобе Народа и за владе Хуна и Обара било је готово са свим нестало у Срему Хришћанства које се у њему било тако рано развило. За владе римске сремски владика имао је црквену власт и изван Срема. Још за владе цара Диоклецијана Сирмиум је био управно средиште готово целог Балканског полуострва па и једног дела (Панонија) на северу од Балк. пол. Доцније за време Хришћанства Сирмиум поста и црквено средиште ових земаља и сремска епископија буде подигнута на степен архијепископије. Владике из Сингидунума, Сисције, Мурсе и других градова признаваху црквену власт сремског архиепископа.

За време хунске најезде са падом политичке пала је и сремска црквена власт,[1] а за двестогодишње обарске владе било је у Срему хришћанство готово уништено. Сада, за време фрушке владе, опет је у Срему повраћено хришћанство које поста државном

---

[1] Средиште управно и црквено уместо Сирмиума поста тада Солун, а доцније Јустинијан подели Илирик на два дела са седиштима у Солуну и Јустинијани.

вером. Како се у ово време црквена власт слагала са државном, а још у почетку VIII века Рим се отргао од византинске државне власти (Цариграда), то и Срем преко Фруга припаде у црквеном погледу под власт римског папе, признавајући власт салцбуршког јепископа.[1]

И ако су Фрузи 799. год. покорили са свим Обре, ипак су се ови 802. год. дигли на оружје, али су у брзо савладани тако, да се више никако нису могли подићи.

Као што смо поменули, Словени су у Фрушкој (дакле и у Срему) имали своју унутрашњу самоуправу под својим (словенским) кнезовима, над којима је у име царско вршио власт војвода фријулски, како у миру тако и у рату.

Кад су Фрузи освојили Срем, убрзо су га, као што су то свуда у ново освојеним областима чинили, колонизовали германским становништвом.[2]

Ово колонизовање било је у доста знатном степену, јер и када је већ нестало фрушке власти у Срему, било је још трагова фрушке културе. Фрузи су одмах по доласку основали (као што и само име казује) град „*Francovilla,*“[3] који је лежао на месту, где је данас сремско село Манђелос. Осим

---

[1] Dr. Franz Krones, Handbuch der Geschichte Oesterreichs, св. I, стр. 283.

[2] Alfons Huber, Oesterreichische Geschichte, св. I, стр. 88.

[3] Град „Frankovila“, назива арабљански географ Едризи „Afrankbilla“, (в. „Neven“ за 1855. г. стр. 363.).

Франковиле на месту римског Таурунума јавља се фрушка *Malevilla.* Сем Сирмиума на месту, где је данас Вуковар, беше још у римско време „Ulcoamne mutatio,“ па се ово место, због свога важног положаја на Дунаву, непрестано одржавало. Поред ова поменута четири града било је, без сумње, за време Фруга још које место у Срему, па и ако нам се не помињу у споменицима из овога доба, она су пропала већином доцније, особито за време турских зулума.

Планину сремску која се за Римљана звала *Mons Almus* звали су Византинци Φράγγοχώριον, (Frankochorion), т.ј. Фрушка земља. После се назив *Франкохорион* пренео и на сав Срем. Овим се именом Срем назвао без сумње зато, што је у ово доба живела у њему за дуже време велика фрушка војска, која је имала задаћу, да брани овај погранични крај од суседних Бугара, па су Грци по тим Фрузима назвали и целу област Фрушком или Франачком земљом. Ма да се назив Φραγγοχώριον налази у византиских писаца тек из XII века (н.пр. код Никете Хониата, арабљанског географа Едризиа и других), ипак је ово име, по мишљењу многих научника, постало још у IX веку.[1]

[1] Hermenegild Jireček, Oesterreichische Geschichte, II, стр. 129.; Dümmler. Ueber die südöstl. Marken (Archiv für Kunde., X, 15); Šafarik, Geschichte der südslavische Lit. III, стр. 13. Czörnig, Ethnografie, II, стр. 39.; Rački, Odlomci, стр. 23.; Шпрунер на свом атласу помиње такође „Frankochorion,“ и други.

За словенски назив *„Фрушка Гора“* (што је такође постало по Фрузима) мисли се да је постао у исто доба кад и „Φραγγοχώριον,“ дакле у IX столећу, а одржао се и доцније због свеже успомене на силну фрушку власт у Срему.

Да би своју власт боље утврдили и раширили на штету самосталности и народности словенске, Фрузи су се, као и Византињани на Балканском полуострву, служили и хришћанством.[1] Фрузи су често поступали нечовечно према Словенима, нарочито с тога, што је међу Словенима било многих, који нису били још примили хришћанску веру. Има једна белешка код Костантина Порфирогенита, по којој би Фрузи чак и словенску одојчад псима бацали. Овакво поступање на послетку изазове отпор код Словена.

Људевит, кнез Посавске Панорије, коме се власт простирала од корушко-крањских граница па све до Дунава, дигне се 818. године противу Фруга на оружје. Фрушка војска, која је из Италије дошла под војводом Кадолахом буде од Људевита потучена. У исто време придруже се Људевиту и суседна племена Браничевци и Тимочани који су били у ово време збацили бугарску власт и ставили су под заштиту фрушког цара Лудвика. Фрузи са својим савезницима

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., књ. II, стр. 28.

дигну на Људевита нову војску, али их опет Људевит потуче, ма да је при овим сукобима и он имао знатних губитака. Сада Фрузи подигну три велике војске и две су године узастопце (820. и 821.) пустошили Људевитову земљу. Најзад Људевит подлегне јачој сили (822. г.) и побегне из Сиска преко границе ка Србима. По Људевитову бегству заузму Фрузи његову земљу а Браничевци тада опет измоле фрушку заштиту. На царском сабору од 822. год. помињу се и браничевски посланици, док су се Тимочани тада опет покорили бугарској власти.[1]

Тако се на средњем Дунаву сретоше фрушка и бугарска држава, те се тиме стави у изглед и сукоб између њих. И доиста, услед неучвршћеног стања обеју ових држава на самој граници, почеше се брзо развијати непријатељски односи. Непосредан повод овим сукобима дадоше нарочито Браничевци који су се, као што смо поменули, одметнули од бугарске власти и ставили се под заштиту фрушког цара.[2]

Бугари почну све више да узнемиравају браничевску област, тражећи од фрушког цара, да се између њих и царевине

---

[1] Ђ. Ковачевић и Ђ. Јовановић. Ист. Срп. Нар. II, стр. 31.

[2] Поред Браничеваца помиње се, да су се одметнули и Бодрићи, који су становали на исток од Срема, у Дачкој, залазећи и на југ у Браничево. (Rački, Arkiv IV, стр. 276).

одреди тачно граница. Бугарски хан Мортаг (Μοντράγων) или Омортаг (код Ајнхарда, „rex Bulgarorum Omortag") слао је у тој намери у три маха посланство фрушком цару (год. 824, 825. и 826.), али сва три бугарска посланства, као и фрушка посланства, нису постигла никаква успеха.[1]

Тада Мортаг дигне војску право на Браничевце који, ма да су били доста снажни, ипак не могоше одолети бугарској војсци, те оставише Фруге и признаше бугарску власт. То је било 827. године. Те исте године „Bulgari quoque Sclavos in Panonnia sedentes misso per Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt, et expulsis eorum ducibus, Bulgaricos super eos rectores constituerunt."[2] (Бугари пошавши са војском на лађама уз Дунав,[3] мачем и огњем пустошили су Словене, који су живели у Панонији, и растеравши њихове поглаваре, поставили су им бугарске поглавице).

Кривица за овај фрушки пораз приписивала се грофу Балдериху. Овога цар, због немарности у одбрани поверене му области,

---

[1] Опширније о овим посланствима прича савремени летописац Ајнхард: Rex Bulgarorum Omortag velut pacis faciendae gratia legatos ad imperatorem cum litteris misit, quos ille cum audivisset, ac litteras, quae adlatae fuerant, legisset.... ит.д. за све три поменуте године (в. Einhardi Annales, Pertz, Scrip. I., за 824, 825. и 826. год.

[2] Einhard, Anales под год. 827. (Pertz, Script. Germ. I).

[3] Што Dr F. Rački вели да је вероватно да је летописац Саву заменио Дунавом (в. Rad. LVI.. стр. 113.) мислимо да нема места овој његовој комбинацији.

свргне са тог положаја и повери војску своме најстаријем сину Људевиту Млађем. Људевит је одмах друге године повратио од Бугара освојени део Паноније али без Срема, јер Срем и даље остаде под бугарском влашћу.[1]

---

[1] Dr. Konst. Jos. Jireček вели: Само Срем у углу између Саве и ушћа Драве (Jedinė Srem v zàkouti mezi ústom Sàvy a Dràvy) као и источна Угарска остадоше под бугарском влашћу до доласка Угара (Dějiny Národa Bulharského, стр. 119., у немачком преводу стр. 147.). — Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, веле: На основу тога, што се доцније Срем налази под Бугарском, усвојено је од давна у писаца те узимљу, да је под њом остао већ од овога рата 827. год. (Ист. II, стр. 32.).

II

Срем под Бугарском, Угарском и Византијом. [Од 827. до 1073. године]

А.

Срем под бугарском влашћу (од год. 827. до 927.)

Као што смо видели у прошлом одсеку, 827. год. дошао је Срем под бугарску власт. Да у кратко прегледамо прошлост ових нових сремских завојевача.

Поменули смо да је у обарској војсци, која је у VI веку нападала на Балканско полуострво, било и *Бугара.*

Бугари су огранак велике турске народносне гране. Један њихов део био је остао на Волзи, а други се помакао на запад, и био под обарском влашћу. Поме-

нули смо, да се њихов „хан“ (владар) Курт, у договору са царем Ираклијем, одметнуо и ослободио обарске власти. После смрти Куртове био је бугарски хан Исперих (или Аспарух), под којим Бугари прелазе Дунав и продиру преко Балкана до Тракије, робећи уз пут Словене и пленећи византинске градове. Бугари тада наместе свој главни стан на реци Камчији пред Балканом и одатле северо-источно све до Црног Мора. То је био номадски и војнички народ који је и привредно и друштвено био много заостао од Словена који су имали напредну пољску привреду.[1]

Бугари су били Византији погибнији од Словена, јер поред тога што су јој били близу, код њих није било оног словенског сепаратизма, но су напротив имали врло јаку војничку дисциплину и „као што су Бугари били пре војска но народ, тако је и њихова земља још дуго после личила на војнички стан.“[2]

Бугари на скоро почну са словенским присталицама боље поступати. Тако су већ под Исперихoвим наследником Тервелом и словенски кнежеви са својим Словенима

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 121.—123.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. I, стр. 125.

почели учествовати у бугарским походима, те тако почели да добијају удела у државним пословима.

Средином VIII века и у Бугарској се, као и у суседној Византији, изроде свађе око престола. Од тога времена често су се на бугарском престолу мењали ханови. Готово сви су они ратовали са Византијом, али с промењивом ратном срећом.

У почетку IX века јавља се у Бугарској као хан одважни *Крум*, који понови у много јачој мери нападе на Византију. Године 809. освоји Крум Средац и посече мноштво околног становништва. Тадашњи византиски цар Нићифор спреми се добро и продре са својом војском у Бугарску. Крум је морао да одступи пред Нићифором који је неколико дана пустошио Бугарску. Међутим Крум затвори Нићифоровој војсци све излазе и нападне на њу, те је сву уништи, па погуби и самога Нићифора, из чије су му сребром оковане лобање (као пехара) наздрављали на гозбама словенски кнежеви.[1]

У византијској се царевини све више у ово доба ширило растројство, па ипак Крум понуди цару Михаилу I. мир, ну овај га одбије. До новог судара дође 813. год., када Грци буду опет побеђени, те то даде повода Круму да науми освојити Цариград.

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 5.

Цариград је био јако утврђен и Крум се најзад остави опсаде Цариграда, пошто му нови цар Лав IV обећа данак.[1]

Друге године опет се Крум спремао да освоји Цариград али га у томе спречи изненадна смрт (814. г.).

Нови хан Мортаг напусти Крумову мисао о освојењу Цариграда и утврди са царем Лавом мир на 30 година, да би могао лакше сву своју пажњу да окрене на остале суседне државе. „Као да се у Бугарској чинило, да им се најпре треба оснажити с других страна па поновити покушаје на Цариград."[2] И заиста видимо да нови хан Мортаг скреће сву своју пажњу не на југ као његови претходници већ на запад.

Услед оваке Мортагове политике дошло је на средњем Дунаву између фрушке и бугарске државе до сукоба који смо описали у прошлом одсеку.

На овај начин дође и наш Срем од 827. године под бугарску власт.

Да је заиста Срем у ово доба потпао под бугарску власт тврди већина признатих наших и страних историчара, као: Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић,[3] Иларион Руварац,[4]

---

[1] Jbidem.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., II, стр. 7.

[3] Историја Српског Народа (у свима издањима).

[4] Стари Сланкамен, стр. 8.

Konst. Jos. Jireček,[1] А. Гильфердингъ,[2] и други.

Код хрватских историка видимо у овоме колебање и мењање мишљења.

Dr. Fr. Rački писао је некад овако: „Bugari, kao što se sudi po potonjich zgodah, povukoše se nešto poznije prieko Drave, te zadržahu pod svojiem podaništvom pokrajinu medj Dravom, Dunavom i Savom, bar njesinu zapadnu stranu s krasnim Sriemom skoro dva stoletja, odkle znatno utjecahu u povjesti panonskieh Hrvatov i Srbov.“[3] Ово су мишљење од Рачког примили Ткалчић[4] и други хрватски историци у својим историјама.

Касније је Рачки променио мишљење, те помињући размирице бугарско-фрушке, не вели да је Срем остао под Бугарском, шта више тврди противно, т.ј. да је и даље у Срему остала фрушка власт (Granice Bugarske naprama dolnjoj Panoniji, odnosno

---

[1] Geschichte der Bulgaren, стр. 8.

[2] Письма овъ исторій Сербовъ и Болгаръ, стр. 45. Хиљфердинг им даје и више од Срема: Такимъ образомъ сѣверная Хрватія, земля Людевитова (нын. Сирмія, Славонія и там. военая граница) на время досталась Болгаромъ. Ну ове друге области ван Срема Бугари нису одржали. Њих су Бугари само опустошили, али су их Фрузи у брзо повратили, те је тако само Срем остао стално у бугарској власти. И самом Марину Дринову (Бугарину) изгледа ово Хиљфердингово „предположеніе ошибочнымъ“ (т.ј. погрешно). В. М. С. Дринова, Южные Славяне и Византія въ X вѣкѣ, стр. 80. у примедби.

[3] Arkiv za pov. jug. стр. 276.

[4] Jvan Tkalčić, Poviest Hrv., стр. 16.

naprama sriemskom joj dielu, ostale su jednake i sliedećih desetaka, dok je ondje Franačka preko domaćih knesova vladala. Dunav ostao je granicom izmedju obiju država.[1]

Проф. Спме Љубић заступао је ово гледиште још пре Рачког (1878. год.),[2] а кад је и Рачки у овом смислу променио (1881. год.) своје раније мишљење, усвојили су ово новије, погрешно мишљење Смичиклас[3] и други историчари хрватски.[4] Клаић у својој најновијој, опширној „Повјести Хрвата" одваја се од ових хрватских историчара и описује овај догађај тачно, т.ј. да је Срем од 827. године остао у бугарској власти.[5]

По заузећу Срема Бугари су после две године (829.) опет напали на Фрушку земљу (западно од Срема), ну после тоге настаје мир и пријатељски односи између бугарске и фрушке државе.

Кад су Бугари освојили Срем, био је то млад и незнабожачки народ. Међу њима је било доста Словена а било је нешто и Хришћана, али је већина била у ово време незнабожачка. Оно нешто културе, што су Фрузи и њихове колонисте пренели у Срем наново је

---

[1] Rad, knj. LVI, стр. 115.

[2] Rad knj., XLIII, стр. 134.

[3] Tade Smičiklas, Poviest Hrv., I, стр. 178.

[4] Није тешко погодити из какве тенденције хоће Хрвати да Срем и даље остане под Фрузима.

[5] V. Klaić, Poviest Hrvata, књ. I, стр. 50.

пропало, па се вратило готово исто онако стање, какво је било и пре доласка Фруга, за време сеобе Народа.

Међу тим овако стање није дуго трајало. Тим самим, што су Бугари мислили стално да у овој земљи остану, почео је и Срем постепено да се подиже и напредује.

*

За владе бугарске, у IX веку, довршен је овај процес, који је започет још раније у VIII веку, а то је пословењавање номенклатуре сремских градова, река, планина и т. д. У ово доба нестаде фрушких имена: Francovilla, Malevilla; нестаде грчког Φράγγοχώριον: за тим латинских имена, па место свега тога у Срему се почињу употребљавати словенски називи, који су постали или према латинским и грчким именима или посташе и са свим нова.

Према латинском имену станице „ad Basante“ поста име за реку Босут. Према називу „ad Fossas“ поста превођењем словенски Јарак[1] (на путу од Митровице за Петровац). Према Sirmium-у поста словенски Срем; према грчком Φράγγοχώριον поста словенска Фрушка Гора. Од чисто словенских назива имамо на месту латинског Таурунума, а фрушке Малевиле, словенски Земльнь (доцније Земун); нешто касније постаде на

[1] Fossa — јарак.

месту латинског Acimiucum-а словенски Сланкамен.[1] На сваки начин било је још које мање словенско место из IX и X века, али је доцније, а нарочито за време турских ратова пропало.

Г. Иларион Руварац вели, да је „Сланкамен саградио и Сланкаменом назвао онај исти народ, који је Singidunum „бѣлим градом, Белиградом, Бѣоградом“, Taurunum „Земльн-ом“, гору ову нашу што се од изнад Илока до Сланкамена пружа дуж Дунава — Фрушком Гором, Будим-Пешту „Пешть“ (Pesth) крстио и назвао“. Мисли даље да су те градове, „подигли на рушевинама римским они Словени, који су господарили у Мезији и који су пре Угара заповедали у области Сирмиума у Срему. А ти Словени стали су господарити и градити градове тек тада кад су се прозвали Бугарима“.[2]

Што се тиче Срема, на њега се, по нашем скромном мишљењу, не може односити ова последња реченица, т.ј. да су цигло Бугари саградили и наименовали старе сремске градове, који носе словенски назив, и да би према томе као Бугарима припала нека заслуга за пословењавање овога краја.

[1] Ма да Сланкамен долази први пут у споменицама под год. 1069, без сумње је раније постао. Држало се раније, да је ово место добило име по Сагану, бугарском кнезу, али је сада доказано, да је Сагана измислио анонимни нотар краља Беле IV, а Сланкамен да је добио име по сланом камену или извору (в. Руварчев „Сланкамен“, стр. 6.)

[2] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 8.

Ми смо казали, да је пословењавање сремске номенклатуре отпочето још пре доласка Бугара у Срем, јер је непобитан факт, да је било Словена у Срему и много пре но што су Бугари ушли у Срем и покорили га својој власти. Ти, дакле, Словени морали су пре Бугара да имају своје називе за реке, градове, за Франкохорион,[1] и т. даље.

Словенима у Срему није било непознато и необично име *Србин*, јер савремени фрушки писац Ајнхард у почетку IX века пише да је Људевит, кнез Посавске Паноније из Сиска ускочио к *Србима*, т.ј. у област реке Врбаса или Босне.[2]

Кад се у овим областима у почетку IX века помињу Срби, онда можемо рећи да се за њих знало и у суседном и блиском Срему. Чак и угарски историчари признају, да је у ово време било Срба у Срему. Историчар Салаија, говорећи о сеоби породице Бранковића у Угарску у XV. веку,

---

[1] Г. Руварац (који је као историк одличан, али не можемо рећи да је и као филолог такав) доказује, да је реч Фрузи чисто бугарска, и да би требало ми да кажемо „Франска Гора“ а не Фрушка Гора. Међу тим да реч „Фрузи“ није само бугарска но и српска доказује то, што се налази у српским споменицима, па и сам Јиречек помињући Фрушку Гору и објашњујући је филолошки не приписује је својим љубимцима но Србима: „Francochorion nannte man noch im XII Jahrhundert ganz Syrmien und die *Fruška Gora* (altsl. *froug. altserb. frug:* Franke) bewahrt noch heute das Andenken der Herrschaft Karl des Grossen in diesem fernen Lande“. (Heerstrasse, стр. 76. и 83.).

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 31.

вели да су Срби у то доба већ од више векова становали у Срему и у војничкој крајини.[1]

Поред словенских становника било је у Срему доста и разног несловенског становништва, дакле као и у раније време видимо у Срему разнолико становништво, тако, да три савремена писца помињу у IX веку чак и Обре у својој првашњој постојбини, дакле у Срему.[2]

Доласком Бугара словенски је живаљ у Срему појачан, дотадашња пословењена имена призната су и усвојена и од државне власти, па је то пословењавање под заштитом бугарске власти интензивније настављено и довршено.[3]

*

Казали смо, да је Срем у доцније доба бугарске власти почео постепено да напредује. У Бугарској је, као што смо поме-

---

[1] Емил Пико, Срби у Угарској, прев. Др. Ст. Павловића, стр. 19. — То исто помињу Енгел, Добровски, и други историци.

[2] Czörnig, Ethnografie, св. II, стр. 72.

[3] По речима г. Руварца изгледало би, да је Мортагова влада у Срему одмах по доласку свом издала какав декрет и њиме наименовала словенским именима сва места те тако „пословенила“ Срем од прилике онако, као што је недавно маџарска влада на хартији помаџарила српска села и градове, а тако се што, наравно, према духу ондашњег времена не може ни замислити. Славенизовање Срема отпочето је дакле пре доласка Бугара у Срем, т.ј. под оним словенским племенским кнезовима, какве су Бугари затекли у Срему, па по свом освојењу збацили и поставили своје, под којима је овај процес само настављен и довршен.

нули, нестало бурног доба ратоборног Крума. Под Мортагом, па и на пола столећа после њега, владала је у Бугарској, с малим и кратким прекидима, периода мира. За ово доба поче се у Бугарској подизати трговина и она поста главно стовариште за трговачки саобраћај између византинског царства, Русије и Велико-Моравске. Разуме се да је трговачки саобраћај ишао преко Срема, јер је преко њега водио онај чувени средњевековни пут који је Срем спајао са Русијом, и који је био исто тако важан, као и онај стари, „цариградски друм“, који је из Цариграда преко Београда и опет преко Срема ишао даље на запад.

У бугарским су се градовима размењивале сировине са севера за прерађевине из Византије и производе из Азије и Африке. Бугарски су трговци и каравани оживљавали тргове цариградске и солунске.[1]

После Мортага и Маломира (Словенина) постане бугарски хан Борис (844. год.). У исто доба измењаше се и суседни владаоци. Српског жупана Властимира наследише синови Мутимир, Стројимир и Гојник; фрушког Лудвика пак (840. год.) три сина, који поделише царевину; и најзад византинског цара Теофила наследи (842. год.) малолетан син Михаило III.[2]

---

[1] Rambaud, L'empire grec au dixième siècle, стр. 328.,

[2] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 40.

Борис је са Византијом продужио мир који је његов претходник уговорио. Тако исто и са својим суседом Лудвиком Немачким одржао је пријатељске односе; с њиме је само једном приликом нарушио мир, када га 853. год. позваше посавски Словени, да им помогне да се ослободе Фруга, што и учини, али без успеха.[1]

Услед тога, што се Бугарска ширила на запад и југ и захватала све више Словена, дошло је до тога, да се је чисти елеменат бугарски све више губио у словенском мору. Већ се после Мортага јављају на ханском престолу Словени, а и сама влада Борисова може се назвати периодом стапања бугарског елемента са словенским, јер се на крају ове периоде одржаше прави Бугари само у малом броју и то у најисточнијим крајевима Бугарске.[2]

Хришћанство је, преко заробљеника из Византије, ухватило било корена у Бугарској и за владе Мортагове, али овај, гледајући у њему погибао од Византије, устане противу њега са највећом ревношћу. Доцније се Хришћанство све више ширило, и то јаче међу словенским становништвом, а врло мало у крајевима, где је било правог бугарског становништва. Па ипак државна је

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 41.

[2] Jbid., стр. 48.

потреба изискивала да Бугарска постане хришћанска држава. То је Борис све више увиђао.[1]

Поред односа са хришћанском Византијом имао је Борис односа и са северозападним својим суседом, а опет хришћанском државом, — а то је Фрушка, са чијим владаоцем Лудвиком Немачким уговараше савез противу велико-моравског кнеза Растислава и противу Лудвикова сина Карломана, управника Источне Марке. Године 863. Бугари су по уговореном савезу помагали Лудвику Немачком. Код Бориса је у ово доба била већ сазрела идеја о покрштењу и он изјави Лудвику, да намерава да прими хришћанство. Борис је тада био с Грцима у непријатељству, с тога се обратио западу. Међу тим Лудвик је био заузет ратом и није могао по овој ствари ништа да предузме. У исто време и Грци, који су дотле ратовали у Азији, дигну војску противу Бориса.[2]

Бугарска је у ово доба била изнурена због глади и болести које су у њој неколико година владале. Борис се тада реши, да се овом приликом обрати Грцима са жељом, да се покрсти, што и учини, и у исто време тим избегне напад грчког цара

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. св. II, стр. 57.

[2] Jbidem.

Михаила. Грчки цар и патријарах Фотије пошљу јепископа с многим даровима, те покрсти Бориса, наденув му име царево, Михаило, а за тим и бугарски народ (864. године).[1]

У исто доба, када се Борис обратио Византији ради покрштења, обрати се и великоморавски кнез Растислав, да би се отресао Немаца и латинштине, те затражи да му пошљу људе, који би му завели службу божју на словенском језику. Цар Михаило и патријарах Фотије одазову се његову захтеву, и то из политичких разлога, да би тиме нашкодили наследницима Карла Великог и папи, с којим је Фотије био у завади. Услед тога дакле два брата Солуњани, Ћирило и Методије, дођу у Велику Моравску 863. године.[2]

За време док су Ћирило и Методије радили свој по Словенство благотворан посао и док су ослобађали тамошњу цркву од дотадашњег латинско-немачког утицаја, дотле је римска црква обратила пажњу на Бугарску и успе преко Лудвика Немачког, да Борис 866. год. пошље посланство папи Николи I. Ово је био прави реванш Грцима због њихова мешања у велико-моравску државу. Папа лепо дочека Бугаре и пошље

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 61.

[2] Jbidem.

два јепископа у Бугарску, који истерају грчке свештенике и поставе латинске.[1]

У Великој Моравској дошли су Ћирило и Методије због свога рада у сукоб с немачким свештенством, те се и папа умеша у ову распру, позвавши ове словенске учитеље у Рим, да их саслуша. Они су се кренули у Рим преко Пануније, где код словенског кнеза Коцеља такође заведоше словенску службу и нађоше ученике, које упознаше са словенским књигама. Новоизабрани папа Адријан II. лепо их прими и одобри им рад, да не би увредио моравско-панонске Словене и да би их придобио од Грка.[2]

У исто време папа их посвети за јепископе. Међу тим Кирило умре (869. год.), а кад у ово време стигоше и посланици панонског краља Коцеља ради истог посла, којим се Методије бавио, обнови папа стару сирмиску архијепископију, под коју потпадну сви Словени на средњем Дунаву. Првим сирмиским архијепископом поста сам Методије 870. год., који одмах дође у Панонију на своју дужност.[3]

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 66.

[2] Jbid.

[3] Jb., стр. 67.

О самом седишту обновљене сирмиске архијепископије да наведемо Рачково мишљење, који вели: „Да столица старе метрополије панонске бјеше стародревни Срием (т.ј. Сирмија) знамо за извесно. А где бјеше сиедо ускрижене (ускрснуте) панонске метрополије? Слава и сјајност Сриема бијаше се до душе заклонила, откада у њем бјеснијаше суровост аварска; али га није нипошто нестало из повјеснице, која нам га нарочито год. 758. спомиње, те опет 895. Али град Срием определити за сиедо (т.ј. седиште) панонскому митрополиту непушћа страном то, што неимамо никаква хисторичкога доказа; а страном, што у оно време Срием (870. г.) са истоименим пређелом бјеше у руках Бугаров (касније Рачки не мисли овако), који не стоји у никаквом савезу са панонском метрополијом, паче они тражаху најприје у Риму, те управ тада у Цариграду независну цркву. Ваљда из овога разлога Блумбергер није тражио у Сриему сиедо панонске метрополије, већ негђе близу Сриема у пређелу међ Дунавом, Дравом и Савом, негде у данашњој славонској крајини.“ Даље износи разлоге противу местâ, која неки писци узимају за седиште обновљене сирмиске архијепископије, и најзад вели: „нећемо се упуштати у некорисне сањарије и имамо исповедити, да не знамо, које мјесто бејаше опредиељено за столицу панонске бискупије; већ да Метод своје

бискупско деловање започе у доњој Панонији јамачно у Салавари, код панонскога кнеза Коцеља.[1]

Године 867. одржан је по сазиву патријарха Фотија, познати васељенски сабор у Цариграду, који осуди латинско учење хришћанске вере, а папу Николу збаци. А кад папа не хте да да̂ на захтев Борисов Бугарској архијепископа, измири се Борис са Византијом, отера латинско свештенство, па подложи бугарску цркву Цариграду (год. 870.), добивши Јосифа за архијепископа бугарског.[2]

Из Панопије утицао је Методијев рад и на земљу српског жупана Мутимира. Није било могућно да се она тежња за словенском књигом, која ју је привлачила из Панопије и Велике Моравске у Чешку, Пољску и најзад у Русију, не појави у блиском панонском суседству преко Саве у држави српског жупана Мутимира.[3]

Неки хрватски писци (н.пр. С. Љубић) веле, да је Срем у другој половини IX века припадао Хрватима и то доказују листином Трпимировом од год. 852., где се вели о спљетској ахријепископији: „quae mi-

---

[1] Dr. Fr. Rački, Viek i djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda, стр. 262.—263.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић. Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 70.

[3] Jbid., стр. 80.

tropolis usque ad ripam Danubii et pene per totum regnum Croatiae", т.ј. да се пружала од обале Дунава и даље кроз целу државу Хрватску. Међу тим и сам Рачки вели: „Dovle si je spljetska metropolija prisvajala pravo; a je da li ga ondje i vršila, ne zna se",[1] и даље Рачки признаје да „Dolnja Panonija (где је спадао и Срем) bijaše u Trpimirovo doba od Hrvatske neodvisna." Према овоме отпада оно прво тврђење хрватских писаца и у исто време и само раније Рачково тврђење (у делу „Odlomci iz državnoga prava, стр. 29., 86. и 112.), да је Срем у половини IX века био под хрватском влашћу. Да је Срем у IX веку био заиста под Бугарима, имамо доказ и у житију Св. Климентија, где се вели, да су ученици Методијеви, изгнани 886. године из Моравске, прешли преко реке Драве, до које се простирала велико-моравска држава, и ступили у област бугарску.[2] По Рачком Срем би био неко време и у власти српског жупана Мутимира. Рачки вели: „Pošto još za Konstantina dio Bosne (τὸ χωρίον Βόσωνα), koj je med istoimenom riekom i Drinom, spadaše na Srbsku kneževinu, scienimo, da ova pokrajina s obližnjim Sriemom bijaše poslie Trpimira otrgnuta od Hrvatske."[3] Међу тим,

[1] Rad, LVI, стр. 117.

[2] В. М. С. Дринова. Южные Славяне и Византія въ X. вѣкѣ, стр. 80.

[3] Dr. Franjo Rački, Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga, стр. 25.

као што Срем никад није био под хрватском влашћу, тако до краља Драгутина никад није био ни под српском влашћу.

Западни сремски сусед у другој половини IX века био је словенски кнез Браслав, који је владао над облашћу између Драве и Саве, али не самостално но под врховном влашћу Карла Дебелога.

После кратке владе Борисова старијега сина долази на престо најславнији владалац бугарски — а то је *Симеун*, који се васпитао у Цариграду. По својој начитаности и образованости Симеун није ни у колико уступао савременицима својим на византиском престолу, цару Лаву Философу и његову сину Константину Порфирогениту, најбољим представницима византинске образованости X века.[1]

Одмах у почетку своје владе зарати се Симеун са Византијом. Византинци буду у почетку рата потучени у Тракији и с тога позову у помоћ Угре, који пређу Дунав и потуку Симеуна у три битке и оплене Бугарску до саме престонице Преслава. Међу тим у ово доба позове немачки владалац Арнулф Угре у помоћ противу моравског кнеза Светоплука, који беше раширио и ојачао своју државу. И док су Угри пустошили Моравску и Панонију, нападе Симеун, у друштву са Печенезима на угарско

[1] Rambaud, L'empire grec au dixième siécle, стр. 62.

седиште (у Углу) и опустоши га (892. год.), а њихове породице уништи и пороби.[1]

Када се Угри поврате и виде да им је уништено насеље, реше њихове поглавице да напусте ово место и да се преселе око Тисе и средњег Дунава, што и учине око 895. год.

Међу Словене се на овај начин утиснуло као клин племе угарско, које је овде основало своју државу и онемогућило тако за толико векова свако зближење словенских племена, чему су се сада лукави Византинци само могли радовати.

Када је Симеун потукао Угре, нападне опет на Византинце, победи их и принуди да му плаћају годишњи доходак (893. год.). Од овога времена био је Симеун на миру са Византијом за пуних 20 година. Тај му је мир био потребан, да би се могао борити са Угрима, чијом је сеобом у Средњу Европу, настављено њихово ратовање са Бугарима.[2]

Немачки летописац помиње, да су Угри имали 896. године борбе са Бугарима, што ће, без сумње, бити због бугарских кнежевина у данашњем Банату и Бачкој, дакле на левој страни Дунава,[3] а не на десној

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 88.—89.

[2] Jbidem.

[3] Jbidem.

страни, где је Срем. На крају ове борбе нестаде бугарске власти у областима на левој обали Дунава, које потпадоше под Маџаре. Од десет бугарских кнежевина (које су све укупно сачињавале бугарску државу) четири су кнежевине биле на левој обали Дунава (северно дакле од Дунава), и то заузеше Маџари,[1] док Срем, који лежи на десној обали Дунава (јужно од Дунава), остаде и даље у бугарској власти. Па ипак Симеуну је у ово доба држава била скоро преполовљена.

*

Почетком X века постају западни суседи Срему Хрвати. Услед угарске навале, а нарочито после пожунске победе (907. године), нестаде у Панонији немачке власти и тако се Томислав користи и заузме област до Драве постав на западној сремској граници сусед бугарске државе. Од тога доба почињу се звати становници између Саве и Драве Хрватима, те овим управо политичким именом замењују своја стара национална имена.

Западна сремска граница почињала је у то доба нешто источније од ушћа Драве у Дунав, управо од данашњег Вуковара па на југозапад до ушћа реке Босне у Саву. Од ушћа Босне ишла је граница бу-

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 90.

гарске државе реком Босном нешто мало па југ, па за тим скретала на исток од прилике поред данашње Лешнице, остављајући на југу Србију, а на северо-истоку Бугарску.[1]

Од овога доба јавља се, дакле, хрватска власт и хрватско име из Поморја и у Посавини.[2]

На овај начин биле су стешњене српске самосталне државе са три стране: од хрватске, бугарске и византинске државе. С тога се код српских кнежева јавља тежња, да бар крајеве у Поморју и Загорју уједине у једну државну целину. На овој идеји највише је радио загорски кнез Петар Гојниковић, али он не успе због саревњивости хумског кнеза, Михаила Вишевића, те је после познатог лавирања српских владалаца између Бугарске и Византије и бугарског освајања Србије (924. год.) тек Часлав успео да оствари у неколико идеју уједињења српских земаља.

Византински цар Роман Лакапин успе да задобије Хрватску и српске државе у савез противу цара Симеуна, које Симеун није могао да придобије за своју идеју, јер

---

[1] Сремска граница према Хрватској тачно је представљена на Клајићеву „Атласу за хрват. повјесницу“ (Бр. 2. Хрватска и Србија за Краља Томислава, год. 925.). Ну граница Србије према Хрватској знатно је померена на исток и иде у главном реком Босном, место реком Врбасом, како би требало по доказивању критичких историка.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 116.

„засебни државно-народносни живот у Хрватској и српском Поморју и Загорју, толико се дотле био развио, да већ није могло бити да га просто нестане у бугарско-словенском државном и народном животу, а опет Симеун, или што није умео или што није могао, није успео да српске и хрватске засебне користи и користи Бугарске сложи у заједницу словенског добра на Балкану противу Византије“.[1]

Према овоме видимо, дакле, да је главна сметња Симеуну и његову наследнику Петру у борби противу Византије за превласт над Балканом била: српске самосталне државице и Хрватска. Утицајем, дакле, Византије Захарија се одметне од Симеуна, а поред њега задобију Византинци противу Симеуна хумског кнеза Михаила Вишевића и хрватског Томислава, коме за ове услуге даде далматинске градове и острва у хрватском приморју.[2]

Српски кнез Захарија победи војску коју је против њега послао Симеун.

Године 924. стајао је Симеун са силном војском пред Цариградом. Ну у брзо га остави, па отпоче борбу на северо-западу своје државе а противу српско-хрватског савеза. Симеун посла најпре војску противу Захарије, са којом посла и претендента *Ча-*

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 132.

[2] Jbid., стр. 133—134.

слава, помоћу кога преваром заузме Србију и опустоши је (924. године). Српске старешине са Чаславом одведу у Бугарску, а с њима и мноштво заробљеног народа, док је Захарија био побегао ка Хрватима.[1]

Кад је Томислав видео, како је прошао његов савезник Захарија, нападне са Михаилом Вишевићем на Бугаре. Рат је трајао три године и на послетку Симеунова војска под војводом Алоговотуром буде страшно потучена од Хрвата (927. год.).[2]

Овај хрватско-бугарски рат вођен је јамачно у Срему, као пограничној бугарској провинцији према хрватској држави. Битке су се јамачно биле на Дунаву са сремске стране или око ушћа Драве у Дунав.[3]

Међу тим у ово доба снађе Симеуна, овог славног владаоца, изненадна смрт 27. маја 927. године.

После Симеунове смрти дође на бугарски престо његов најстарији син од друге жене Петар који је био тихе нарави, дакле противност своме оцу који му је, ма да је Петар имао већ 20 година, поставио ујака, Ђорђа Сурсувула за намесника.[4]

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 140.

[2] Ibid.

[3] Ст. Новаковић, Српске области X. и XII. века, стр. 108.

[4] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 142.

У почетку Петрове владе Бугари хтедоше да продуже освајачку Симеунову политику и нападну одмах на Тракију, али се убрзо измире са Грцима (927. год.), који признаду Бугарској царство и патријархију, а Петар се ожени унуком царевом.[1]

По неким летописима Бугари су се измирили са Византијом нешто због скакаваца и глади, што нападе тада на Бугарску, а нешто и због напада суседних Хрвата, Маџара и Печењега, а по Кедрину и Срба. Међу тим је Дринов доказао, да ови народи нису могли тада нападати на Бугарску, јер су били заузети својим пословима.[2]

У то доба, када је Петар закључио мир са Византијом, ишла је граница бугарске државе по М. Дринову овако: „Ка северо-западу, у почетку Петрова царевања, када је област српског племена била још саставни део бугарског царства, ишла је граница последњег током реке Дрине до самог ушћа њена у Саву. На истоку ишла је брегом Црног Мора, почевши од Бургаса па до ушћа Дунава. На север граница се царевине пружала целим доњим Дунавом од самог ушћа његова до ушћа реке Саве код Београда. Даље се граница пружала на север Дунавом до ушћа реке Драве, одакле се спуштала на југ, готово правом линијом,

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. св. II, стр. 143.

[2] М. С. Дринова, Южные Славяне..., стр. 63.

ка ушћу Дрине у Саву, захватајући на тај начин садашњи Срем (нынѣшній Срѣмъ) или ону уску област између Дунава и доњег тока Саве."[1]

Цар Петар је владао преко четрдесет година, али његова влада знатно изостаје према влади оца му. У брзо је Бугарска почела опадати.

Петар је био управо оруђе једне странке и противу њега су често устајала његова браћа са Симеуновим ветеранима[2]

При оваквим приликама није чудно, што је и књижевност одмах почела да опада. Уз то се у ово доба појави у Бугарској и павлићанска јерес, која је овде по попу Богомилу названа богомилском јереси.[3]

Користећи се слабошћу Бугарске Угри су јамачно одмах у почетку владе Петрове освојили Срем (дакле убрзо после 927. год.).

Б.

Срем под угарском влашћу (од год. 927. до 976.)

Угарски историци, на основу казивања анонимног бележника угарског краља Беле IV,[4] узимљу да је Срем још

[1] М. С. Дринова, Южные Славяне и Виз., стр. 80.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., св. II, стр. 145.

[3] Исти, стр. 146.

[4] Да би вероватније било тврђење овог анонимног писца, многи мађ. историци (шовинисте) узимљу да је он

крајем IX. в. (око 896. год.) потпао под Маџаре.[1]

Да разгледамо то казивање анонимног бележника, на кога се угарски историци позивају. Он вели, да, војводе маџ. кнеза Арпада (поименце: Lehel, Bulcs и Botond), склонивши мир са Бугарима (крајем IX в.), пређоше у земљу Рашку (Србију). Ову покоре, па се преко ње упуте к мору, те покоре све тамошње народе. Заузевши град Спљет, освоје целу Хрватску, пређу по том Петрову Гору, па се утаборе код Купе. За тим преброде ову реку, допру до Саве и заузму тврђаву Загреб. На даљем путу заузму градове Пожегу и Вуковар (Vlkou), те се тако поврате преко Дунава кнезу Арпаду."[2]

Изгледало би да су Маџари овако, при једној тако рећи шетњи и не скидајући се с коња̂, толике земље освојили. Међу тим, ово казивање нема никаква основа и мора се, као непоуздано, одбацити. Могућно је само да је каква маџарска војска упала у ово доба (крајем IX и поч. X в.) у Срем, и то само ради пљачкања у појединим крајевима на граници Срема, а никако није цео Срем још у ово доба дошао под маџ. власт, него је и даље остао под Бугарима.

раније живео, т. ј. да је био бележник Беле II. или, по другима, Беле III. Међу тим критички историци узимљу да је био бележник Беле IV.

[1] Fessler — Klein, Geschichte der Ungarn; стр. 61. Ladislaus v. Szalay, Geschichte Ungarns; св. I., стр. 18—19.; и други.

[2] Endlicher, Monum. Rerum Hung. Arpad, стр. 37.—38.

Мало је чудновато, како да Маџари оставе Срем на миру све до владе Петрове, кад су околне области на северу и истоку од Срема били заузели. Томе ће свакако бити узрок у јачини Симеунове државе. Све док је Симеун био жив (до 927.), они су се задовољили са раније отетим бугарским областима, не хотећи јамачно новим нападом да изазову против себе овако силног непријатеља, од кога је и сам Цариград стрепио. Поред овога разлога, биће у неколико узрок што Угри не хтедоше нападати на Симеуна, и ово, што сами угарски историци помињу, велећи да у ово доба „ein unwiderstehlicher Drang zog unsere Vorfahren (т.ј. Угре) gegen Westen hin.“[1]

Међу тим, што Угри нису учинили за време силног Симеуна, нису без сумње пропустили да учине одмах у почетку слабе Петрове владе.

Ма да Марин Дринов хоће да је Срем остао и кроз X. век. бугарски и у тој намери позива се на Костантина Порфирогенита, који „свидѣтельствтетъ, что въ его время, около 950. г., Болгарію отдѣляла отъ Мадьяръ рѣка Дунай, разумѣя, безъ сомнѣнія, ту часть Дуная, котораи заключается между устьями Дравы и Савы,“[2] ми

[1] Ladislaus v. Szalay, Geschichte Ungarns, I. Band, стр. 31.

[2] М. С. Дриновъ, Южные Славяне и Византія въ X в. стр. 80.

по истом Константину Порфирогениту и закључујемо да је Срем у ово доба био у угарској власти,[1] јер он изрично вели на једном месту овако: „et habitant quidem trans Danubium Turcae (тј. Угри) in terra Moravia, atque etiam ulterius inter Danubium et Savum fluvios“[2] (тј. и станују Угри преко Дунава у земљи Моравској, а тако исто и с друге стране, између Дунава и Саве). Овде се јасно увиђа да област „inter Danubim et Savum“ не може друга бити до Срем, јер само Срем лежи између Дунава и Саве. Симе Љубић труди се да друкчије протумачи јасне Константинове речи, те узима да оно „inter Danubium et Savum“ значи „средином Дунава и Саве“ и тврди да се ово тиче области око горње Саве у Крањској,[3] што му и Рачки одбацује као неосновано.[4] Поред казивања Кост. Порфирогенита и хроничари не само у XI веку но и у X веку помињу Срем као саставни део угарске државе.

---

[1] Она прва белешка Константинова, на коју се Дринов позива, биће јамачно из ранијег доба, јер је познато, да Константин прича догађаје из ранијег и свога доба.

[2] Const. Porphyrog., De admin. imper., 177.

[3] Rad, књ. XLIII., стр. 146.

[4] Rad, књ. LVI., стр. 120. — Рачки је раније држао да је у време Конст. Порфирог. Срем био у хрватској власти: „...Хрвати становаху у његово (т.ј. Константиново) доба у посавској Панонији и Сријему, где их Дунав делио с једне стране од Маџара, с друге од Бугара“ (Ocjena starijih izvora, стр. 26).

Да видимо у кратко, ко су били ови нови сремски господари.

Угри (Маџари) били су народ финског народносног стабла. Они су се у почетку IX века кренули из свога дотадашњег боравишта (око средњег Урала) ка југозападу и населили се у област између Дона и Дњепра. Одавде су их Печенези потисли на запад, те се Угри тада обретоше у старом бугарском насељу „Углу“ (између реке Дњестра и Дунава.[1]

Поменули смо раније, како их је цар Лав позвао у помоћ противу Бугара, са којима су имали неколико бојева, док се нису најзад населили око Тисе и средњег Дунава (795. г.) а одмах друге године одузели Бугарима све области са северне стране (т.ј. леве обале) Дунава. У исто време немачки краљ Арнулф, да би лакше одбранио Панонију коју је одузео од Велике Моравске, поверио је на управу посавском кнезу Браславу, западном сремском суседу.[2] Угри су тада упадали у суседне области и страшно их пустошили. Око 900. године у целој Панонији, услед упада угарских, не беше више ни једне цркве.[3]

Свакако су Угри крајем IX. и у почетку X века по некад упадали ради пљачке

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., II, 88—91.

[2] Jbidem.

[3] Jbid.

и у Срем, ма да је био у бугарској власти. Без сумње привлачила је богата сремска земља и њих као толике разне освајаче пре њих. Ну и доцније, кад су Угри освојили Срем јамачно су га бар у прво време пленили.[1] Касније су Угри и у Срему као и у другим областима завели феудално уређење, које је у недостатку јаке централне власти, могло становништву да пружи у неколико личну и имовну безбедност.

За време док су Угри владали у Срему имали су (око 960. год.) сукоб и с нашим кнезом Чаславом.

Од 955. год., када су Угри претрпели пораз у Немачкој, оставе они западне европске земље и управе све своје нападе на Балканско полуострво. Овамо су их из равнога Срема водили природни и за њихове коњаничке чете згодни путеви, долином рекâ Босне и Мораве до средине овог полуострва.

---

[1] Угарски и неки немачки писци тврде, да Угри, противно обичају других номадских народа, нису пустошили покорену земљу коју су за насеље изабрали. Угри би, по тим писцима, освајали при својим походима градове и утврђења задовољавајући се само признавањем њихове власти од стране побеђених народа, а за верност само таоце узимаху. Према томе веле: „dasselbe Schicksal werden wohl auch *die sirmischen Ortschaften* getheilt haben.“ Ну и сами признају, да су Угри ива границе области, коју су за своју отаџбину сматрали, радили са свим друкчије. Беху ту пустошења и пљачкања „nach Art der Hunnen und Avaren“. Међу тим „die Save erkannten sie stets als die Grenze ihres Gebietes“ и према томе Срем као не би био од Маџара пустошен, у што ми не можемо потпунце да верујемо, бар

Тако се у то доба подиже неки угарски кнез Киш, по свој прилици господар Срема,[1] те са својим брзим коњаницима преко Босне допре до дринске жупе, која је била на граници Босне и Рашке. Код места Цвилина, уз горњу Дрину, дочека их кнез Часлав и потуче тако, да је и сам њихов војсковођа у том боју погинуо. Тај нам је бој описао поп Дукљанин, иначе непоуздан писац, који вели, да су Угри тада нашли Часлава у Срему „invenit eum in Seremo.“[2] Међу тим Мавро Орбини, за кога знамо да је старије доба свога дела узео потпуно по Дукљанину, не вели да су га Угри нашли у Срему но „in una selva.“ Уз то напомиње Орбини да Дукљанинови „altri esemplari dicono che lo trovò in Sirmio.“[3] Видимо дакле да је по неким примерцима Дукљаниновим тај сукоб био „у некој шуми,“ а по неким у Срему. Међу тим, ако је у опште веровати Дукљанину, свакако је овај сукоб — ако га је било — био у Мачви, куда су Угри прешли из Срема. Пошто је Мачва често, нарочито у доцније доба, све до XIV века,

---

за прво време угарског додира са Сремом, јер они нису имали у њему својих насеља, па да га штеде, но су га сматрали само као своју подвлашћену област.

[1] V. Klaić, Poviest Bosne, стр. 44.

[2] Letopis popa Dukljanina, Dr. Ivan Crnčić, стр. 30.

[3] Mauro Orbini — Il Regno degli Slavi hoggi corrottanente detti Schiavoni.

имала једнаку судбину са Сремом, и дуже је време под Угрима чинила са Сремом политичку целину, поред тога што с њиме чини и географску и етнографску целину, то је из тога разлога и могла Мачва у неким примерцима Дукљаниновим (који је иначе у географији поуздан, те неће бити да је из незнања погрешио) да се замени Сремом, као политичким именом.[1] М. Дринов, мислећи да се ово Дукљаниново помињање Срема тиче доиста. тако да кажемо, географског Срема (области између Саве и Дунава), вели да Срем у ово доба није припадао Чаславу „которому, слѣдовательно, нечего било тамъ дѣлать сУграми,“[2] (т.ј. који, по томе, није имао шта тамо да ради с Угрима). Срем доиста није припадао Чаславу, али није припадао у ово доба ни Бугарима, како мисли Дринов, но Маџарима.[3]

В. Клаић, према Дукљанину, вели да је Часлав после прве своје победе провалио у Срем, али је то јунаштво платио главом.[4]

---

[1] Да су Часлава могли наћи Угри у Мачви а не у Срему, и о замени имена Мачве са „Сремом“ — мишљење је г. Љ. Ковачевића. В. његова предавања из Срп. Историје у Вел. Школи (нештампано).

[2] М. С. Дринова, Южные Славяне и Виз., стр. 142.

[3] И према томе, и ако Часлав није, ипак је могао нешто „тамъ дѣлать съ Уграми.“

[4] V. Klaič, Pov. Bosne, стр. 44.

*

Познато је да је у другој половини X века угарска држава, због унутрашњег преображаја, почела да опада. Уз то су Угри, поред ранијег свог пораза на Љешком пољу (955. год.) имали у два маха неуспеха и на Балканском полуострву, 962. и 970. године. Јамачно је Срем на скоро после поменутих догађаја отпао од угарске власти.

У ово доба се на ј.-и. од Срема образовала снажна Самуилова словенска држава која је полагала права на све области које су некад припадале бугарском цару Симеуну. Пошто је и Срем припадао Бугарима за владе Симеунове, то је Самуило полагао право и на њ и из Поморавља могао је лако ући у Срем и заузети га од Угара.

В.

Срем под бугарском влашћу (од 976. до 1018. године)

Када је Срем од Маџара потпао опет под Бугаре, не можемо за сада поуздано рећи. Узећемо, као што смо у прошлом одељку од прилике ставили, годину 976., т.ј. почетак владе цара Самуила. Ово би се у неколико слагало и са Рачким који узгред наводи претпоставку да су Бугари повратили од Угара Срем, па вели „ово

bi se izvršilo valjda pod carem Samuelom (976—1014.)."[1]

По смрти буг. цара Петра (969. г.) његов син Борис који се тада бавио у Цариграду, дође и завлада престолом. Исте године упадне по други пут руски кнез Светослав у Бугарску, да сада сам за свој рачун осваја Бугарску, као што је пре две године за рачун Византије. Светослав успе да освоји Дрстар, дунавске градове, престоницу Преслав, где зароби цара Бориса, па се за тим упути и на грчке земље, опленивши маћедонски и трачки темат. Тадашњи византиски цар Јован I. Цимисхије (969—976.) крене се с војском на Бугарску, потуче Русе и освоји престоницу Преслав. Ма да је ослободио Бориса ипак му не хтеде повратити царство но придружи тада (971. год.) целу Бугарску византинској царевини.[2]

По теорији М. Дринова Срем би и пре и после 971. године остао слободан и од Угарске и од Византије. По Дринову Срем би улазио у састав оног „Западнаго Болгарскаго Царства" које 971. г. Грци не би освојили.[3]

---

[1] Hrvatska prije XII vieka, Rad, LVI., стр. 124.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., књ. II, стр. 186.—188.

[3] М. С. Дриновъ, Южные Слав., стр. 118.

Раније су и наши историчари г. г. Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић[1] пристајали уз ово Дриновљево мишљење, али су га касније напустили, јер се исто показало као непоуздано.

Кад је Јован Цимисхије освојио све бугарске области пошље војску и на Рашку, те и њу освоји. Рашки велики жупан побегне тада требињском кнезу Прелимиру који је поред Требињске и загорских жупа имао у својим рукама још Хум и Дукљанску. На овај начин постају носиоци српске идеје место загорских жупана поморски, који, да би се одржали пред овако осиљеном Византијом, признаше над собом непосредно грчку власт. Грчки цар Цимисхије умре у почетку 976. год., а после његове смрти отпочеше размирице око престола, које су се често дешавале у Византији. Због тога настаде и грађанска војна која је трајала неколико година.[2]

Овим се нередима у византинској царевини користише и одметнуше од Грка најпре Словени из западних кнежевина доскорашње бугарске царевине. На чело овог словенског покрета ставе се браћа Давид, Мојсеј, Арон и Самуило, синови брсјачког кнеза Шишмана, који су још док је цар

---

[1] Истор. Срп. Нар. (Од 1893. г., за средње школе) књ. I, стр. 34—35.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., II, стр. 188—192.

Петар био на влади покушавали да се одвоје од Бугарске и оснују самосталну државу. Уз њих пристану одмах и друга словенска племена која признају Давида за цара, па је признат и у правој, дунавској Бугарској, куда се устанак раширио из брсјачког Повардарја и околних области.[1]

Границе државе цара Давида поклапале су се, с малим изузетком, с границама државе бугарскога цара Петра, и пошто је властела, прикупљена око Шишманићске владалачке династије, била носилац бугарске државне идеје, то и ова Шишманићска царевина добије политичко име пропале бугарске царевине.[2]

Мирољубиви цар Давид у брзо уступи престо најмлађем свом брату, енергичном и ратоборном Самуилу, који добије од папе царски венац и патријархију.[3]

Одмах по свом доласку на престо почео је Самуило да ослобађа и друга словенска племена од Византије. Свакако је цар Самуило у ово доба из Подунавља и Поморавља, које су области биле у његовој власти, упао и у Срем, у ком је била лабава угарска власт, те Срем у другој

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, 193.

[2] Jbid.

[3] Jb.

половини X века долази под власт ове нове бугарске државе.[1]

Тадашњи грчки цар, храбри Василије II., нападне с војском на Средац, али не само да га не могаше освојити, него у повратку буде и потучен од Самуила 986. г.[2]

Цар Самуило намисли тада да уништи грчку власт на целом Балк. полуострву и да на место њено постави своју власт. Таквој његовој идеји били су сметња српски кнезови у Дукљанској, Требињској, Хуму, Неретљанској, Рашкој и Босни и с тога Самуило, пре но што би освојио Солун и јегејско поморје и тиме уништио грчку власт на Балкану, науми прво да подвласти ове независне српске кнежеве.[3]

Самуило удари прво на Зету и освоји је, а да би зетског кнеза Владимира придобио ипак за себе, измири се с њим и поврати му државу, удавши за њ своју кћер Косару. Поред Зете освоји Самуило Хум, Босну и Рашку, чији кнежеви признаше његову врховну власт. Пошто се овако обезбедио од суседних држава, за-

---

[1] Ово би се у неколико слагало са општим тврђењем г. И. Руварца: *„У првој поли X века Угри држе Срем, а између 950—1019. год. постао је бугарском покрајином.“* Шематизам архидијецезе Сремско-карловачке за 1884. г. Нисмо имали при руци овај шематизам, али смо овај Руварчев податак добили добротом свога наставника, г. Љ. Ковачевића.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 195.

[3] Jbid.

рати Самуило 991. г. на Византију и отме јој неке градове. Год. 996. допре Самуило до Солуна, оплени његову околину и упути се у Тесалију, али га војвода Василијев, Нићифор, нападне на реци Сперхију и тако потуче, да се једва и сам Самуило спасао.[1]

У ово се доба беше оснажила и Хрватска са својим краљем Држиславом, ну млетачки дужд Петар II Орсеоло, по одобрењу византиског цара, освоји Хрватској далматинске градове: Задар, Трогир и Сњет са некојим острвима.[2] Ткалчић, који претендује на име критичног историка, вели за Држислава да је освојио у ово доба Срем.[3] Међу тим ово је тврђење које би требало тек доказати, ну оно се, према стању ствари, не би могло ни доказати.

После победе на Сперхију, повраћаја Драча и ослабљења Хрватске год. 999. цар Василије пређе у офансиву према Самуилу и почне му освајати поједине градове и области. Год. 1002. сукоби се са Самуилом код Скопља и потуче га. После ових успеха цар Василије премешта бојно поље у Азију, те тако између Византије

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић. Ист. II, 197—199.

[2] Исти, стр. 200.

[3] Ivan Tkalčić, Pov. Hrv. стр. 29. „Zemlja medju Savom i Dravom stari Sriem, koji su već od IX. vieka Bugari držali, s većim dielom Slavonije poda se mogućemu i velikomu knezu Držislavu.

и Самуила све до 1014. г. не дође до већег сукоба.[1]

У лето 1014. обнови се војна међу Самуилом и Византињанима. Самуило пошље на Солун војводу Несторица, који буде потучен. Самог Самуила Василијева војска опколи и потуче, и при том му је заробљено 15000 војника. Овим заробљеницима Василије ископа очи, па их отправи у Прилеп цару Самуилу, који, потресен овим зверским поступком, пресвисне (15. септ. 1014.).[2]

Самуила наследи његов син Гаврило Роман Радомир, који је својом подобношћу за престо много изостајао иза оца.

Кад Василије дозна за смрт Самуилову, пошље војску, те заузме неке градове и, ма да му је цар Гаврило нудио мир, он и даље освајаше поједине области.[3]

Док је Бугарска овако била у погибли од Византије, дотле Јован Владислав, син Аронов, убије у лову цара Гаврила и његову жену и децу, па и зета му, зетског кнеза Јована Владимира (1015.).[4]

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 202. У издању од 1893. (за средње школе) вели се да је Самуилу још ово остало: већи део Арбанаске, Подримље, горње и средње Повардарје, Морава, *Срем*, Браничево, предели око Среца и српске самосталне кнежевине, а остале области (скоро половина царевине) да су биле у грчким рукама (стр. 41).

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић. Ист. II. 203.

[3] Исти, стр. 204.

[4] Jbidem.

Владислав је хтео да се измири с Василијем и да призна његову врховну власт, али га властела, којој беше првак војвода Ивац, нагна, да настави борбу, те он опседне Драч. Василије пошље војску против Владислава, али је Ивац храбро дочека, те се она поврати без успеха. Исто тако била је безуспешна и доцнија војна византинска против бугарске. Год. 1017. крене се цар Василије с војском из Солуна и дође под град Костур. Одавде пође на град Сетину и освоји га. Цар Владислав је дошао у помоћ граду Сетини, али га је грчка војска потукла. После кратког мировања с пролећа 1018. удари цар Владислав на град Драч, али при опсади погибе.[1]

После смрти Владислављеве јављају се у Бугарској две странке. Већа странка, са царицом Маријом, архијепископом Давидом и војводом Богданом, била је за то, да се покори цару с тим, да потврди племству дотадашње привилегије; мања странка, са царевићем Пружаном и војводама Николицом и Ивцем, реши се да се и даље бори.[2]

Чим је цар Василије чуо за смрт Владислављеву, пође одмах с војском на Бугарску. Без икаква отпора предаваху му се поједини градови, чије заповеднике он

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, 205—206.

[2] Исти, стр. 206.

остављаше и даље у части. Василије дође и у Охрид, где нађе доста блага, које разда војницима, а за заповедника граду постави војводу Јевстатија.[1]

Непомирљива а слабија бугарска странка повуче се у арбанаске планине. Ну Василију пође за руком да уништи и ову непокорну странку: царевић Пружан и војвода Николица предадоше му се, а војводу Ивца Јевстатије лукавством примами, ослепи га, па га преда цару.[2]

И српски кнежеви, као и хрватски краљ, признадоше врховну грчку власт.

Једино се још не хтеде покорити грчком цару господар Срема, *Сирман*. Ово дознајемо од грчког писца Кедрена, који вели: „Пошто је покорена „Бугарска“, цару се предаде и суседно хрватско племе са својим поглаварима, двојицом браће, којима цар даде почасти и власт. Једино не признаваше царску власт још Сирман, сремски господар (Sermo Sirmii dominus), брат Нестонгов“.[3]

То исто, само нешто опширније налазимо и код Јована Скилице Куропалата, којим се Кедрен и послужио. Скилица вели:

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, 207.

[2] Исти, стр. 209.

[3] Georg. Cedrenus Corp. Script. Histor. Byzant., књ. II, стр. 476.: „Subacta Bulgaria, imperatori se dedidit etiam contermina Chorbatorum gens et eius principes, fratres duo, quibus imperator honores ac opes amplas tribuit. *Solus adhuc imperium detrectabat Sermo, Sirmii dominus, Nestongi frater.*“

„Пошто је покорена Бугарска, цару се предадоше и суседна хрватска племена, којима беху вође два брата, који, кад приступише цару, добише од њега велике почасти и имања. Једини пак сремски поглавар, Нестонгов брат Сирман (Nestongi frater Sermo) не хтеде се покорити; њему пак Константин Диоген, поглавар тамошњих крајева, представљајући му се као тобожњи пријатељ, посла посланство да оно заклетвом потврди (qui iure iurando assereret), да он жели састати се с њиме, да би говорио о важним стварима; а ако се он што боји, нека поведе са собом тројицу слугу. Овај (Сирман) дакле, поверовавши, дође до реке (разуме се Саве) и отпоче разговор с Диогеном, ал' кад наједанпут у говору Диоген извуче мач, који беше са собом понео, па га прободе у прса и убије (occidit); а кад они, који са њим беху, побегоше, Диоген скупи оближњу војску, упути се у Сирмијум и жену (Сирманову) смртним мучењем а и многим обећањима нагна, да се преда цару, пошто му и Срем преда (tradito imperatori Sirmio). Она буде послана у Цариград, где се преуда за једног великаша у престоници; Диоген пак би постављен за управника области (iussus est imperare regioni), коју је сада задобио."[1]

[1] Ово смо превели са латинског текста, који је изнео Симе Љубић (у Rad-у jug. akad. књ. XLIII), пошто нисмо могли добити оригинал.

Да се задржимо мало на овоме сремском господару Спрману (Сермону или по хрватском, и „Срму“).

Пошто држимо да је до 1019. год. Срем био у бугарској власти, то је, наравно, и овај Спрман био Бугарин и представник бугарске власти у Срему, као што га већина критичких историка и сматра.

Интересантан је тај факт, да је овај Сирман и новац ковао. Нађена су три примерка (код Варадина), од којих се сада два налазе у париском музеју, где су означена као „Monnaies d'or d'un chef bulgare XIe siècle Sermon, gouverneur de Sermium (тј. златни новци једног бугарског поглавара из XI. века Сирмана, управника Сирмије). На предњој страни овога новца има натпис „ΘΕΟΤΟΚΕ ΒΟΗΘΕΙ,“ а на задњој страни „Σέρμω στρατηλάτῃ.“ што све значи: Богородице, помози Сирману војводи.[1]

Хрватски писци држе, да Сирман није био Бугарин но Хрват и „бан хрватски у Срему.“[2]

По Симу Љубићу он би био још и „задњи кнез Посавске Хрватске.“

---

[1] Sime Ljubić, Rad, knj. XLIII, 108.

[2] Dr. Fr. Rački, Rad, knj. XXV, стр. 213; даље Клајић, Смичиклас и др. — Клајић вели „Сва се Хрватска поклонила византинском цару, једини *Сермо*, бан китњаетога Срема, отимаше се сили грчкој. Он не хтеде слушати ни свога (разуме се хрватског) краља (Крешимира) ни византинског цара, већ се понесе, као да је самосвојан владар“... (Povjest Hrvata, I, 94.)

Да видимо, је ли Сирман био Хрват и бан хрватски?

Рачки је у прво време држао да је Сирман био Хрват и као бан или начелник сремски („ὁ τοῦ Σιρμίου κρατῶν“) држао ову област која би тобож спадала под Хрватску.[1]

Међу тим Хрвати нису никад освојили Срем, па да могу имати свога бана у Срему. Ми смо у кратко прегледали сремске завојеваче од најстаријих времена до овога доба (поч XI. в.) и нигде не видесмо, да су Хрвати ма када имали Срем у својој власти.

Доцније је и сам Рачки увидео да је, нарочито у ово доба (крајем X. и поч. XI в.), Срем могао бити под бугарском влашћу ма да избегава да даде категоричку реч о томе. Из три места, која ћемо овде навести, видећемо, како он поступно напушта своје старо мишљење.

На првом месту вели: Bio medju tim Sriem do god. 1019. dielom Bugarske, za što govore sve okolnosti, ili hrvatske države, te godine postade on oblaštju istočno-rimske imperije, koja si pridruži sve bugarske zemlje

---

[1] Rad, knj. XXV, стр. 213. — Ту Рачки између осталог вели: По сведоџби веома старе домаће белешке, начелник сремски био је један од седам банова а по роду из 12 великашких родова хрватских. Ови банови имаху највећи уплив при бирању краља. Важност сремског бана у хрватској држави истиче и византиски летописац, причајући како једини сремски владар не хтеде се покорити. Име томе бану даје „Σερμων,“ које име не беше тада необично (sic!) у Хрватској и Далмацији.

od Podunavlja do Ohrida, a od strane srpskih i hrvatskih zemalja iznudi si priznanje svoje vrhovne vlasti.“[1]

Даље на другом месту вели, да је „sriemska Panonija početkom XI stoljeća pripadala po svoj prilici Bugarskoj (ili Hrvatskoj).“[2] итд.

На трећем пак месту Рачки готово са свим одбацује старо мишљење, велећи: „Gdje su bile istočne granice Hrvatske u zemlji medju Savom i Dravom, teško je potanko ustanoviti. Svakako valja po gore navedenom isključiti Sriem; nu dokle je taj dopirao prema zapadu i to je teško odsjeći“.[3]

Па и ако је Рачки овако променио своје мишљење о Сирману и не тврди више да је он био хрватски бан, ипак се други хрватски историци и даље позивају на раније мишљење његово, сматрајући једнако Сирмана за хрватског бана.[4]

Пада у очи да сремски господар кује новце. Што Срем, као мала област има свој новац, можемо протумачити тим фактом, што је он и под Фрузима имао у неколико

---

[1] Rad, knj. LVI, стр. 124.

[2] Rad, LVI, стр. 126.

[3] Jbid, стр. 128.

[4] Рачки је ово последње мишљење изнео 1881. год., а Смичиклас годину дана касније (1882.) вели (описујући смрт сремског „бана“): „Ovako je Sermo proigrao sriemsku banovinu, jer su je od sele Grci smatrali ne kao dio kraljevstva hrvatskoga, već kao svoju pokrajinu (Pov. Hrv., I, 239.) — Осим Смичикласа овако узимају Клајић и други хрватски историци.

своју самоуправу са својим, словенским кнезовима који су само признавали фрушку власт. Исто је ово без сумње било и за време бугарске власти. Господар Срема, који је у неколико био самоуправна област, имао је право ковати новце. Сам изглед ових новаца казује довољно, да је Сирман био под врховном влашћу бугарском. На име, натпис је на новцима на грчком језику, а зна се да је Бугарска, путем цркве, била под утицајем грчке просвете и културе, док код Хрвата није овај случај. И г. Руварац лепо примећује Симу Љубићу, што није објаснио: одкуда на Сермову новцу грчки натпис.[1]

Сирманов новац јамачно је кован у сремском граду Сирмиуму, јер је у њему и за време Римљана била једна од најзнатнијих римских провинциских ковница.[2]

---

[1] ...„о томе мучи г. нумизматик хрватски као заливен, те ми лаици in numismaticis посматрајући потомке „Посавских Хрвата“ и мере, које они данас на земљишту „старих посавских Хрвата“ предузимају противу словенског писма, које није ништа друго но за словенски језик удешено грчко писмо, не можемо а да не посумњамо о хрватству тих тако званих посавских Хрвата, а на име о том, да је војвода *Сермо*, који је новце с грчким натписом ковао, Хрват био“. А што хрватски књижевници „мрзе и гоне данас из јавне употребе писмо словенско, рођено писмо старих панонских Словена, ка којима су може бити и житељи између Драве и Саве, данас тако звани „Посавски Хрвати“ припадали — то је ваљда плод труда приморских, правих коренитих Хрвата“. В. Гласник XLIX, стр. 37.

[2] Потребни метал за ковање новаца доношен је из околине сремске (Гласник Срп. Уч. Др., књ. XXXVII стр. 237.).

Док Рачки вели да је за *све* време фрушке власти припадао и *Срем* (?) под посавске кнезове: Људевита, Ратимира, Мутимира и Браслава, дотле Симе Љубић проналази неку „Посавску Хрватску“ (која би, поред сад. Хрватске, Славоније и Срема, захватала и сву Босну до границе српске и бугарске на Дрини!), те би Сирман, по њему, био „zadnji knez“ ове „Посавске Хрватске“.[1]

Да би ово последње доказао, С. Љубић буквално тумачи једно место из Кедрена, по коме „једини Ивац (solus Ibatzes) не хтеде се покорити цару Василију после пада Бугарске под Грке“.[2] Међутим ово се Кедреново казивање не односи на све бугарске области, но на југозападну Бугарску, где се повукла она бугарска странка, која се Василију не хтеде предати као она друга, мирољубива. Па када су Грци ову странку, па и Ивца, уништили и заузели Бугарску, онда је тек био *једини* од свију Сирман, који се не хтеде цару покорити, пошто је вла̀дао овом најудаљенијом бугарском области, па би се можда и дуже одржао, да га нису мучки убили.

---

[1] Rad, XLIII., стр. 107. („Po smrti Braslava opet nam sa svim ponestaju viesti o Posavskoj Hrvatskoj i o njezinih vladarih do Serma“).

[2] Rad, XLIII, 110., и онда закључује да „кад је Ивац био једини од бугарских велможа који се не хтеде покорити Грцима, онда на овој страни нема места за Серма“.

Да поменемо најзад још једно мишљење о Сирману, а то је мишљење Панте Срећковића, да је Сирман био Србин и „српски племенски кнез“. Међу тим Срећковић не наводи за ово своје мишљење никаква доказа,[1] па пошто и иначе мучно да би се ова претпоставка могла бранити, то је морамо одбацити као неосновану.

Г.

Срем под византинском влашћу (од 1019. до 1073. год.)

Византински цар Василије II могао се поносити резултатом своје четрдесетогодишње војне. Када је први пут повео војску противу Бугарске, имао је тек 25 година, а кад је ову војну са потпуним успехом довршио, било му је већ 64 године. У исти мах он је довршио ону велику борбу, коју су византински цареви скоро два и по столећа водили са балканским Словенима, и која се у ово доба довршила са потпуним подвлашћењем ових. Грчка царевина беше тада сила, каква није била никад од доласка Јужних Словена на Балкан. полуострво. Византинска се империја тада простирала од полуострва Истре

[1] Срећковић вели само: „Љубић доказује да је Сермо био Хрват, а Дринов доказује да је био Блгарин, што у ствари ни једно ни друго није истина“ (Ист. Срп. Нар., I, 142).

па на исток до реке Еуфрата у Азији, и од реке Драве па на југ до острва Кипра. С тога је појмљив онај тријумф и дочек Василијев, кад се вратио у Цариград. Одмах друге (1020.) године издао је цар Василије Хрисовуљу, којом је уредио црквене односе у покореној бугарској држави. Уз јепископа средачког (Τριαδίτζης), нишког (Νίσου) браничевског (Βρανίτζης), београдског (Βελεγράδων), помиње се: Καὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Θράμου...“[1] Голубински коментаришући ову повељу вели: „Трамская — τῆς Θραμου — остается пока по своей мѣстности совершенно неизвѣстною“ (стр. 70.). Међу тим по мишљењу г. Љ. Ковачевића ово је *сремски* јепископ.[2] И ово је још један доказ, да је Срем био саставни део бугарске државе, кад се и његов јепископ спомиње у овој хрисовуљи, међу осталим бугарским јепископима.

По смрти Сирмановој управљао је у Срему, у име византинског цара, Сирманов убијца Константин Диоген, као архонт сремски („ἄρχων Σιρμίου“). У том је положају остао до 1028. год., када га цар Константин VIII. премести у Бугарску, поставив га војводом Бугарске (δοῦκα τῆς Βουλγαρίας), да, као искусан војвода, брани ове области

---

[1] Е. Голубинскаго, краткій очеркъ ист. прав. церквей болгарской, сербской и рум. стр. 260.

[2] В. о овоме Љ. Ковачевића предавања из Ист. Срп Нар. (нештампано).

од Печенега, који почеше да прелазе преко Дунава и нападају на Бугарску.[1]

Год. 1025 умре Василије II, а после њега долазе, нарочито у прво време, неподобни владаоци који својим радом далеко изостају иза Василија II. Тада насташе у Византији честе буне и, као обично, честе промене на царском престолу, услед чега је царевина непрестано опадала. Цареви су били већином самовољни, не презајући ни од самих злочина. Бојећи се од свога народа и од великаша поверавали су своју и државну одбрану туђинској, најамничкој војсци. Услед дворске раскоши, најамничке војске, подмитљивости и грабљивости чиновничке данак се увећавао, али је на против трговина и привредна снага народна опадала. Таква дакле држава, у којој је владало растројство и неморал, није имала будућности, но се истина лагано али систематски клонила својој пропасти. — Цара Василија наследи брат му Константи VIII, који се, како вели Кедрен, понајвише бавио трчањем, игром и глумом.[2] После Константина VIII. дође на престо Роман III. За владе овога цара беше се створила једна завера, у којој, поред многих великодостојника, беше и пређашњи сремски архонт, Константин Диоген који је по жени био цару

---

[1] Dr. Fr. Rački, Rad, LVI., 125.

[2] Rad, XXV, 219.

рођак. Када се ова завера открије, Диоген би окован и затворен.[1]

По смрти Романа III. (1034.) појави се у драчкој области буна. Ову буну потпомогне српски кнез *Стеван Војислав*, и он заузме ову област. Међу тим грчка војска у брзо савлада устанак а кнез Војислав мораде отићи у Цариград, да тамо неко време проведе.[2]

Год. 1040. побуне се противу Грка српска племена око Мораве и Вардара. Вођа устанка био је Петар Дељан који се називао сином цара Гаврила Романа.[3] С тога што је Дељан претендовао на бугарску круну, добију и учасници у овој буни име Бугара, ма да су по народности били Срби.

Устанак Дељанов имао је за неко време успеха. Он је ослободио скоро све области које је цар Самуило имао у последње време у својим рукама. Међу тим устанак је ипак убрзо угушен због издајства Алусијана, брата Јована Владислава, убијце Гаврила Романа.

---

[1] Rad, XXV. 222.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист Срп. Нар. (за сред. школе), стр. 38.

[3] Рачки вели да Кедрен из мржње назива Дељана сином неког заробљеника, а да је он одиста био син Гаврила Романа. Ово доказује тим што је једва 20 година прошло, од како је пропала Бугарска, и за ово кратко време није се могло уништити познавање чланова владалачке куће. Г. Љ. Ковачевић вели (в. Предавања из Срп. Ист. у Вел. Школи), да немамо разлога не веровати Кедрену, јер се лажни владаоци могу јавити не после 20 година, но и после једне године (на пр. лажни Димитрије).

После смрти неподобног цара Михаила IV. Пафлагонца (1034—1041) дође на престо Михаило V. Овај цар није владао ни 5 месеци, а после смрти му настају метежи, који престаше ступањем на престо Константина IX. Мономаха (1042.).

Константин IX. нареди драчком војводи Михаилу да са великом војском нападне на кнеза Војислава, који је узнемиравао драчку област. Михаило нападне на Војислава са 60000 војника, али близу Бара буде до ноге потучен.[1]

Неки а нарочито угарски историци држе, на основу листине палатина Рада од 1057. г., да су Угри освојили од Византије Срем још око 1054.—56. год. У овој се повељи вели: „Ја Радо палатин молио сам милост славног краља Андрије и племенитог војводе Адалберта, да бих смео своју цркву св. Димитрија над Савом, коју сам ја после многих ратних напора са целом цокрајином оном („cum tota provincia illa,“ тј. Сремом) светој круни повратио (rectificavi)[2] итд.

Међу тим већина критичких писаца држе ову листину за лажну, а за истиниту

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. С. Н. (за сред. школе), стр. 40.

[2] Fejer, Cod. diplom. I, 394. — Латински цитат ове повеље налази се и у делу Е. Пика „Срби у Угарској.“ стр. 24.

је сматрају: Gebhardi, Farlati, Koller, Pray, L. Szalay и други.[1]

Ма да Угри нису око 1055. г. имали Срем у својим рукама, није немогућно, да су они у ово доба учинили какав упад у Срем, те тиме повредили границе и, како веле византиски писци, „оскрвнули мир с Романи.“ [2]

После смрти Стевана I. отимале су се у Угарској две странке о првенство. Западњачка странка, која се ослањала на странце, хтела је да продужи Стеванов рад на религиозном преображају угарског народа, а народна угарска странка била је противна западним уредбама, мрзела је туђинце, а, у неколико, и Хришћанство.

После Андрије I. (1046. –1061.) народна странка подигне на престо његова брата Белу, с којим настаде у Угарској реакција против западњачких уредаба, па и против самог Хришћанства. Ову реак-

---

[1] Гепхарди по овој листини држи да је Срем тада (1057. г.) био у мађарској власти а да су га Грци отели нешто касније, око 1058. год., када је Исак Комнен пошао противу Угара и Печенега и тада, вели, „Sirmium blieb in der Gewalt des griechischen Kaisers, der sichersfältig bemühete, diese Grenzfestung und das ganze bulgarische Donaufer sehr wohl zu verwahren“ (Ludewig Albrecht Gebhardi, Gesch. D. R. Hungarn, књ. I., стр. 458.)

[2] Rački, Rad, XXVII, 96. — Према неким угарским писцима Византинци су имали у рукама Срем само до Петроварадина. Тако Friedrih Pesty вели: „Die Griechen besassen übrigens Syrmien nur bis Peterwardein, wie dies auch Cinnamus aussagt, der einstige griechische Präfect von Syrmien.“ (Ungarische Revue за год. 1882., стр. 21).

цију прекиде брза смрт Беле I, после кога дође на престо Соломон, постављен немачким утицајем. Између Соломона и његова брата Гејзе хтело је доћи до сукоба, да није Соломон попустио народној странци и поново се крунисао у Печуху.[1]

Кад год је народна странка преовлађивала у Угарској, она је увек улазила у какво ратничко предузеће. Па пошто у ово доба нису смели Угри да нападну на Немачку, то окрену своју пажњу на југ, на Подунавље.

Тако 1059. г. спремала се у Угарској војна противу Византије, па су овом приликом можда учинили какав упад у Срем, те по казивању византинских писаца, нарушили мир.

У ово исто време почну се кретати Дунаву и Печенези.

Због ове двоструке погибли крене се (1059.) Исак Комнен с војском у Подунавље. Цар се заустави код Средца, па одатле пошље војску на обе стране.[2] Међу тим Византинци се опросте једног непријатеља тиме, што у Средац дођу угарски посланици с понудом мира. Угарског краља Андрију I. нагна на овај корак размирица коју је имао са својим братом Белом, који беше вођа народне угарске странке. Исак

---

[1] Rački, Rad, XXVII, 97.

[2] Jbidem, 98.

Комнен пристане на мир и крене се против Печенега. Овај средачки мир — вели Рачки — догоди се пре онога већа (1069.) у нинској дворани, где Петар Крешимир изусти оне знамените речи: „Deus omnipotens tera marique nostrum prolongavit regnum.“

У то доба хрватка је држава била на врхунцу своје моћи, обухватајући области од Дунава (sic) па до Јадранског Мора.[1] Даље вели Рачки; „одавде би слиедило, да је покрајина између Саве и Дунава припала после 1059. г. хрватској држави, те да је она за Петра Крешимира стекла онде, што је под његовим прастрицем Крешимиром II год. 1019. изгубила била. Овому се изводу не противе догађаји, који су се тада у истоку, именито у Подунављу збијали.[2]

У Подунављу су тада нападали на византинске земље Половци. Овом приликом — вели Рачки — „Није невероватно да је и Петар Крешимир био за чување источних граница своје државе на опрези; а како је царска војска на Дунаву страдала, те се код Балкана имала скупљати, није хрватскому краљу тешко било помакнути се у предео међу Дунавом и Савом,

---

[1] Rački, Rad, XXVII, 99. — Кад искључимо Срем, пошто он није никад био под Хрватима, онда излази да се Крешимирова Хрватска пружала не од Дунава него од Драве до Јадранског мора.

[2] Jbidem.

било то на своју руку или споразумно с царским двором. Тада је Срем добио опет свога доглавника, који је наставио ред прекинут после Серма.“ [1]

Касније је Рачки увидео да је Срем и даље остао под Византијом, да га, дакле, нису Хрвати[2] отели од Византије, но да су га доцније Угри отели од Византије. У савремених визант. писаца налази се да су Угри отели (1073.) Срем од Византије, док, по ранијем тврђењу Рачкога, Угри би га требали отети од Хрватске, а то се нигде не налази.

Док је Рачки — увидев истину — променио своје мишљење, дотле неки хрватски историци задржавају (по обичају) и даље ово његово старо мишљење а неће да приме ово ново.[3]

И тако, Хрвати ни за време Петра I. Крешимира, кад су највећу државу имали, нису држали Срем у својој власти. Нису га дакле, никада имали за све време свога државног живота, тј. од постанка државе њихове па до њене пропасти.

Да се вратимо на Византију и Угре.

У Византији су се и у другој половини XI в. збивале размирице око престола.

---

[1] Rad, XXVII, 100.

[2] Rad, LVI, 125.

[3] Смичиклас, на пр., вели, да око 1065. „makne Petar I Krešimir vlast istočnoga carstva iz Sriema, te u Sriemu opet zavlada jedan ban, како je bilo i negda dane.“ (T. Smičiklas, Pov. Hrv., I, 249).

По смрти Константина X. (1067.) припаде престо царици Евдоксији, да са Јованом, братом царевим, влада место малолетне деце.

Већина властеле хтела је да царски престо припадне јакој мушкој руци место царевој удовици, те изберу вестарха Романа Константина, сина Сирмановог убијце. Роман се у брзо ожени удовом царицом и с њом задобије царску круну (1. јан. 1068. г.). После три године буде Роман заробљен у рату с Турцима у М. Азији. Ма да га је султан ослободио, ипак се у Цариграду догоди преврат, царица би отерана у манастир, а за цара би проглашен син цара Константина X. Михаило (1071.).[1]

Нови цар Михаило VII. више је био наклоњен забавама и дечјим играма, но озбиљној владалачкој дужности. У прво време на њега је добро утицао митрополит Јован, ну доцније је био подложен највећем утицају великог сплеткаша, пелопонеског управника, Никифора, те се због тога изроди велико незадовољство у царевини.

Српска племена у Подунављу, Морави, Повардарју и Подримљу, која су била савладана 1040. г., у ово се време опет буне, јер им је рђава грчка управа била додијала. На челу устанка беше Ђурађ Војтех.

---

[1] Rački, Rad, XXVII, 121.

Устаници позову у помоћ кнеза Михаила Војислављевића, тражећи од њега да им пошље свога сина Бодина, да га прогласе за владаоца. Бодин дође са 300 војника и у Призрену га сакупљена властела прогласи за цара.[1] Одмах по том Бодин потуче једну грчку војску, па онда опреми две војске: једна се имала упутити у Подунавље, а друга преко Вардара ка Јегејском Мору. Прву је водио сам Бодин (или по добивеној политичко-бугарској титули цар Петар II), а другу његов помоћник Петрило. Петрило освоји Скопље и упути се на Костур, ну при том га Грци тако потуку, да се једва и сам спасао.

Међу тим Бодинова војска беше срећнија. Он освоји Ниш, а устанак се рашири и даље к Сави и Дунаву, те поједини градови стадоше отказивати верност грчком цару. Овај се покрет пренео чак и у Срем.[2]

Употребивши овај устанак у Подунављу и Посављу у своју корист, Угри (по Кинаму οἱ Σκύθαι, које је Фр. Рачки раније узимао да су „Половци“ место Угри) пређу у Срем, па по том пређу и Саву те продру до Ниша. Ту отворе ковчег св. Прокопија, од кога узму једну руку, коју по повратку оставе у цркви св. Димитрија

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. С. Н. (за сред. шк.), стр. 42.

[2] Dr. F. Rački, Rad, knj. XXVII, стр. 126.

код града Сирмије, који град беше тада већ у развалинама.[1]

Византинци су исте године угушили устанак, потукавши Бодина код Пауња на Косову (1073. г.), али од овога доба, од 1073. год. оста Срем у угарској власти.[2]

---

[1] Konst. J. Jireček, Heerstrasse, стр. 88.

[2] Ово узимамо по Рачком. — Гепхарди н. пр. узима, да је Срем потпао под Угарску између 1079. и 1081. г. (Ludewig Albrecht Gebhardi, Gesch. des Reichs Hungarn, књ. III, стр. 414.), међу тим изгледа нам Рачково тврђење као најпоузданије.

III

Срем под угарском и српском влашћу (од 1073. до 1316. год.)

А.

Срем под угарском влашћу (од 1073. г. до 1282.)

Год. 1074. угарски краљ Гејза склопи мир са Византијом, којој поврати Београд, те је од тада између Угарске и Византије била опет Сава граница.

Да би се угарски краљеви обезбедили од грчких напада обнове и утврде стари град Таурунум (данашњи Земун) према грчком Београду.

Крајем XI века, год. 1091. хрватска је држава потпала под Угарску и то услед пораза, капитулацијом дакле а не услед уговора, како се обично узима.[1]

На овај начин нестаде хрватске државе и ми не видесмо до сада да је Срем

[1] Доказе да је Хрватска пропала још 1091 г. а не 1102. г. в. у предавањима из Српске Историје у Вел. Школи од г. Љ. Ковачевића (нештампано).

икада потпадао под Хрватску. Због свога положаја и плодног земљишта Срем је променио много господара. Око њега су се грабиле и имале га у својим рукама све околне државе сем Хрватске.[1]

Крајем XI. века отпочети су крсташки ратови. Како је сувоземни пут са запада за исток (за Цариград) водио преко Срема, то је и Срем видео неколике крсташке војске.

Као што је познато крсташке ратове изазвали су на западу више узрока. Као први и најглавнији узрок јесте религиозно осећање, које је било најживље осећање средњега века. Ну поред овог узрока било је и других, као: политичких, социјалних и економско-трговачких узрока. Сви су ови узроци скупа допринели, да се у XI, XII. и XIII веку учине они велики изливи народа са запада на исток.

Ови крсташки ратови не постигоше свога циља. Христов гроб оста и даље у рукама неверничким, али су ови ратови донели неочекиване резултате. На западњачке народе извршио се благотворни утицај услед додира са византинском и арабљанском цивилизацијом, која је била на

---

[1] Dr. Фрања Рачки да би спасао своју историчарску савест у последње време и сам је признао ово тј. да Хрватска није имала под собом Срем. Међу тим остали хрватски писци неће да признају и приме ово него и даље задржавају његово старо погрешно мишљење, чинећи то све ad majorem Croatiae gloriam!

много вишем ступњу од тадашње западноевропске цивилизације.

Још пре 1096. год. прошло је кроз Срем више неорганизованих крсташких чета, а ове године, пре но што ће се кренути права крсташка војска (по хронолошком реду *прва* од познатих осам крсташких војни) прошла је преко Срема једна велика маса светине, већином сиротиње (из северне Француске) под предвођењем сиротног витеза Валтера Гоље. Ови крсташи пређу преко Малевиле (данашњег Земуна) у Београд, при чем је неколико од њих било заостало у Малевили, где се заваде са грађанима и буду потучени. У том стигне пред Малевилу и друга маса крсташа под предвођењем познатог проповедника Петра „Пустињака“ из Амјена. Ови да би осветили своје другове, а у исто време и чувши, да се заповедник земунски договара са грчким београдским војводом Никитом противу њих, нападну на Малевилу и у брзо је освоје, јер се грађани нису надали овом нападу.[1] Тада крсташи посеку све што су затекли у вароши не штедећи никог, тако, да се рачуна, да је у том покољу пало преко 4000 жртава. За тим су пљачкали Малевилу пуних пет дана и кад чуше да долази противу њих угарски краљ Коломан с војском, превезу се

[1] Wilken, Geschichte der Kreuzzüge, књ, I, стр. 83.

с пленом у Београд и продуже пут за Цариград.[1]

Ускоро за овом разузданом светином, управо талогом ондашњег западно-европског друштва, прошла је кроз Срем права крсташка војска под предвођењем Готфрида Буљонског. Ма да у опште ове чете наоружаних поклоника, које су сачињавале по један крсташки поход, нису биле под јаком дисциплином, ипак је ово била уређенија војска и она је прошла мирно кроз Срем. Прошла је преко Винковаца, Вуковара, за тим скренула на југ и дошла у Франковилу (данашње село Манђелос), где се задржала три дана, јер је Франковила у то време била једно од највећих места у Срему. При прелазу крсташа преко Саве стигао је и краљ Коломан, који је Готфриду Буљонском предао његову браћу, коју је као таоце задржао, да би крсташи мирно прошли кроз Угарску.

У XII. веку за Угарску настадоше мучна времена. По смрти краља Коломана дође на владу његов син *Стеван II.* (1114—1131.). Ступивши млад на угарски престо завади се одмах са млетачком републиком. Резултат тога рата био је, да су Млеци заузели неколико далматинских градова (Задар, Спљет, Шибеник, Трогир), који су пређе припадали Угарској. После

---

[1] Rad, XXXI, стр. 229.

овог рата завади се и с Византијом. Још из раније виз. цареви гледали су мрско на Угарску, која им заузе Срем, Хрватску и Далмацију па које су земље они још од најстаријих времена полагали право. Непосредни повод сада за рат био је у томе. што византински двор не хте издати Алма, стрица краља Стевана, кога је краљ Коломан ослепио, да би своме сину осигурао престо. Услед тога дође до рата, коме је позорница био Срем. Стеван II. пређе с војском Саву, освоји Београд, поруши београдски град и нареди, да се камен од рушевина пренесе лађама у Земун, који овом приликом утврди.[1] После тога угарска војска продре дубоко у визант. области и пустошећи преко Среца (дан. Софије) допре до Пловдива, где је Грци сузбију. Идуће године грчки цар Јован Комнен скупи војску од Грка и разних најамника и један део пошље преко Црног Мора Дунавом, који победи угарску флоту и дође у помоћ главној византинској војсци, која је сувим дошла до Дунава. Византинци пређу Дунав и потуку угарску војску, која се разбеже. Год. 1128. ушли су Византинци и у Срем и разрушили земунски град, ну убрзо се измире са Стеваном II.

У ово се доба први пут јавља Малевили (или старом Таурунуму) данашње име

---

[1] Dr. Konst. J. Jireček, Heerstrasse, стр. 84.

Земун, и то код грчких писаца као Zeugminon или Zeugme (Ζεύγμη), које се тада, по старословенском, изговарало „Землън“, као што налазимо у многим доцнијим српским споменицима, (н. пр. „Земльнь град разби“).[1]

Како је изгледао Срем у ово време може се видети из причања једнога савременика, Ђеновљанина Грималди-а, који је 1120. год. пропутовао преко Срема, у коме је видео доста лепих и великих градова, само је већина њих била у рушевинама.[2]

Стеван II. умро је без порода, с тога дође на престо његов брат од стрица Бела II. Слепи (1131—1141.), син Алмов, који је доведен из Цариграда. Место њега владала је Угарском његова разборита жена, лепа Јелена, кћи рашкога великог жупана Уроша. Јелену називају мађарски историци племенитом и разборитом краљицом. Противу Беле II. јави се као претендент на престо Борис, син Коломанов (од друге жене), који се родио у Русији. Кад није могао да добије помоћ од Византије, обрати

---

[1] Гласник, књ. 42, стр. 271. — К. Јиречек вели да је назив „Земльн“ старословенски (Heerstrasse, стр. 83.) а не вели да је бугарски, као што хоће г. Руварац (в. Сланкамен, стр. 8.). — Илија Округић тумачи да је Земун добио то име по томе, што су његови становници у ово доба живели по земуницама, јер нису сматрали за вредно да граде куће, пошто су непријатељи често на њих нападали (в. Arkiv, IV, 227.).

[2] Dr. Петар Ст. Марковић, Монографија Земуна, стр. 51.

се своме рођаку Бољеславу, пољском краљу. Због овога изроди се рат између Угарске и Пољске, који је вођен на северној страни угарске државе, док је јужна страна, са Сремом, била до краја владе Беле II. на миру.

По смрти Беле II. (1141. г.) дође на владу његов десетогодишњи син *Гејза II.* (1141—1161.) За време његова малолества управљао је државом палатин Белуш, по пореклу Србин, и мати Гејзина, мудра Српкиња, краљица Јелена.

За владе Гејзе II. прошла је преко Срема војска друге крсташке војне, коју су водили немачки цар Конрад III. и француски краљ Луј VII. Ова је војска ишла истим путем, којим и прва крсташка војска и остале мање крсташке чете, које су пре или после ње прошле.

У ово се доба под Сремом административно разумевала често и област на северу од данашњег Срема, дакле и данашња Бачка, између Дунава и Тисе, док се Срем на западу простирао нешто мање но данас. Западна граница била је Срему од прилике линија, која би ишла од Илока па на југ према ушћу реке Босута у Саву.[1]

---

[1] Friedrich Wilhelm von Taube, Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien und des Herzogthums Syrmien, Band II, стр. 50; Vjek. Klaić, Pov. Hrv., књ. I, стр. 166.

При крају владе Гејзе II. отпоче рат између Угарске и Византије, коме је позорница опет био Срем.

У Византији је тада владао моћан и подобан цар *Манојло*. У ово доба склопио се савез између сицилиског краља Роџера, војводе швапског Велфа VI. и угарског краља Гејзе II, коме је савезу пришао и рашки велики жупан Урош II. Прибислав, противу другог савеза, у ком беху грчки цар Манојло, немачки цар Конрад III. и Млеци.[1] После рата са Србима удари Манојло и на Угарску, водећи са собом Бориса, сина Коломанова, као претендента на угарски престо. Срем је тада био опустошен, а утврђени Земун се најдуже опирао Манојловој опсади.[2]

Гејза је тада ратовао у Русији, а чувши за напад Манојлов похита у помоћ Земуну, али га Манојло победи. У исто време и Земун, чији су градски зидови били већ унеколико порушени, не могаше више да одоли непријатељу и предаде се Манојлу, пошто су војводе по његовој заповести изишле преда њ гологлаве и с конопцем око врата. Он им је поштедео живот, али је многе одвео у ропство и војници опљачкаше све што су могли наћи у Земуну.[3] Тада је цар Манојло наредио, да

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар., књ. I, стр. 51.

[2] Dr. Alfons Huber, Oester. Geschichte, књ. I, стр. 354.

[3] Др. Петар Ст. Марковић, Монографија Земуна, страна 33.

се камење од порушених градских зидова пренесе лађама у Београд и њиме утврди овај град, као што је раније угарски краљ Стеван II. обрнуто с Београдом учинио.[1] У брзо се дошло до мира између Византије и Угарске, по ком је граница опет била Сава.

Гејзин брат *Стеван* владао је у Срему готово самостално, јер им је отац тако оставио. Међу тим Гејза посумња у верност Стеванову и овај, да би сачувао живот, побеже са братом Владиславом у Цариград.

Гејза II. умре 1161. г. а на престо дође његов син *Стеван III.* Сад цар Манојло науми да се користи Стеваном и Владиславом и да помоћу њих утврди своју сизеренску власт у Срему. Под његовом заштитом дођу са нешто војске стричеви тадашњег угарског краља, Стеван и Владислав, назваше се „војводама сремским," и остану у Срему да владају. Владислав (II) буде изабран за краља, а Стеван (IV) назван је „rex junior." Кад умре Владислав закраљи се његов брат као *Стеван IV.* Он је био у тесном пријатељству с грчким двором, јер је Манојловом помоћу и задобио престо. Да би се осигурао од незадовољне властеле добије из Цариграда телесну стражу са војводом грчким Алексијем. Овом приликом уступио је Стеван

[1] Dr. Konst. Jos. Jireček. Heerstrasse, стр. 85.

IV. византинском цару Срем, који на тај начин год. 1162. промени господара.[1] Ове године (1162.), кад је цар Манојло заузео Срем, повратио је из цркве св. Димитрија (дан. Митровице) руку св. Прокопија у Ниш, одакле су је Маџари још 1073. г. однели у Митровицу.[2]

Због великог грчког утицаја на угарском двору Стеван IV. ускоро се завади са својим народом. Са растењем незадовољства растао је и број присталица његова такмаца Стевана III. Стеван III пошто се осети довољно снажним нападе на Стевана IV., потуче га и прогна из Угарске (1162. г.). Стеван IV. позва у помоћ грчког цара Манојла, који дође с војском до Београда. Манојло сада прогласи за краља другог претендента на угарски престо, Гејзина сина Белу, јер је увидео да Стеван IV. нема јаког ослонца у Угарској. Тада Стеван III. доби помоћ од чешкога краља Владислава и Манојло беше принуђен, да учини мир са Угарском, а по уговору мира, краљ Стеван III. преда своме брату Бели цео Срем. У Срему постави цар Манојло за управника Ниħифора Калуфа, који ће у име Белино управљати, и тада повуче војску из Срема. Међу тим чим се цар Манојло вратио с војском у своју државу, краљ

---

[1] Dr. Alfons Huber, Oest. Gesch., књ. I, стр. 359.

[2] Dr. Konstantin Jireček, Heerstrasse, стр. 88.

Стеван пошље опет један део своје војске у Срем. Кварење мира наљутило је цара Манојла у толико више што је поред губитка Срема хтео и да одбрани свога штићеника Стевана IV. од угарског краља Стевана III. који га је потукао и опсео у Земуну, где се био Стеван IV. склонио.[1] Опсада Земуна трајала је дуже време и најзад угарски краљ Стеван III. подмити неке људе у Земуну, који отрују његова стрица Стевана IV. а тада се и Земун предаде угарском краљу, пошто је свима грађанима загарантован живот. Део грчке војске, који је био у Земуну, оде преко Саве заједно са Стевановим присталицама а цео Срем припаде опет угарском краљу.

Грчки цар Манојло, да би се осветио Угрима, крене се са великом војском противу Угара (1164. г.). Поред сухоземне војске ишла је и грчка флота Дунавом. Близу Моравина ушћа разбије грчка флота угарску и сва се грчка војска подели на два дела. Један део поведе сам цар на

[1] Спремајући се за рат с Угрима пошље цар Манојло краљу Стевану оваку поруку: „Неправедно радиш, племенити мужу, кад кршиш недавно мени задату веру у погледу Срема и Земуна. Знај дакле, ако што пре не одеш из области, која није твоја, страдаћеш не само зато што ћу ти Срем опет отети, него ће ти моја војска одмах за тим и твоје земље опленити и спалити. Зар не знаш, колико је зло снашло Угарску што је твој отац Гејза увредио византинско царство? Али казна за његове грехе била је за њ спасоносна. Ти пак пази, да се не би касно и узалуд кајао.“ (в. Klaić-a Pov. Hrvata, књ. I, стр. 167).

Срем, а други део повери своме војводи Јовану Дуки, да с њим освоји Босну, Хрватску и Далмацију.

Угарска се војска повукла у Земун, који Грци опседну. Манојло остави један део војске да опседа Земун, а сам се крене с војском и освоји цео Срем, па се врати Земуну, који после дуге и тешке опсаде освоји и већину становништва посече, велики део кућа попали и варош оплени. Краљ Стеван посла цару Манојлу посланике да нуде мир, на који цар Манојло пристаде, пошто су му се посланици заклели у име краља Стевана, да му се уступа Срем и Далмација.[1]

Да би Угри повратили Срем од Грка, крене се палатин Дионисије са војском и потуче неопрезне грчке војводе Габраса и Брану у доњем Срему, и за успомену на ову победу покупе све изгинуле Грке на

---

[1] Међу посланицима краља Стевана био је и сремски католички владика. Они изјавише цару Манојлу у име свога краља, да ће он драговољно уступити цару Срем и сву некадању римску Далмацију, само ако пристане на мир. Цар Манојло одговори посланицима заједљиво: „Велика је и чудна ствар, кад ко хоће да поклони оно, што је већ изгубио. Ми имамо Срем, освојисмо Земун, заузесмо на силу Далмацију и тако смо постали господари свега онога, што нам ви хоћете да уступите, пошто вам је отето. Или зар имаде у вас још један Срем, још један Земун, или која друга Далмација?“ Пошто се тако до воље наругао угарским посланицима рече им да ће ипак, да би их уверио да поштено мисли с Угрима да поступа, пристати на мир, али с тим да се закуну да ће га одржати, што посланици и учинише (в. V. Klaića Pov. Hrv. I, 169.).

једну гомилу и покрију их земљом, те тако начине једну хумку (1166. год.).[1]

Због рушења мира од стране вероломног угарског краља Стевана, друге године с пролећа отпоче најжешћа војна између Грка и Угара. Грчка је војска била велика и њом је командовао Манојлов сестрић, Андроник Контостефан. У њој је било разних народа, па се помињу и Срби. Угарском војском управљао је палатин Дионисије и у њој је било 37 жупана а укупно 15.000 људи. Битка је била близу оне хумке, коју прошле године подигоше Угри. Међу тим ове године беше друкчији резултат борбе. Угри су били страшно потучени. Бојно поље било је покривено лешевима угарским, а мноштво је заробљено. Палатин Дионисије једва је жив умакао, и Грци у знак победе опојаше своје прошле године изгинуле борце и ставише крст на сред оне хумке, па се за тим у брзо повуку преко Саве. Тако се заврши угарско-грчка војна. Срем од ове битке оста у грчким рукама.[2] И доцније је између Угарске и Византије вођен спор око Срема, али грчка војска од ове битке 1167. год. није више ступила ногом на сремско земљиште. По свом поразу морао

---

[1] Engel, Geschichte, II, 259.

[2] Dr. A. Huber, Oester. Gesch., I, стр. 336. — V. Klaić, Pov. Hrv., I, стр. 170. — Др. П. Ст. Марковић, Моногр. Зем., стр. 34.

је угарски краљ Стеван III., по уговору, да уступи Грцима Срем и остале освојене области (Босну. Хрватску и Далмацију) и то као баштину свога млађег брата Беле (Алексија), који се тада бавио на цариградском двору. Изгледа да је Бела и владао овим областима као вазал грчки, јер је он још у Цариграду ковао новце као краљ Раме.[1]

Год. 1180. умро је у Цариграду моћни цар Манојло, а по његовој смрти насташе међусобице око грчког престола, те Византија знатно ослаби. Тиме се користи нови угарски краљ *Бела III.* (1173—1196.) и он године 1180. поврати Срем од Византије, после четрнаестогодишње грчке владе.

Краљ Бела III довршио је уређење маџарских земаља на жупаније, које је још под краљем Св. Стеваном отпочето. На сваки начин и Срем је тада добио жупанијско уређење које је у многоме наликовало на негдашње српско жупанско уређење. Ово су уређење Маџари свакако и примили од Словена, јер су од њих примили и сам назив жупанског старешине „жупан“ (ispàn) као и многе друге речи.[2]

Кроз цело XII столеће били су угарски краљеви у вези и добрим односима са

[1] S. Ljubić, Opis jug. novaca, 183. — Угарски краљевић Бела био је тада заручен ћерком виз. цара Манојла и означен за наследника византинског престола.

[2] Емил Пико. Срби у Угарској, прев. Др. Ст. Павловића, стр. 22.

српским владаоцима, опирући се заједнички превласти византинској. И краљ Бела III. имао је пријатељских односа са српским великим жупаном *Стеваном Немањом*, који је у то доба својом генијалношћу успео, да велики део српских, дотле раскомаданих, области уједини и тиме покаже пут, којим ће грести потомци његове славне династије. Год. 1183. видимо Белу где заједнички с Немањом ратује противу Грка и допиру до Среца. Ну кад је нестало опасности од Грка угарски краљеви тежише да своју власт прошире на Балкану на штету Срба, те са овима долазе у сукоб.

Год 1189. прошла је преко Срема још једна велика крсташка војска. Та је војска под предвођењем немачког цара Фридриха Барбаросе извршила познату трећу крсташку војну. Ово је била највећа крсташка војска од свију које су прошле Сремом, а у исто време и последња, јер после ње крсташи (у XIII веку) предузимљу морски пут, као угоднији, јер их је сухоземни много сатирао.

Белу III. наследи син *Емерих* (1196 до 1205. г.). У Угарској тада владаше међусобице око престола. Византинци су били забављени крсташким ратовима, те је тако Срем у ово доба био на миру. По смрти краља Емериха дочепа се престола његов брат *Андрија II.* (1205—1235.), пошто малолетни син Емерихов Владислав убрзо за оцем умре.

Епископија сремска била је, као што смо раније поменули, у V веку уништена, када су Хуни и Обри порушили град Сирмију. Међу тим у ово доба зачe се идеја, да се обнови сремска епископија. Пошто се пређашња столица епископије, Сирмиум, у ово доба још не беше довољно подигао из рушевина, то године 1229. столица новообновљене сремске епископије поста *Баноштор*, тада доста знатно место, које лежи уз Дунав, на подножју Фрушке Горе. Ово обновљење сремске епископије извршено је нарочито заузимањем калочког архиепископа Уголина.[1] На месту Баноштора била је још за Римљана овећа насеобина Malata или Bononia. У XII веку назива се ово место у споменицима Kewe, Keu, Kuhet и Cuhet и било је седиште истоимене жупаније.[2] Око 1141. до 1163. год. сагради у том месту чувени бан Белуш знатан бенедиктински манастир, по ком се касније и само место прозове Банов манастир (Bani monasterium), одакле се држи да је постало и данашње његово име Баноштор. Год. 1231. налазимо у Баноштору као католичког владику Инокентија, а поред њега био је у Срему можда и православни владика. Ну Баноштор оста столицом обновљене сремске епископије само

---

[1] Arkiv za pov. jug., књ. V, стр. 189.

[2] в. J. Okrugića Pov. crtice, Arkiv IV, стр. 221. и V. Klaića, Opis zem. књ. I, стр. 169.

12 година, јер га 1241. год. опљачкају и разруше Татари (Монголи). У то доба беху напали Татари с великом силом на Угарску. Коломан син Андрије II, погибе, а цела Угарска поста плен татарских чета. Татари су тада преко Босне и српског Поморја напали на Бугарску. Вероватно је приликом ове татарске најезде поред Баноштора и већи део Срема био опустошен, ма да немамо за то доказа. У борби, коју су имали Угри да издрже са Татарима, помиње се у споменицима, да су се и Срби храбро борили. Знатне су из овога времена старешине браћа: Крес, Купиша и Рак, који су били родом из Срема и о којима сам краљ Бела вели да су му они са својих 38 рођака из Срема у највећој опасности помогли и спасли му живот од Татара, који су га у боју код Подгорја (на морској обали) опколили и хтели га убити, да га ови јуначки Сремци не избавише. Год. 1242. радило се на томе, да се столица обновљене сремске епископије пренесе из порушеног Баноштора у Митровицу, која у то доба поче јако да напредује.[1]

Срем је дао у ово доба српском народу човека, који је заменио Св. Саву на архиепископској столици. То је *Арсеније*, други архиепископ српски (од 1233—1263.

---

[1] Fejer, Cod. dipl. IV, 475—476. — V. Klaić, Opis zem. књ. I, стр. 191. — Е. Пико, Срби у Угарској, стр. 25.

г.), који је био „рождениѥм оть срѣмьскыѥ землѥ, нѣкыихь благовѣрныихь и благочьстивыхь родитель сынь“.[1]

Да би краљ *Бела IV.* (1235—1270.) спречио сваку домаћу буну која би се по његовој смрти могла изродити, а какве се чешће дешавале, крунисa још за живота год. 1246. сина Стевана за наследника и наименова га кнезом целе Славоније. Доцније (год. 1260.) одузе Стевану управу над Славонијом и исту даде млађем сину Бели, а Стевану даде источне крајеве своје државе: Ердељ, земљу Кумана а уз то и Срем.[2]

У угарским споменицима Срем се назива жупанијом и имао је своје жупане — „comites“, који се помињу често у ово доба и касније.

Гепхарди, угарски историк, вели „вероватно да је од угарског освојења Срема и касније остало потомство словенских владара у Срему, („Stamm der slawischen Regenten von Sirmien“), од којих би могли произићи два господара, који се у повељама код Крчелића (p. 124.) под оваким називом спомињу: Giletus Dux Sirmii 1231. и Joanes Angelus Dominus Syrmiae et Comes Bacsiensis 1242.[3]

---

[1] Ђ. Даничић, Животи краљева и архиепископа српских, стр. 236.

[2] Vjekoslav Klaić, Povjest Hrvata, књ. I, стр 242.

[3] Ludewig Albrecht Gebhardi. Gesch. des Reichs Hungarn, књ. III, стр. 415.

Међутим ови сремски господари биће свакако од грчке а не од словенске владалачке породице. Око год. 1223. имала је велики део Срема у својим рукама Маргарета, удовица византинског цара Исака Ангела а сестра угарског краља Андрије II. Она је држала Банoштор, Петроварадин и друга сремска места („castrum Kewe cum toto comitatu. Varod quoque Perben Camans et Zilzeng). И Јован Ангел, који се код Крчелића помиње 1242. год. као Dominus Syrmiae, био је син Маргаретин, те је као рођак угарског краља Беле IV. задржао у наслеђе нека од оних феудалних добара, која је имала његова мати. Овај Јован Ангел, како се вели, био је у прво време и католички владика у Срему, па је на предлог калочког архијепископа 1227. г. искључен из кат. цркве, што није хтео да иде противу босанских шизматика. Јован није добио сва добра своје матере, јер је Бела IV. нека од ових поклонио 1237. г. манастиру цистерцитском у Вкурду. Кад је краљ Бела држао 1242. год. сабор у Вировитици, да се са најодличнијим својим великашима посаветује о припремама за отпор евентуалним поновним нападима татарским, налазимо на том сабору и Јована Ангела, рођака краљева и „господара сремског и жупана бачког“. Када је Јован Ангел ускоро умро (1247. г.), тада Бела IV. понова придружи Срем

ка осталим земљама угарске круне, разделивши га у поджупаније, над којима је постављао по једног жупана поред других чиновника. Тако Крчелић помиње (стр. 204.) неког Угрина као жупана сремског („comes Sirmiensis“, в. Balth. Kercselich-a De regnis Dalm., Croatiae, Slavoniae notitiae plaeliminares).

На с.-и. од бановине Босне оснује краљ Бела 1247. год. бановину *Мачву* (у дан. с. з. Србији), којој је више пута припадао Срем, као и области Браничево и Кучево у Подунављу. Под Белом IV. биле су дакле ове српске земље под угарском влашћу: Срем, Мачва и Босна а и Хум је неко време признавао угарску врховну власт.[1] Бела је имао дуже времена борбу и са Чесима. Год. 1260. била је угарска војска потучена код Кресенбруна од чешког краља Отокара. И у овим као и у ранијим ратовима Срби су се храбро борили уз Угре, што доказује једно писмо краља Отокара упућено папи Александру IV. Као уздарје за заслуге које беху учинили Срби, многе српске старешине добише земље од краља Беле IV. Али ти дарови била су готово једина доброчинства што их Срби добише од угарских краљева. Српска оданост ист. православној цркви одбијала је од њих увек

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. I, стр. 90.

Угре, који као католици због вере нису Србе радо гледали.[1]

Б.

Срем под влашћу српског краља Драгутина (од 1282.—1316. год.)

Српски краљ Драгутин (1276.—1281), чија је кратка влада била слаба и неуспешна, одрече се крајем 1281. г. престола и предаде га своме млађем брату, енергичнијем Милутину. Годину дана пре тога (1280.) угарски краљ Владислав IV. (1272. до 1290.) постави над обема босанским бановинама и мачванском трећом за војвткињу своју матер Јелисавету, давши јој уз то Срем и садашњу Славонију.[2] На тај начин краљица Јелисавета могла је носити титулу: „Dei gracia major regina Ungariae, ducissa totius Slavoniae, de Macho et de Bosna, de Verenze Lipoa, Posega ac Valcon.“[3]

Српски краљ Драгутин, који беше ожењен Катарином, унуком Беле IV., после своје абдикације није остао дуго без власти. При свом силаску с престола он је задржао земље око града Рудника, а на-

---

[1] Е. Пико, Срби у Угарској, прев. Др. Ст. Павловића, стр. 26—27.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. (за сред. шк.) I, 95.

[3] V. Klaić, Pov. Bosne, str. 88. (Fejer, Cod. dipl. IV, 128.).

скоро, 1282. године, доби од своје таште Јелисавете на управу оне земље, које су њој 1280. год. припале као војводство.[1] На тај начин поред других области дође и Срем под власт српскога краља Драгутина, који отуда доби назив *„сремскога краља.“* Ово је један од оних ређих случајева, где смо се и ми показали као политичари, т. ј. да на лак начин и без рата уједннимо известан део српске земље.

Граница Драгутинове Сремске Краљевине не може се тачно утврдити, али је вероватно. да је од прилике овако ишла: од Вуковара Дунавом све до ушћа Поречке реке, за тим овом реком, развођем Црне Реке и Велике Мораве. За тим се Јовановачком Реком хватала Сталаћа и ишла Западном Моравом можда све до њена извора и одатле развођењем Увца и Мораве, даље Увцем, Црним и Белим Рзавом. Граница би даље прелазила на Прачу, хватала се реке Босне и ишла њоме до њена ушћа у Саву, а за тим Савом до Брчке и одатле сувим, пругом која би ишла према Вуковару.[2]

Однос између сремског краља Драгутина и његова шурака угарског краља Владислава IV. у прво време био је као однос

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. Срп. Нар. I, стр. 96.

[2] V. Klaić. Atlas za hrvatsku povjestnicu, бр. 4.; К. Н. Костић и Ф. Станојевић, Краљ Стефан Драгутин, стр. 107.

вазала према сизерену. Међу тим у брзо је краљ Драгутин проширио своју сремску краљевину освојив са братом Браничево.

Пошто је сремски краљ Драгутин имао у својој краљевини и таквих земаља, на које Угри нису могли полагати никаквог права, то се он постепено ослободио вазалних обавеза према Угарској и за оне земље на које су Угри полагали своје сизеренско право, па је на тај начин и у Срему владао Драгутин потпуно самостално.

По односима, које је сремски краљ Драгутин имао према своме брату краљу Милутину, изгледа, да се Драгутин према њему управљао као вазал и вршио вазалске дужности (Помагао му у рату противу Византије, а тако исто је и Милутин њему, по сизеренској дужности, помагао противу Кумана). Ну пре ће бити да су се они руководили у свом раду братском љубављу и добро схваћеним заједничким интересима место каквим формалним вазалним уговором.

Престоница Драгутинове сремске краљевине била је у Дебрцу. О томе, где је био Дебрц, било је различних мишљења. Због тога што архиепископ Данило вели да је „**Дьбрьць вь земли рекомѣи Срѣмѣ,**"[1] наши, нарочито старији писци тражили су Дебрц у Срему, и већином држали, да је на месту, где је данашње сремско село

---

[1] Дан. Жив., стр. 43.

Добринци, била престоница Драгутинова. Међу тим архиепископ Данило, као и поп Дукљанин, што смо раније показали, не разликује Мачву од Срема, те и њу назива Сремом. Отуда је највероватније мишљење г. г. Љ. Ковачевића и Љ. Јовановића, који узимају, да је Дебрц био не у Срему но у Мачви, близу данашњег села Дебрца на Сави.[1]

У време, кад је Срем потпадао под српску власт, српска држава била је у доста напредном стању. Још за време краља Уроша I. српска је држава била угледна, а овај углед постаје под његовим потомцима све већи. Српска држава морала је у ово доба имати у неколико утицаја и на Срем. Још је Стеван, први краљ српски, закључио трговачки уговор са Дубровчанима, који су доцнији владаоци обнављали. Краљ Урош, ма да је имао сукоба са Дубровчанима, ипак је обновио с њима трговачки уговор, по ком су Дубровчани могли ићи по свој српској држави и носити своју робу. Када је Срем за Драгутина дошао под српску власт, Дубровчани из српских земаља проширише и у Срем своју трговину.[2] Драгутин, сремски краљ, био је у пријатељским односима и са млетачком републиком. Свога старијега сина Влади-

---

[1] Љ. Ков. и Љ. Јов., Ист. I, 96.

[2] Engel, Geschichte d. Freist. Ragusa, стр. 215.

слава ожено је ћерком једног угледног млетачког патриција. Млетачки су трговци имали знатне привилегије у сремској краљевини, у коју су долазили или преко Босне или преко Хрватске и Славоније, идући старим римским путем, који је ишао од Аквилије и пролазио поред Сирмије водећи даље на Сингидунум.

Као и сви српски краљеви и Драгутин је био побожан, ширио и штитио православље у својој држави. Пошто је у Срему за време Драгутиново православна вера постала државном, то је без сумње у то време православље знатно раширено у Срему. Нарочито почевши од XII века у Срему се српско, па дакле и православно, становништво све више умножавало.[1]

Драгутин је место старе сирмиске епископије основао мачванску епископију. Садашње мачванско село Бискупље можда је по народном предању траг од те епископије, коју је Драгутин основао.[2]

Због своје превелике побожности краљ Драгутин гонио је ревносно патаренске јеретике, које је имао у делу Босне, који је био у његовој власти.[3] Налазе се по-

[1] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 20.

[2] Љ. Ковачевић, Предавања из Српске Историје на Вел. Школи (нештампано).

[3] Наш домаћи извор вели о томе за Драгутина „отъ тоѥ бо землѥ босьнскыѥ многыѥ отъ ѥретикь обрати вь вѣроу христиꙗнскоую и крьсти ихь“ (Даничић, Животи краљева, стр. 41).

сланице римског папе од 1291. год. по којима папа прима краља Драгутина под заштиту Св. Петра због одлучног гоњења патарена од стране Драгутинове.[1]

Изгледа да и прво заснивање манастирâ у Фрушкој Гори пада у Драгутиново доба, јер по једном народном предању Драгутин би основао манастир Бешеново, и украсио га према тадашњој византинској уметности. У опште источно православна вера знатно је напредовала у Срему за владе српског краља Драгутина. Православна црква у Срему до овога доба припадала је већином под власт београдског епископа, а сада под краљем Драгутином први пут православна црква у Срему припада под власт српске пећске архиепископије, доцније патријаршије.[2]

Кад је у Угарској умро краљ Владислав IV. дошао је на владу његов рођак, краљ Андрија III Млечанин (1290—1301 г.), који је имао да се бори са анжујском династијом из Неапоља, која је била у сродству са арпадском династијом и према томе претендовала на угарску круну, уз помагање римског папе. Смрћу краља Андрије (1301. г.) изумире угарска династија Арпадовића и долази анжујска од које је први краљ *Карло Роберт* (1301.—1342.).

[1] V. Klaić, Pov. Bosne, стр. 22.

[2] Нићифор Дучић, Ист. срп. прав. цркве, стр. 262.

Сремски краљ Драгутин ма да је био и са анжујском династијом у сродству као да није био наклоњен овој анжујској династији онако, како је био изумрлој арпадској, са којом се био ородио. У борби између Андрије III. и Анжујаца, не зна се поуздано којој је страни помагао, док се за његова сина Владислава зна да је био ревностан присталица Анжујаца, који му још 1292. г. дадоше повељу поклањајући му „ducatum Sclavoniae." И Анжујац краљ Карло Роберт имао је борбе са новим претендентима, најпре Већеславом, чешким краљем а за тим са баварским војводом Отоном, који су полагали права на угарски престо због везе са изумрлом династијом Арпадовића. Све је ове противнике Карло одбио па после дуже борбе умирио и своје осиљене племиће, који су га сматрали за странца и нису га хтели признати за краља а нарочито Гисинговци и ердељски војвода Владислав Апор. Радило се на томе да се и ови великаши склоне да признају Карла, у чем се у неколико и успело, али се изненада противу Карла подиже нови супарник, а то је био сремски краљ Драгутин. Клаић вели за Драгутина: „И он се помамио за (угарском) круном Св. Стевана, ваљда да њом овјенча свога сина Владислава, коме беше нестало наде, да би се икад могао попети на српски престо."[1] Краљ

[1] V. Klaić, Pov. Hrv. књ. II, стр. 11.

Драгутин имао је уговор са моћним ердељским војводом Апором, и у исто време заручи за свога сина Владислава кћер војводе Апора, код кога се налазили краљевски знаци угарске круне Св. Стевана (круна, мач и плашт Св. Стевана). Тада је Драгутин из својих области јако гонио присталице анжујске, при чем му помагаше великаш Иван Ерардов, који нападе на магистра Угрина, жупана вуковарског. Но и у овој опасности помогоше краљу Карлу његове одане присталице, кнезови Горјански из источне Славоније. Павле Горјански зароби Ивана и ослободи Угарску од велике погибли (год. 1308.). Ова борба са сремским краљем Драгутином и његовим присталицама мора да је била жестока и упорна. Стање Угарске и Славоније било је с тога врло жалосно.[1] Ма да је Павле Горјански победио Драгутинова присталицу Ивана ипак је краљ Драгутин и даље радио противу краља Карла, а у намери да своме сину Владиславу задобије угарски престо, те се с тога у Срему и осталим Драгутиновим областима продужује борба с Карловим присталицама. Да се ова борба настави припомогао је и Драгутинов брат, краљ Милутин, који је полагао право и на ове области, које је некад краљ Драгутин добио од свога рођака, угарског

[1] Vjek. Klaić, Pov. Hrvata, књ. II, стр. 11.

краља. Још од 1302. г. било је у Срему и околини непрестаних немира тако да се у то доба дубровачки трговци не могоше вратити у Дубровник, јер им с југа краљ Милутин не даде да прођу кроз његову земљу и на југо-зап., кроз Босну, не дадоше им босански банови, Младен I. и Стеван Котроманић.[1]

Год. 1313. Драгутин се побуни противу свога брата Милутина да му отме престо и преда своме сину Владиславу, ну посредовањем владике звечанског Данила и цара Андроника браћа се опет измире.[2] Сложним радом браћа су тада успела, те је Србија у то доба добила највећи углед на Балканском Полуострву, услед чега се сада о судбини Балканског Полуострва није више решавало на византинском но на српском двору.[3]

Год. 1314. умрла је краљица Јелена, мати краља Драгутина и Милутина, којој је Драгутин дао да управља облашћу на средњем Ибру. Исте год. у лето долазио је краљ Драгутин на гроб своје матере и том приликом посетио свога брата краља Милутина у Паунима, на Косову, близу Грачанице. И Драгутин није дуго наджи-

---

[1] V. Klaić, Pov. Hrv., књ. II, стр. 30.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. књ. I, стр. 103. О времену, када се Драгутин побунио противу брата опширније у Годишњици, књ. III. стр. 391.

[3] Бобчевъ, Истор. стр. 115.

вео своју матер. Последње године свога живота провео је Драгутин покајнички. Његова побожност пређе тада у прави аскетизам. Он је на разне начине мучио своје тело само да би покајао грех, што је био устао противу свога оца.[1] Умро је 12. марта 1316. год. пошто се покалуђерио и добио име Теоктист. Кад су га после смрти купали нашли су му испод калуђерског одела кострет и тршчани појас, чиме је као покајник за живота мучио своје тело. Трска се била тако упила у месо, да је нису могли скинути; тек пошто су многом водом мили и киселили, једва одвојише тај појас од мртвога тела краљева.[2]

По смрти сремског краља Драгутина, који је Сремом управљао 34 године, дође Срем опет под угарску власт. Српски краљ Милутин задовољио се само Браничевом и Мачвом с Београдом, оставив Срем да га заузму Угри, а област Драгутинова у Босни била је раније отпала од његове власти. В. Клаић наводи да је 4. фебруара 1314. год. краљ Карло Роберто боравио у Митровици, ваљда да уреди прилике на југоистоку своје државе, па вели: „могуће је да је тада лишио владања у Мачви свога рођака Стевана Драгутина, који се

---

[1] Илија Округић, Сремац, казује, да је краљ Драгутин одрекавши се престола живео као пустињак на једном карловачком брду, које се зове „Матеј," где се и данас може видети његова пећина (в. Arkiv, IV. 225).

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. књ. I, стр. 105.

беше недавно подигао противу њега.[1] Према томе би краљ Драгутин владао Сремом и Мачвом до 1314. г. дакле две године мање, ну ми ћемо задржати као што смо горе навели да је Драгутин Сремом владао све до своје смрти, дакле до 1316. г., јер Клаић за свршетак Драгутинове владе у год. 1314. не наводи никаква доказа, и шта више у ранијем свом делу „Poviest Bosne“ тврдећи изрично да је Драгутин владао сремском краљевином до 1314. г. позива се на Руварчеву расправу у Годишњици (књ. II, стр. 243—244) а Руварац на против на том истом месту тврди да је краљ Драгутин владао овим областима до своје смрти, до 1316. год. како смо и ми узели.

Драгутин је имао два сина: Владислава и Урошицу и кћер Јелисавету. Урошица је умро још за живота очева а Јелисавета се удала за босанског бана Стевана I. Котроманића. АЕ. Данило вели, да је краљ Драгутин на самрти завештао, да Сремском Краљевином влада његов син Владислав заједно са мајком краљицом Катарином и властелом.[2] Међу тим Владислав није у Срему никако владао, јер су Срем одмах по смрти Драгутиновој заузели Маџари а Владислав буде од Милутина ухваћен и затворен. Још пре очеве смрти Владислав је (1292. г.) добио од краља Карла

---

[1] V. Klaić, Pov. Hrv., књ. II, стр. 30.
[2] Даничић, Жив., стр. 50.

Анжујског део Славоније, коју му је дао за искрену оданост и услугу, чињену од стране његове.[1] Ну и ако је добио ове земље он и његово потомство „на вечност“, како се казало у повељи, ипак је Владислав само кратко време био славонски бан. Год. 1298. краљ Карло предаде Славонију Павлу Шубићу, а 1309. год. помиње се неки Јован као „banus totius Sclavoniae.“[2]

Угри су поред Срема полагали право и на Мачву, те се отуда изроди борба између угарских и српских владалаца. Угри су после дуже борбе а уз помоћ својих савезника освојили од Милутина Мачву с Београдом (1319. г.), али је ово под царем Душаном српској држави опет повраћено од Угара.

---

[1] Arkiv za pov. jug., књ. VII, стр. 20.

[2] Rad, књ. XVIII, стр. 220.

IV

Срем под угарском влашћу (од 1316. г. до год. 1526.).

Угарски краљ Карло Роберто који је, као што смо поменули, Угарској повратио Срем, био је ревностан католик, те је и у Срему помагао католицизам. Његова влада протекла је већином у борби са осиљеним племством која се, као што смо видели, у неколико пренела и у Срем, за време краља Драгутина. Противу Карла били су не само поједини великаши но и свештенство, које му је у главном и помогло да дође на угарски престо. Карло се био одао раскалашном животу а управу дао појединим својим љубимцима који кињише народ и свештенство. С тога се 1318. г. састаше у Колочу готово све владике да се посаветују како да се помогну. Међу овим владикама налази се и сремски (католички) владика Ђурађ.[1]

---

[1] V. Klaić, Pov. Hrv. књ. II. стр. 29.

Кад је краљ Карло освојио од краља Милутина Мачву, предао је ову област на управу бану Павлу Горјанском. А да би је Горјански могао одбранити од Срба, придружи краљ Мачви сремску и вуковарску жупанију (дакле област данашњег Срема). Бан Павле Горјански управљао је овим областима до 1328. год. Доцније се помиње као мачвански бан Никола (управљао од 1335—1340) а после њега управљао је Мачвом и Сремом његов брат Доминик.[1]

У ово доба дође у јужни Срем један део досељеника из Арбаније, који се по свом вођи Клименту назову „Клименташима.“ Они год. 1337. населе два сремска села Николинце и Ртковце, где потомци ових „Клименташа“ и данас живе.[2]

По смрти краља Роберта дође на угарски престо његов син *Луј* (1342—1382), назван *Велики.* Луј је не само унапредио Угарску изнутра, већ јој је и с поља размакао границе и довео до таквог угледа и величине, какву дотле није никад имала. То је био ратоборан владалац. Одузео је од Млетака Далмацију и нагнао кнеза влашког и молдавског да признају његову власт.

Сремом је у ово доба управљао мачвански бан Доминик (од 1341—1352 г.).

---

[1] V. Klaić, Pov. Hrv. књ. II., стр. 117.

[2] М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, стр. 312 (E. Fenyes, Statistika, I, 80.).

Доминик се трудио да сузбије навалу српске војске у Мачву, која је узгред вршена, пошто је Душан био заузет на југу у ратовању с Византијом; а за заслуге око одбране мачванске бановине био је Доминик награђен од угарског краља. Најзад се краљ Луј окрете и противу српског цара Душана због његова напада на Босну. Позорница овог рата између Луја Великог и Душана Силног била је Мачва и Срем. Душан је био у то доба на врхунцу своје моћи и Луј би побеђен. Његова војска би прогнана преко Саве и разбегла се преко Срема у Угарску (1353. г.) Том приликом Душан заузе од Угарске Мачву с Београдом.[1]

Многи историци, не само наши но и страни, држе, да је Душан освојио од Угара и Срем и у њему имао свога намесника. Од наших историка тако мисле: Рајић, Срећковић, Давидовић, Медаковић, Ч. Мијатовић и други. Од страних: Енгел, Хопф, Мајков, Херцберг. Од Хрвата: Рачки, Симе Љубић, Таде Смичиклас и други. Међу тим за ово немамо доказа у поузданим изворима. Писци који држе да је Душан освојио од Угара Срем ослањају

---

[1] Ђ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. I, 125.— Ил. Руварац држи да Душан није освојио од Угарске Мачву (в. његову расправу о кнезу Лазару, стр. 28, и даље), ну нама изгледа тачније тврђење г. г. Ђ. Ковачевића и Љ. Јовановића, по којима је Душан освојио од Угара Мачву с Београдом.

се једино на Троношац (Гласник V, стр. 67.) и на Родослов српских царева, где се вели: „Лудовикь краль первіи маћарски устреми се на цара Стефана и взиска од него.. перво да престанет Стефань на унию, второ, да дасть ему землю сремскую."[1] Међу тим *овде под „земљом сремском" не разуме се Срем но Мачва*, за коју смо виделе да се и код Дукљанина меша са Сремом, а све због тога што су ове две области у старија времена као и у средњем веку имале једнаку судбину, и отуда се једна другом замењују у споменицима. Дакле Мачву је Душан освојио од Угара, а Срем је и даље остао под угарском влашћу.

Луј Велики добио је наслеђем и пољску краљевину, те се тако његова држава пружала од Црног до Јадранског мора и на северу до близу Балтичког мора. После смрти Душанове Луј није имао на југу своје државе опасног супарника као раније, те с тога он 1359 г. пређе Саву, потуче српску војску и освоји Мачву с Београдом, коју опет придружи својој држави.[2]

Краљ Луј не остави мушког порода и с њиме престаје анжујска династија на угарском престолу. Његова жена Јелисавета, кћи босанског бана Стевана, роди му две кћери, од којих старија донесе

---

[1] Гласник Срп. Уч. Др., књ. XXI, стр. 247.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. I, 131.

своме мужу као мираз Угарску, а млађа Пољску.

Старија кћи Луја Великог, Марија, уда се за *Жигмунда* Луксенбуршког, који је тада владао у кнежевини Бранденбургу. У ово се доба јавља као претендент на угарски престо потомак анжујске династије, Карло Драчки. Њега прогласе његове присталице за краља 1385. г. Краљица Марија и њена мати Јелисавета привидно су се измириле са Карлом а за тим, на 40 дана од како се Карло Драчки прогласио за краља, буде од присталица краљичиних мучки нападнут и повређен од чега и умре. По његовој смрти настају нереди и борбе између обеју завађених страна, па су се ове борбе у неколико и Срема, дотакле. Најзад дође муж краљичин Жигмундо из Чешке у Угарску, где га дочека непријатељски расположено угарско племство. Жигмундо са својим присталицама и чешком војском пређе Дунав и уђе у Срем, где сузбије бана Иваниша, који се повуче ка Пожези. Најзад уступцима племству могао је Жигмундо да успе, да га прогласе за угарског краља (1387—1437).

Неки наши историци држе, да док се Жигмундо борио с племством, дотле је наш кнез Лазар отео од Угарске Срем. Други опет мисле, да је кнез Лазар још за време Душана био српски намесник у Срему. Међу тим у ствари неће бити тако.

Кнез Лазар није могао добити Срем и у њему бити намесник, јер Срем није ни био међу земљама цара Душана а тако исто није био ни у области земаља „нејаког“ Уроша.

У Срему је за време кнеза Лазара господарио мачвански бан Никола Горјански, као намесник угарског краља (од 1356. до 1374), а пре Горјанскога припадао је Срем бану Андрији Лацковићу (од 1351. до 1356 г.). Да кнез Лазар није владао Сремом доказао је зналачки наш заслужни критичар и историк И. Руварац у својој изврсној расправи о кнезу Лазару.

Према томе Србима из Срема није било суђено да учествују у боју на Косову, где се решавало питање о превласти српској или турској над српским државицама, у ком су боју Турци крунисали успех, који су још маричком битком (1371. г.) над несложним и неувиђавним Србима постигли.[1]

За време владе краља Луја Великог и Жигмунда Дубровчани су у Срему раз-

---

[1] Занимљиво је како народно предање хоће да оправда Сремце за неучествовање у боју косовском, не одричући им при том добру вољу. У шабачком округу има место *Банов Брод* под селом Бановим Пољем. Народ у том крају прича, да је *„бан сремски,“* идући с војском на Косово, дошао дотле, па ту чуо да је битка свршена и царство пропало. Бан ту свисне од жалости, а војска му се поврати. Због тога се то место прозва Банов Брод (в. М. Ђ. Милићевића, Кнеж. Срб., 489). Дакле „Доцкан стиже на Косово Марко,“ па тако и наш „сремски бан.“

вили велику трговину. Најважнији њихов трг био је у Сремској Митровици.

Као што смо напред видели, крајем XI. и почетком XII века био је стари град *Сирмија* већ у развалинама.[1] У целости је био само храм *св. Димитрија*, око кога се поче подизати ново насеље, па се у ово доба поче губити и старо име града, те се по имену храма и ово ново насеље назва *Дмитровица*, доцније *Митровица*. Још средином XIII века била је Митровица знатно место у Срему.[2] За време Луја и Жигмунда поста знатно нарочито са живе трговине, коју су водили насељени дубровачки трговци, који добише многе повластице и повеље од угарских краљева, под чијом је заштитом тада била и дубровачка република. Пут, којим су дубровачки трговци долазили у Срем, ишао је од ушћа Неретве преко Босне, пролазио преко Зворника и долазио у Митровицу. Од Дубровника до Срема стизали су у средњем веку курири од прилике за 12 дана. Зими је требало два пут толико времена да се стигне од Дубровника до Срема. Доба цве-

[1] У X веку по сведоџби Конст. Порфирогенита још је био знаменит град, удаљен, како вели, 2 дана од Београда (Rad. LVI, страна 75). Међу тим крсташи 1189 г. видели су место старог Сирмиума само развалине (Rad, XLII, 121.).

[2] V. Klaić, Opis zem. I, 191. — У маџарским споменицима помиње се као Szent Demeter, у талијанским као San Dimitri итд.

тања дубровачке колоније у Митровици било је од 1356 год. до год. 1396.[1] Митровачка колонија по допусту дубровачког већа имала је право да сама решава своје међусобне спорове. Тога ради она је имала права на своје веће и на две судије. Из Митровице ишли су дубровачки трговци и даље у Угарску, где их за краља Жигмунда налазимо у Илоку, Ковину, Темишвару и другим местима.[2] Поред тога Митровица је било и главно излазно место, одакле су угарске војске прелазиле у Мачву и даље на југ у Србију.

У XIII и XIV веку Срба се толико намножило у Срему, да су чинили огромну већину сремског становништва. Број Срба се умножавао нарочито досељавањем из Србије, због чега Срби и добише назив Rasciani,[3] (т. ј. Рашани, по Рашкој, старој српској држави).

Одмах после косовске катастрофе Жигмундо се хтео користити српском несрећом и његова војска отме два српска града у Гружи. Кад Бајазитова војска 1390. год. удари преко српског Подунавља на Угарску, Угри их одбију, па онда уђу у Браничево и оплене га. Год. 1391. Турци први пут уђоше у Срем, али су били лоше

---

[1] Konst. Jos. Jireček, Handelsstrasse, стр. 82.

[2] Jbidem.

[3] ..... „mojorem partem Sirmiae Rascianos inhabitare," в. И. Руварца Стари Сланкамен, стр. 20.

среће, јер их код села Манђелоса пресретне угарска војска, коју је предводио Јован Моровићки. У том боју Турци су били потучени, а угарска војска и овом приликом продре преко Саве, у српску кнежевину.[1]

Краљ Жигмундо увиђајући опасност од Турака, који почеше редом освајати све суседне државе, поче се озбиљно спремати противу Турака, а сем тога учини апел и на западне хришћанске народе, да га потпомогну у овоме светом рату. Жигмундо пређе с војском Дунав и сукоби се с Турцима код Никопоља (1396. г.). Ту је Жигмундо био потучен, и Бајазитова војска, у којој је био и деспот Стеван Лазаревић, као вазал са својом коњицом, одржа победу.

После никопољске победе, која је поред косовске највише учинила, да Турци утврде своју власт на Балканском Полуострву, продру Турци и у Срем, где издајством заповедника градског добију Сремску Митровицу, која је била у најбољем цвету свога напретка, али је Турци тада (1396. год.) спалише.[2] Управник града Митровице, неки Матко, који је издао град Турцима, пређе и сам у турску службу, јер је и раније био потајни противник Жигмундов, а Турци су тада опленили

---

[1] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., књ. II, стр. 4.

[2] Dr. Konst. J. Jireček, Handelsstrassen, стр. 82.

Срем и Славонију, допревши чак до Штајерске.[1]

Деспот Стеван Лазаревић радио је и раније на томе, да се здружи са угарским краљем Жигмундом противу Турака а год. 1403. склопи са Жигмундом и формални савез. По томе уговору они су имали један другом да помажу у рату противу Турака а Стеван доби овом приликом као феуд Мачву с Београдом и Голубац, око којих су се дотле водиле борбе између српске и угарске државе.[2] Деспот Стеван добио је сем поменутих градова и неке градове у Срему (као: Купиник, Земун, Митровица, Сланкамен), а и Костантин Философ вели за Стевана „югда и многаꙗ оть оугарьскынхь страрь вьзеть дарованнаꙗ юемꙋ, грады оубо тврьдые“.[3]

Када се деспот Стеван обезбедио од Угара овим уговором и када се измирио с Турцима почео је да уређује своју државу. Он подиже и утврди Београд и у њ пренесе своју престоницу из Крушевца. Београд је све више напредовао, тако, да ускоро предузе ону важност коју је у овом крају имала дотле Митровица, која је, као што смо споменули, 1396. г. од Турака спаљена а њено становништво расељено.

За владе Жигмундове имали су доста

---

[1] V. Klaić, Opis zem., књ. I, стр. 191.
[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 13.
[3] Гласник, XLII, стр. 311.

велику власт и утицај поједини великаши и обласни управници. У ово време Сремом су управљали кнезови Илочки. Године 1410. помињу се браћа Ладислав и Емерих Илочки (de Ujlak, Wylak), синови Вартоломеја, као банови мачвански. Ладислављев син Никола истиче се доцније међу првим великашима у Угарској.[1]

Год. 1411. ратовао је Жигмундо противу босанског краља Стевана Остоје, и према уговору деспот Стеван му је тада помагао за што је добио град Сребрницу. Тиме је Жигмунд успео, да посеје раздор између босанског краља и деспота српског.[2]

На годину дана пре своје смрти дође деспот Стеван са својим сестрићем Ђурђем у Угарску, краљу Жигмунду, с киме учини нов уговор по ком су оне земље, које је Жигмундо дао Стевану 1403. год. имале после смрти Стеванове да припадну његову сестрићу Ђурђу. Деспот Стеван Лазаревић умре 1427. год. а наследи га деспот *Ђурађ Бранковић* (1427—1456).

Ђурађ је задржао оне градове у Срему, које је и његов ујак, деспот Стеван имао као феуд. Тако налазимо у Ђурђевим рукама *Купиново*, *Митровицу*, *Сланкамен* и *Земун*, као и још нека места ван Срема. Међу тим Мачву с Београдом није Ђурађ

---

[1] V. Klaić Pov. Hrv. III, 143.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист., књ. II, стр. 22.

дуго задржао, јер их Угри по допуштењу Ђурђеву заузму, да би из Београда боље бранили Угарску од Турака.[1] У Угарској власти остао је Београд све до 1521. г., дакле скоро сто година, те је за то време у неколико штитио Срем и јужну Угарску од упада турских.

Деспот Ђурађ био је способан владалац, али су биле мучне прилике у којима је владао. Он је био доста мудар, али — како је сâм у разговору са Јованом Капистраном лепо казао — „среће није имао".[2] Ђурађ је спадао и међу богатије тадашње владаоце. То се види и из споменикâ по великим сумама, којима је он у разним приликама располагао.

Због турског упада, који се изврши још у почетку Ђурђеве владе један део народа српског поче се исељавати у јужну Угарску тражећи тамо склоништа од Турака. И Ђурађ је доста помагао ово исе-

---

[1] Ил. Руварац исправио је наше историке, који су до сада узимали, да је деспот Ђурађ уступио Угрима Мачву с Београдом *у замену* за градове у Срему и Угарској (в. Руварчев Стари Сланкамен, стр. 13.).

[2] Кад је Ђурађ дошао у Беч 1455. г. да тражи помоћ против Турака тада га је чувени католички проповедник Капистран наговарао да пређе у католичку веру но Ђурађ му је одговорио: „Ја сам ево већ 90 г. проживео и вазда сам био веран закону мојих предака. Народ мој верује да сам мудар ма да среће немам. А ти сад тражиш од мене да учиним нешто по чему би народ мој помислити могао, да сам у старости памећу помео! Та волим и у беди умрети, него да веру мојих отаца напустим! (в. опширније у изврсном делу Чед. Мијатовића, Ђурађ Бранковић, II, стр. 249).

љавање Срба, насељавајући Србима места која је имао у Угарској па и у Срему. Нарочито је доцније сремска добра умножавао, напуштајући поступно она која је имао ван Срема.[1]

Ђурађ је давао дубровачким трговцима повластице, па су дубровачки трговци прелазили ради трговине и у Срем, где их виђамо и касније, све до пропасти Дубровника (услед земљотреса од 1667. год.). За време Ђурђево држан је у Срему (ваљда у ком од његових места) сабор, који је осудио богумилску јерес. Поред православних Срба, који су чинили већину сремског становништва, било је нешто и богумила. Поред овог сабора који су држали православни хришћани противу јеретика, држали су проповод и католички свештеници, јер је у Срему поред католика било нешто и хусита, па су богумиле и хусите обе хришћанске цркве гониле као јеретике. Православни су наређивали да се богумили, који су се у Срем доселили из Босне, поново крсте и преводе у православље. О томе имамо спомена у једној србуљи коју је на кожи писао неки Мирослав по заповести госпође Јерине.[2]

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 51.

[2] Ту се у почетку вели: „**Фотинь ѥпископь срѣмьскии вь царьство костаньтина**“. ...а завршује се овако: .... „**иже вь срѣмѣ бывьши сьборь не тькмо ѡть сана ѡбнажии нь и чюждаго ѡть грьчьскаго житиꙗ ѡсоуди, тѣмь и соуштен ѡть тоѥ ѥреси светаго и спаснаго крьштениꙗ трѣбоують**“, в. Гласник, књ. XXXVII, 188.

Из једног писма католичког владике сремског, Јакова Блажа, што беше послао папи Јевђену IV, види се да је у Славонији 1437. г. био један инквизитор, коме беше папа особито наручио, да прогони српске шизматике (Rascianos schismaticos) којим су именом католици називали и Србе православне цркве.[1]

Да би Ђурађ добио потпоре у Угарској, удаде 1434. год. своју кћер Катарину за шурака Жигмундова, грофа Улриха Цељског, али и поред све наде на Угарску после пет година заузеше му Турци Смедерево.

Жигмундо је умро 1437. г. дакле после своје педесето-годишње владе, а после његове смрти дође на владу *Албрехт I.*, који на молбу Ђурђеву пред пад Смедерева са нешто војске дође до Петроварадина. Нека одељења турске војске пређу у Срем али их краљ Албрехт потуче код Сланкамена (1439. г.). У овом боју уз краља Албрехта помињу се поред осталих деспот Ђурађ и Ладислав Горјански, бан мачвански, који је управљао и Сремом.[2] Идуће године (1440.) опседне султан Мурат Београд са великом војском. Али се угарска посада у Београду под заповедништвом Јована Таловца храбро држала и одбијала турске јурише употребивши и ново оружје, пушке,

---

[1] Е. Пико, прев. Др. Стев. Павловић, Срби у Угарској, стр. 35.

[2] V. Klaić, Pov. Hrv., III, 158—160.

које Турци нису имали и које су им много страха и штете наносиле. Пошто се опсада протеже више од пола године, да би султан одобровољио своју војску, допусти појединим одељењима да прелазе преко Саве и Дунава и да робе и плене. Од околних области највише су турске чете тумарале и пљачкале по Срему, где се становништво повлачило у неприступачнија места или и сасвим бежало из њега. Турски писац Сеадедин прича како су Турци за тих упада силно робље похватали, тако да се је лепа робиња могла добити за пар чизама а најбољи момак за незнатну суму.[1] После узалудне опсаде мораде се султан вратити у своју престоницу Једрене.

Када у Угарској би изабран за краља *Владислав*, пољски краљ, Ђурађ да би повратио Смедерево од Турака, својим заузимањем успе да Угарска зарати с Турском. Српска и угарска војска заузму Крушевац и дођу до Балкана. Сегединским миром од 1444. год. са Муратом поврађена је Ђурђу пређашња његова држава.

Ма да је краљ Владислав уговорио с Турском мир на 10 година, ипак у брзо поквари мир и дође с војском до Варне, где га Турци потуку, па и сам погибе 1444. г.[2] Деспот Ђурађ није учествовао

---

[1] V. Klaić, Pov. Hrv. III, стр. 175.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 48.

у овој угарској војни, јер није хтео да квари мир без икаквих изгледа на успех. По смрти краља Владислава, изабран је за краља малолетни Владислав, посмрче угарског краља Албрехта. Сву власт приграби тада губернатор Јанко Хуњадски.

Зет деспота Ђурђа, гроф Улрих Цељски, био је најмоћнији такмац губернатору Хуњадији. Ђурђе је уз своју кћер дао Цељском као мираз неке своје градове у Срему.

Да би се измирила Ђурђева и Цељскога породица са Хуњадијевом, посредовањем Јована, епископа великоварадинског, Ладислава Горјанског, Николе Илочког и Ладислава Палоција, дворског судије, уговори се да Улрихова кћи Јелисавета (која је као и мати јој била православне вере) пође за Хуњадијевог сина Матију, доцнијег краља угарског. Уговор је закључен у Смедереву 7. августа 1451. год. По том уговору имали би поред других Ђурђевих градова у Угарској и ови сремски: Купиник, Митровица, Сланкамен и Земун да припадну губернатору Јанку и његовим синовима Владиславу и Матији, ако ма из кога узрока не би дошло до ове удаје. Јелисавета се 1455. г. венчала с Матијом и била доведена у кућу Јанкову, али је

наскоро по венчању у јесен те исте године умрла од куге.[1]

Године 1456. беше истекло трогодишње примирје, које је Хуњади уговорио с Турцима. Тада султан Мухамед II. пошто је пре тога (1453. г.) освојио од Грка Цариград, са великом војском опседне Београд. Београд је био управо бедем Срема и Баната, и у чијим је рукама он био његове су могле лако да буду и ове области. Београдским градом управљао је шурак Хуњадијев Михаило Силађи. Јанко Хуњади скупи код Сланкамена око 200 шајки и у њих укрца, што је могао скупити војске. С том војском дође до Земуна, где нападне и потуче турску флоту. Тиме му је био отворен пут за Београд и он уђе у Београд с Јованом Капистраном. Турци су нападали на град, али су њихови јуриши били одбијени и турска војска најзад одступи. Ну и Јанко Хуњади није надживео ову победу. Он је умро од куге (11. авг. 1456. г.).

Исте године спремао је угарски краљ Владислав војску противу Турака. За за-

---

[1] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр 16. — Др. Петар Ст. Марковић у својој ваљаној монографији Земуна узима да је Јелисавета умрла „исте године кад се овај уговор склопио“ (стр. 42.). Кад бисмо узели да се Јелисавета није ни венчала онда би по уговору они сремски градови припали Хуњадији пре смрти грофа Улриха Цељског, чему би ишло у прилог што неки писци помињући смрт Јанкову веле да је умро у *свом* граду Земуну. Иначе немамо доказа да су сремски градови припадали Хуњадијевој породици пре смрти Улриха Цељског (9 новембра 1456. г.).

поведника ове војске постави Улриха Цељског. Кад је Улрих дошао у Београд, убију га присталице Хуњадијевске, са Владиславом, сином Хуњадијевим на челу. Краљ му то привидно опрости и на молбу Хуњадијеве удовице побратимио се с Владиславом у цркви, али га доцније у Будиму ухвати и на грозан начин погуби.[1]

По смрти Улриха Цељског, који није имао порода, припадоше његова добра по феудалном праву угарском краљу. Међу тим његови градови и добра, која је имао у Срему, као мираз уза жену, припадну моћној Хуњадијевој породици.

У ово време завади се деспот Ђурађ са Михаилом Силађем, управником београдским и присталицом Хуњадијеве странке, која је убила Ђурђева зета Улриха. Једном приликом нападне Силађи Ђурђа, кад се овај бавио на свом имању у Срему и ма да се остарели Ђурађ јуначки бранио од ових разбојника и у одбрани изгубио три прста на руци, ипак га заробе и пусте тек кад им је дао откуп од 60.000 дуката. У брзо за тим умре и деспот Ђурађ 24. декембра 1456. год.[2]

После смрти угарскога краља Владислава, Маџари, имајући у виду заслуге

---

[1] Опширније у делу Чед. Мијатовића, Деспот Ђурађ Бранковић, књ. II, стр. 288—315.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, Ист. II, стр. 52.

јуначког Јанка Хуњадског, изберу за краља његова сина *Матију* (1457—1490.).

Матија се може уврстити у најзнатније и најспособније од свију угарских краљева. Био је добар и као државник и као војник. Кад је Матија дошао на владу Угарска се налазила у тешким приликама, па ипак је он Угарску довео (и то последњи пут) до знатне величине и моћи међу европским државама. Он освоји за неко време Босну од Турака, од Чеха одузе Моравску, Шлезију и Лужицу, а од Аустрије велики део Корушке и Крањске па и саму престоницу Беч.

Поред ратних успеха, он је потпомагао и просвету и привреду. Пошто је с Турцима војевао већином преко Босне, то је Срем за његове владе био доста миран, ма да су Турци ипак чинили упаде у Срем. Значајнији је турски упад у Срем од 1458 г. кад су Турци кроз колубарску равницу прошли и ушли у Срем, који оплене а Митровицу попале.[1] Турци су и после 4 г. поновили свој упад у Срем када војвода Али-бег опљачка Земун.[2]

Год. 1459. пропала је српска деспотовина и претворена у турски пашалук.

У ово доба пређе знатан број Срба и насели се у пограничним српским крајевима

[1] Љ. Стојановић, Српски летописи,.... „и плѣни Срѣмь и попали Дмитровицоу“ (Гласник, LIII, 94.).

[2] V. Klaić, Opis zem., I, 182.

под Угарском, а нарочито у Срему. Јован Рајић, по летописцу Ђорђу Бранковићу вели: „На посѣдокъ около л. г. 1468. славеносербскій народъ земель всѣхъ и отечества своего лишенъ, и слицы, отъ Турскаго насилія избѣгнути возмогоша, прешедше рѣки Дунавъ и Саву, во унгарскую страну преселишася въ старовременное Гоѳославенское жилищное мѣсто *Сремъ*, идѣже и поселилися.“[1]

*

Српски деспоти у Срему

Вук, Ђорђе и Јован Бранковићи, Иван и Стеван Бериславићи.

Угарска је у другој половини XV. века била непрестано у затегнутим односима с Турском. Према уговору са краљем Матијом одрече и краљ Стеван Томашевић Турцима данак, али убрзо, 1463. год. султан Мехмед покори Босну и њена краља Стевана погуби.[2] Између Угарске и Турске уговори се мир 1465. год. При преговарању о миру дошао је у једном посланству султана Мехмеда на двор краља Матије и *Вук*, син Гргуров а унук деспота Ђурђа Бранковића. Вук се тада није ни вратио султану, него оста у Угарској.

---

[1] Ист., кн. X. гл. I, §. 3. — Даље примећује Рајић да „пособствуетъ Бранковичу и исторікъ унгарсій Іштванфій въ кн. III, на стр. 24. В. и Лаонікъ въ кн. IX. на странѣ 303.

[2] Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић Ист. II, 60.

Да би краљ Матија што боље придобио Србе за рат с Турцима, који су често упадали и пљачкали по јужној Угарској док се он борио с Чесима, и да би га Срби помагали противу домаћих противника, призва 1471. године *Вука Бранковића* за *деспота срског* и поврати му добра у Срему која су и његови претци имали. Тиме је хтео краљ Матија да покаже Србима како тобож намерава од Турака да освоји и да васпостави стару српску државу, пропалу деспотовину, те да тиме одушеви на борбу храбре Србе и њихова јуначког Вука Бранковића. Краљ Матија је на овај начин у свом политичком рачуну и успео, али на штету државног живота српског. Срби су се доцније због своје наивности јако разочарали, јер је Угарска била немоћна да прогна Турке са Балкана и на крају крајева испало је да је ово деспотство Вуково (као и осталих његових последника) било само *титуларно* пошто је он био управо само један од угарских великаша, који је живео и управљао у Срему а врховни поглавари над Сремом осташе и даље (све до 1526. г.) угарски краљеви.[1]

На тај начин јавља нам се ово титуларно сремско деспотовање потомака династије Бранковића и два Бериславића као последњи и управо варљиви одјек старога

[1] Ил. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 21.

српског државног живота, који се поступно и све више губи у тами XV. и XVI. века.

Уз угарску војску са својим Србима борио се деспот Вук противу Пољака на Ракошу (код Пеште) и ту се Вук својом храброшћу толико прославио, да га од тада називаху *„Змајем“*.

Још 1468. год. видимо да деспот Вук ратује уз краља Матију противу Турака. У ово су доба Турци честе упадали у Срем и Славонију, нарочито од кад освојише Босну те пленише и пустошише поља и винограде сремске и славонске. Год. 1469. продре велика турска војска (махом коњица) у Срем и Славонију, али се у овим крајевима мало задржа, јер се овде Срби, навикнути на те изненадне нападе, јуначки од њих бранише, те Турци окрену на запад, у немачке области, одакле без икаква отпора изведоше до 30.000 робља.[1]

Змај деспот Вук одликовао се особито у војни противу Турака 1476. године. Како је тада Београд био у угарским рукама подигну Турци на Сави нов град Заслон (Шабац), да би одатле бранили овај крај и лакше прелазили у Угарску, нарочито у Срем и Славонију. Краљ Матија са деспотом Вуком и 10.000 војника упути се на Шабац и освоји га.[2] Тада се краљ

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи стр. 58.

[2] Шабац су краљ Матија и деспот Вук заузели врло вештим ратним лукавством, (в. о томе опширније код Ст. Новаковића, Последњи Бранковићи, стр. 61.).

Матија врати у Будим а војска под Змај деспотом Вуком пође да освоји Смедерево око кога направи утврђења. Цело лето водила се борба око Смедерева,[1] а крајем те (1476.) године Турци изненада са 40.000 војника ударе на деспота Вука и растерају му војску. Од тада упади турски у угарске земље беху још чешћи. У брзо деспот Вук удари (год. 1479.) на Босну и потуче Турке близу Травника продревши чак до Врхбосне (дан. Сарајева).

Услед своје велике храбрости и заслуга деспот Вук је добијао од угарског краља многа добра и изван Срема. Тако из његова писма од 1478. год. видимо да му је припадала област града Беле Стене (која је имала преко 60 селâ), за тим Тотушевина, град Костајница, Комогојно, Градиша и други.[2]

Народне песме овековечиле су Змаја Деспота Вука због његова великог јунаштва.

Од многих песама да напоменемо ону „Царица Милица и Змај од Јастрепца“ у којој Змај од Јастрепца помиње јунаштво и змајевско порекло Вуково, па вели:

---

[1] У Милићевићевој Кнежевини Србији (стр. 171.) има по народном предању једна занимљива прича о ратовању Змај деспота Вука с Турцима из Србије у вези са постанком имена града Пожаревца. — У летописима има и овај запис: „Лета 1479. плени Вук деспот Браничево“ и можда се та нар. прича односи на ово Вуково ратовање.

[2] M. Mesić, Pleme Berislavića, Rad, VIII, 54—58, — Е. Пико, прев. Др. Ст. Павл., Срби у Угарској, 58.

„Не бојим се никога до Бога
Ни на земљи какога јунака,
До што кажу Сријем земљу равну
И у њему село Купиново,
А у селу Змај-Деспота Вука,
Њега с' бојим на земљи јунака,
Јер ја Вука одавно познајем,
Кад смо били ђеца у лудости,
У Јастрепцу високој планини
Те кад би се игре поиграли,
Свагда би ме надиграо Вуче".[1]

Признавање Вукових заслуга од стране угарских краљева оставило је успомену у народу, што се види из ове старије, из приморских записа узете песме:

„Танку књигу написа од Будима свјетли краљу,
И он ти је пошиље слузи Вуку Огњеному,
Овако му бијаше у тој књизи написао:
„Дје си, Вуче Огњени, моја перна стрелице?
„Дје сам тобом стрјелио, свуд сам добро устрјелио,
„Ово ми се данаске девет годин' навршује,
„Да сам дош'о, слуго моја ка тврдому Бечу граду,
„Не могу га узети, ни га гладом уморити,
— — — — — — — — — — — — — —
„Брзо к мени долетни ка бијелу Бечу граду."[2]

Године 1480. продре деспот Вук с кнезом Павлом и војводом Јакшићем до Крушевца, заузме га и у повратку преведу са собом многе Србе, који се населе у јужним крајевима Угарске. По сведоџби угарских историчара деспот Вук и кнез Павле пре-

[1] Вук Ст. Караџић, Српске народне пјесме књ. II, стр. 255.

[2] В. Богишић, Народне пјесме, стр. 46.

вели су тада (1481. год.) 50.000 Срба, који се код Смедерева превезу у Угарску па се населе у Банату, Срему и Бачкој. Угарска је влада из државних рачуна помагала ово исељавање Срба и радо их је примала и насељавала по јужним својим областима, да јој служе као бедем од турске навале. Поред осталих узрока и имања српских манастира, који су се овом приликом умножавали, била су такође места, која су к себи привлачила српско насељавање. Ове исте (1481.) године донесени су на угарском сабору закони, по којима су се, између осталог, Срби потпуно ослобађали плаћања десетка католичкој цркви, како би им се тиме настањавање олакшало, и да би се како изреком стоји у закону и други, који су још под турском влашћу, изазвали да у Угарску прелазе. Ово ослобађање чинило се зато, што се Срби нису насељавали само на земљама своје господе или својих цркава и манастира, него их је било и на земљама старије сремске католичке властеле. Али из одлуке мађарског сабора види се да Срби нису били стално ослобођени овог десетка но само „за коју годину“. Та олакшица имала је дакле да послужи Србима само као мамац да се населе, те да као добри ратници послуже као бедем угарској држави од Турака. И Срби долазећи да траже привремено склониште од најезде турске нису ни слутили

да ће их овде чекати дуготрајнија и јача борба но у својој остављеној земљи; да ће под Хабсбурговцима готово вечито стајати под оружјем, јер ће се непрекидно борити или за туђе династичке интересе с Турцима или за папске и католичке сплетке и интересе са немачким протестантима или са Французима и другим народима а нарочито противу Маџара бориће се Срби крваво за аустриског цара а цар ће их, због верне службе, предати тим истим Маџарима на милост и немилост!

Пада у очи како су се у Срему, у коме данас готово само Срби живе, сачувала многа чисто маџарска имена места, ма да данас нема Маџара у Срему. Имена манастира: Кувеждин, Бешеново, Ремета, Гргетег и Фенек јесу маџарска. Тако исто и понека имена места, као Манђелос, Ириг и друга.

Ми смо раније, на свом месту казали, да се словенско и српско становништво од старине одржавало у Срему у већини. Међу тим по овим маџарским именима местâ можемо закључити да је у Срему било можда још од X-ог века нешто и мађарског становништва, које је имало своја насеља у оним местима која носе сада маџарска имена.

Свакако је, при новијим и јачим навалама српских досељеника с југа, маџарско становништво потиснуто на север, оста-

вивши трага само у појединим називима места, у којима су живели, а врло се често задржавају називи појединих места и од нових досељеника, који их или онакве исте приме од староседелаца или према свом језику дотерају. Тај случај свакако је био и у Срему, ма да у њему Маџари нису били староседеоци према већини српског становништва но само према једном делу српског становништва, које је доцније, махом по пропасти Србије, досељено. Међу тим могло је и не бити све маџарско становништво потиснуто на север, ну се могло, налазећи се са свију страна опкољено огромном већином српског становништва, и претопити у Србе, бар делимично, те се на тај начин још лакше могла сачувати поменута маџарска имена места̂, чија се насеља или само посрбише или напуштена из нова подигоше.

Новији српски досељеници донели су и предали старијим српским досељеницима и историска предања о српским јунацима и догађајима који су постали јужно од Саве и Дунава, у српским средњевековним државицама. На тај начин Срем се у течају XV-ог века изједначио и усвојио све оно што је у старој српској краљевини, царевини, кнежевини и деспотовини чинило суштину наших народних историских предања, те је с тога сремско становништво (као и српско становништво Баната и Бачке) осећало сада

своју засебност а с њиме и мисао о својој држави.[1]

Угарски краљ Матија исте године кад и деспота Вука (1471.) признао је из истих побуда и Николу Илочког, бана мачванског и сремског за краља српско-босанског. То би био управо последњи краљ босански. Седео је у Илоку, где је имао своја добра, добијена од угарског краља.

Ма да у ово доба Црна Гора не беше још освојена од Турака, њени Црнојевићи не могоше се сложити и узвисити, да би могли привући себи Србе из осталих области на заједничку борбу и отпор Турцима. Срби из свију српских области упираху крајем XV. века очи к северу, ка деспоту Вуку, потомку династије Бранковића, од кога се надаху повраћају своје старе државе. Због тога је деспот Вук и могао у својим бојевима с Турцима скупити и имати под собом и по 16000 Срба.[2]

Деспот Вук умро је 16. априла 1485. год., не оставивши после себе порода, а његова жена Варвара (кћи кнеза Жигмунда Франкапана) преуда се за хрватског великаша Фрању Бериславића, који с њоме доби у мираз много земаља, које јој је завештао деспот Вук.[3]

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 53.

[2] M. Schimek, Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama, стр. 170.

[3] M. Mesić, Pleme Berislavića, Rad, VIII, 64.

По народном предању деспот Вук („Змај — огњени") основао би манастир Гргетег, који сада спада међу најбоље од свих сремских манастира.

По смрти Вуковој у брзо постави краљ Матија за српског деспота Вукову стрину *Ангелину* и њена сина *Ђорђа,* унука деспота Ђурђа Бранковића од његова другог сина *Стевана,* који је 1477. г. умро у Фурландској.

На основу тога што се у Карловачком родослову (изд. Шафар., стр. 64.) вели „**Гюргіа и Іоана, сыномь слѣпаго Стефана, оставлиеть имь краль оугрьски Срѣмь вь нѥмь жити и господствовати**" изводили су многи наши писци да је тада наступило *доба српске власти у Срему.* Међу тим по мишљењу нашег умног и даровитог критичара, г. И. Руварца, ово је њихово деспотство, као што смо поменули, било само титуларно, а прави господари Срема били су и даље угарски краљеви.[1] Тога је мишљења и по Југословенство заслужни историчар, Dr. Фрањо Рачки, који вели, да деспоте српске нису имали каквих изузетних повластица и права, већ само таква, каква су имали и остали племићи и властела, а „о каквом посебном управном земљишту, о каквом изузетном праву у Сремској жупанији не може бити за оно доба ни спо-

---

[1] **Ил. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 22.**

мена".[1] Међу тим и ако су сремски деспоти имали у Угарској положај, какав је имао н.пр. хрватски бан или војвода ердељски ипак је разлика у томе што је уз сремске деспоте, Бранковиће, био стари глас владалачке титуле господарства над Србијом и уз њих је српски народ био навикнут на славу свога имена и на свој понос народни. То је давало сремским деспотима снагу, која је Србе к њима привлачила и досељавала, па је с тим фактом, као с политичком чињеницом, рачунао и краљ Матија, кад је год. 1471. у Вуку Гргуреву Бранковићу обновио деспотско достојанство. И ма да се сремска жупанија на крају XV века по форми налазила исто онако као и у почетку тога века, ипак је она на крају тога века била са свим другојачија по свом становништву и по тежњама, вери и оданости тога становништва. Ово се јасно види и по усменој литератури нашој, као и по летописима, који поред осталог, и смрт сремских деспота бележе начином као и за старе српске владаоце. У народу се дакле и у ондашњој нашој интелигенцији веровало да су то више деспоти српски него великаши угарски. Народ који је једнако очекивао час свога ослобођења, имао је вере у деспоте, као у своје владаоце, и надао се да ће се моћи потиснути Турци, а ове су се

[1] Književnik za god. 1865., стр. 476.

родољубиве наде појачале после победа над Турцима, одржаних 1471. и 1481. год.[1]

Са деспотом *Ђорђем* дође у Срем и мати му *Ангелина* и брат *Јован*. Они се настане у Купинику, близу Саве (1486. год.). У Купинику се често бавио и њихов дед, деспот Ђурађ Бранковић, а њихов брат од стрица, деспот Вук, стално је живео у овом месту.

Осим Купиника (или Купинова) деспоти Бранковићи држали су у Срему као феуд и ова места: Беркасово, Карловце, Крушедол, Марадик, Чортановце, Грабовце, Крчедин, Пазуху, Инђију, Луково, Доброди, Нерадин и друга.[2]

Као год деспот Вук тако и његова браћа од стрица, Ђорђе и Јован, живеше непрестано у нади да ће се Турци моћи помоћу Угара сузбити и да ће се они ма кад повратити на престо ослобођене Србије. И цео српски народ ово је желео и чекао, па је зато лако и веровао и живео у овим патриотским али лаковерним надама. У тој намери српски су се деспоти непрестано молили Господу Богу, да „сътворитъ съ нами милостъ свою сътворити ме господина сърблюмъ".[3]

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 77.

[2] V. Klaić, Opis zemalja, I, стр. 183.

[3] Fr. Miklosich, Monumenta Serbica, стр. 543.

Ђорђе је био деспотом српским око десет година управљајући миролубиво повереном му облашћу уз припомоћ своје мајке Ангелине и брата Јована. Једино са Ловром Илочким. који је од оца наследио нека добра у Срему и био се јако осилио, имао је деспот Ђорђе сукобе и живео с њим у крвавој завади.[1]

Крајем XV века покалуђери се деспот Ђорђе у граду Купинику и доби име *Максим*. На његово место поста деспотом његов брат *Јован*, који се и раније, поред брата Ђорђа, такође називао деспотом, јер налазимо у споменицима, да су сва акта заједнички потписивали. Међу тим по оставци Ђорђевој постао је Јован деспотом, како изгледа, и без постављења од стране угарског краља Владислава, јер из споменика видимо, да је Максим пред млетачким duždom изјавио, да је деспотство своме млађем брату „уступио".[2]

Деспот Јован држао се јуначки неко време у Купинику, бранећи јужну границу Срема од турских упада, али се на послетку, због веће турске силе, мораде повући нешто даље од границе и пресели се у Беркасово, где је остао до своје смрти. Он је са својом матером Ангелином и братом

[1] M. Mesić, Rad, књ. VIII., стр. 75.

[2] M. Mesić, Rad, VIII, 76. (Sanudo, Arkiv, VI, 222.).

Максимом помагао и прилагао црквама и манастирима у Срему, па и ван њега.

Имовно стање деспота Бранковића било је врло повољно као и њихова деда Ђурђа, а то је доприносило њихову утицају на догађаје тога доба. Још у почетку деспотовања Ђорђа и Јована позајмише они 12.000 дуката краљу угарском, а он им даде у залогу Беркасово са околином, што Бранковићи задржаше, јер им краљ позајмљену суму није вратио. Писмом од 3. нов. 1495. г. одредише деспоти 500 дуката као годишњи поклон манастиру св. Павла у Светој Гори а идуће године одредише манастиру Хиландару као годишњу помоћ 1000 дуката. У писму које је деспот Јован писао у Купинику 23. јула 1499. год. вели он да ће поред осталих и манастиру Есфигмену давати све оно што му је дед његов Ђурађ давао, само ако му се Бог смилује те га учини „**Господина Срьблюмъ**“.[1]

Посланик млетачки на угарском двору, Себастијан Ђустинијан, у свом извештају бележи о деспоту Јовану да је то човек врло угледан и храбар и да тежи да постане деспот над Србијом. Он помиње да су 1501. год. деспот Јован и бан Београда ударили на Србију. Један део њихове војске опсео је Смедерево а други пустошио по Србији. Исте године ишао је деспот с

---

[1] Fr. Miklosich, Monum. Serb., 542.

војском на Босну и довео много робља попаливши многе вароши и села чак до Црне Горе. И 1502. год. спомиње се деспот Јован и то као старешина над 10.000 коњаника, који су били скупљени на Дунаву за нападање Турака. Турци су покушавали да поклонима и поткупом добију од деспота мир, али нису успели.[1]

Кад су се крајем XV века Млечићи уплели у ратове с Турцима и кад су се тога ради почели склапати савези хришћанских народа противу Турака, деспоту се Јовану учини да ће се с помоћу ових хришћанских народа Турци моћи отерати из српских земаља, те 1500. год. понуди Млечиће да ће уз њихову новчану помоћ наоружати 2000 Срба (1000 пешака и 1000 коњаника) и с њима помагати Млечићима противу Турака. Кад ова понуда оста безуспешна, пошље он свога брата јеромонаха Максима 1502. г. у Млетке да се о томе с standing дуждом и вéћем лично споразуме. Исте године деспот Јован разбије Турке под Зворником. То је била последња борба с Туцима за његова живота. Млечићи крајем исте године уговорише мир с Турцима те и мисија Јованова брата, Максима, оста безуспешна.[2] Глас који му је брат Максим

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 73 (по В. Макушеву, Monumenta hist. Slav. merid.).

[2] M. Mesić, Pleme Berislavića, Rad, VIII, 77.

донео из Млетака на деспота Јована силно је утицао. Он му је уништио све наде и он тај удар не преживе за дуго. Умро је 10. декембра исте (1502.) године. Како није имао порода то његова добра у Срему (по средњевековном, феудалном обичају) припадну краљу, који их преда другом, те Јованов брат Максим (тада јеромонах) оде из Срема у Влашку, где поста владиком. Из Влашке вратио се у Срем око 1509. год. и тада од својих пријатеља, браће Јакшића, који су имали земље у Срему, добије место *Крушедол* и ту с новчаном помоћи Јована Његоје Басарабе (доцнијег влашког војводе) подигне манастир истога имена (између 1512. и 1516. год.).[1] Владика Максим умро је 18. јан. 1516. год. Православна црква и њега а и његова брата деспота Јована и мајку њихову Ангелину поштује и празнује као светитеље.

Народно предање задржало их је у лепој успомени, а нарочито владику Максима коме приписује, сем Крушедола, оснивање и обнављање и других сремских манастира (Хопова, Врдника — Раванице).

Од многобројних сремских манастира постала је већина у XIV. и XV веку а неки су доцније саграђени или старији обновљени. Манастири сремски и у средњем веку била су важна верска и просветна српска средишта, а крајем XV столећа,

---

[1] И. Руварац, Прилошци, Гласник, XLVII, 182.

по пропасти српске државе, Срем са својим манастирима за неколико столећа био је главно средиште српског верског живота и целокупне српске просвете, у колико је исто било у то доба. Са својих манастира Фрушка Гора поста Србима новом Светом Гором, која је у толико боље могла да користи целом српском народу, што му је била много ближа но јужна му Света Гора са својим Хилендаром.

У Фрушкој Гори има до 16 српских православних манастира. То су: *Крушедол*, *Гргетег*, *Хопово*, (у ком се закалуђерио наш мудрац Доситеј Обрадовић), *Врдник* или нова *Раваница*, (где се чувају мошти кнеза Лазара), *Ремета* (по постанку међу најстаријим). *Шишатовац*, *Привина Глава*, *Фенек*, *Јазак*, *Бешеново*, *Раковац*, *Кувеждин*, *Беочин*, и *Мала Реметица*. Готово сви су подигнути на најлепшим положајима, у долинама и косама планинским.

У њима су за толико столећа живели наши духовници, најпросвећенији људи свога времена, који су овде, у овим усамљеним местима молили се Богу, учили и тешили српски народ, који је овде из раније живео или у мучним приликама долазио из других српских крајева да нађе склониште и да се окрепи осећањем побожности и родољубља.

Што се тиче црквене управе, ма да у ово доба (поч. XVI века) у Срему као и у

целој Славонији не беше ни једног православног владике,[1] ипак је тога било у Београду, где је православна митрополија постојала још од византиског царства и била је црквено средиште за Србе из ових крајева, па је митрополија београдска била у ово доба и над Сремом.[2]

По смрти деспота Јована остаде његова удовица, деспотица Јелена, која је била кћи Стевана Јакшића. У ово време поред удовице последњег потомка династије Бранковића, истиче се у Срему од знатних Срба *Стеван Штиљановић*, за кога већина наших историчара веле да је био деспот српски. Ну нема никаквих поузданих доказа да је Штиљановић био постављен Србима у Срему за деспота.[3] Он се храбро борио с Турцима за што је био награђен од угарског краља добивши нека добра у Срему, али деспотску титулу није добио. Исти историчари веле да је Штиљановић мучки убијен 1515. год., али имамо доказа да је он живео и на двадесет година после тога, јер се то види из повеље коју му је дао угарски краљ 1535. год. Том повељом за заслуге даје се Штиљановићу „цѣло притежателство Естиенъ (Esthyen) звано у

[1] Према томе неосновано је тврђење многих писаца да је владика Максим основао сремско владичанство. Исто тако нема поузданих доказа да је владика Максим био београдски митрополит.

[2] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 79.

[3] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 30.

Сремској међи находеће се“.[1] И Штиљановића је српска црква примила за божјег угодника. Његове мошти находе се у манастиру Шишатовцу.

Као што смо поменули деспот Јован са деспотицом Јеленом није имао деце. Због тога деспотска титула и имање припаде по феудалном уређењу опет угарском краљу, а овај то даде хрватском великашу *Ивану (Јовану) Бериславићу*, за кога се удала деспотица Јелена.

Народно предање није сачувало лепу успомену о деспотици Јелени.

По народним песмама деспот Јован овако говори на самрти о деспотици Јелени:

„Моја љуба, ал' је рода туђа,
„Она ме је често опадала
„Моме брату Максиму владици
— — — — — — — — — —
„Ал' ни њојзи жао не учин'те,
„Подајте јој три товара блага
„Нек се рани, док је срећа нађе“.[2]

У песми се вели да је „рода туђа“ јамачно за то, што се, како летописци веле, удала за „иноплеменика“ (туђинца), док је по рођењу била Српкиња и то, као што смо поменули, од рода чувених Јакшића, који су имали своја добра у Срему и који се често помињу у песмама, ма да исте не

[1] Ово је имање раније припадало Лаврентију Илочком, в. Лѣтописъ Сербскій, књ. 88., стр. 175.

[2] Вук Ст. Караџић, Српске народне пјесме, књ. II, стр. 672.

одговарају историским фактима. Да наведемо ради примера из познате песме „Деоба Јакшића“ оне стихове, што се на Срем односе:

... „Лијепо се браћа погодите,
(т. ј. Јакшић Дмитар и Јакшић Богдане)
„Очевину своју подијелише:
„Дмитар узе земљу Каравлашку,
„Каравлашку и Карабогданску,
„И сав Банат до воде Дунава:
„Богдан узе Сријем земљу равну,
„Сријем земљу и равно Посавље
„И Србију до Ужица града“, и т. д.[1]

Смрт деспота Јована Бранковића лепо је и живо описана у песми „Смрт Јована Деспотовића“.[2] По тој песми на смрт болни деспот Јован шаље „коње и интове“ манастиру Крушедолу да јави Максиму владици, да му се самртни час приближује. Тако исто шаље у Беркасово, по мајку Анђелију, али не да јој се каже шта је у ствари, него да јој се однесе поздравље да се Јован на војску опрема и то преко мора за девет година, па је зове да га благослови. Мајка Анђелија, и не слутећи шта је чека, полази сину. Ну

„Кад су били близу Купинова,
Око двора слуге гологлаве,
А пуштени коњи по ливади

[1] Вук Ст. Караџић, Српске народне пјесме, књ. II, стр. 626.

[2] Ibid., стр. 572.

Без седала и без покроваца,
Нит' се чују бубњи ни свирале,
Нит' се вију алаји барјаци".

Кад је мајка Анђелија видела шта је у ствари, она је

Закукала кано кукавица;
Јао, Јово, моје ране грдне!
Што ће, Јово, Сријем земља равна?
Што ће, Јово, твоји бјели двори?
Што ће, Јово, твоји врани коњи,
Врани коњи и сиви соколи?
Што ће, Јово, твоје пусто благо!
Што ће, Јово, твоја вјерна љуба?
Што ће, Јово, твоја стара мајка?

Даље по песми, на ову запевку деспот Јован се буди и мртвачким гласом одговара:

„Сријем земља стећ' ће господара,
Ил' бољега, или ће горега...."

А по другој једној песми вели се да јој је одговорио:

„Ман' се, мајко, врага и градова
Чији л' нису, чији л' бити неће?!"

Ова је народна песма исказала верно ондашње стање српског господства у Срему. У одговору, који она меће у уста на смрт болноме деспоту, речи су господства које издише тада већ без надања; речи умора и малаксалости, које могу пасти на крају дуготрајне борбе, кад већ више нема никаква изгледа за спас.[1]

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 147.

Новог сремског деспота Ивана Бериславића први пут налазимо у споменицима са титулом српског деспота 1505. год.[1] Српски летописи не помињу ништа о овом сремском деспоту. То је јамачно из незадовољства и жалости што та титула није припала коме од јуначких и чувенијих Срба (н. пр. браћа Јакшићи и др.) по припаде како веле „иноплеменику“. Шта више животописац владике Максима вели да је овај иноплеменик гонио заостале чланове породице Бранковића из њихове дедовине, и Максима (ранијег деспота Ђорђа), кад се из Влашке вратио, није хтео ни у његов манастир да пусти.[2]

И Бериславић је као ранији српски деспоти имао дужност да држи спремних 1000 коњаника, које би водио краљу у помоћ.[3] Међу тим угарски краљ Владислав није се старао за обезбеђење јужне границе своје државе од Турака. У опште за владе краља Владислава Угарска је била немоћна за спољну акцију, јер се у држави појавише раздори. За његове владе деси се позната сељачка буна противу племића

---

[1] M. Mesić, Pleme Berislavića, Rad, VIII, 78.

[2] . . оѹвы, приходить иноплеменник вь домь ихь и отьчьство, иноплеменникь же онь изгонить ихь. Блаженны же Мазимь възмь мошти отца и брата своего и матерь, приходить Радѹлѹ, стратилатѹ влашкомѹ“, в. Гласник, кн. XI, стр. 125.

[3] M. Mesić, Rad, VIII, 79.

и владика̂, која се онако трагично свршила. Услед свега овог учесташе турски упади у Срем, а народ се поче расељавати у оближњу Бачку и Барању.

Гепхарди, помињући честе турске упаде у Срем, вели да је „Erbherzog von Sirmien" *Ловро Илочки* (син Николе Илочког) био шта више потајни савезник турски, и узимао откуп од сваког Турчина који би нападао у њему поверену област. Најзад, вели, доби краљ Владислав моћ да умири ове нереде на граници. Он не само да уништи ове међусобице но и Ловру Илочком одузе његово достојанство и добра (1495. г.) а херцештво Срем уједини опет са осталим краљевским земљама.[1]

Иштванфи, угарски историк из XVI века казује да је Ловро (за кога вели да је био врло моћан војвода, имајући под собом многе градове и земље) био члан неке завере (заједно са Киш-Хорватом и Бериславићем) противу краља Владислава II. Када је ради тога био позван на левочки сабор, он не хтеде доћи, него побија краљеве људе, који беху дошли да купе порезу. Због тога краљ пошље неког Драгића с војском противу њега. Драгић освоји Ловрин град Вуковар а за тим после десетодневне опсаде и Илок, при чем Ловро утекне а град са великим пленом заузе

---

[1] Ludewig A. Gebhardi, Gesch. des Reichs Hungarn, књ. III, стр. 505.

Драгић. Ловро Илочки касније на молбу своје старе матере доби опет од краља неке своје градове, па је у Илоку живео све до своје смрти 1526. год.[1]

По смрти сремског деспота Ивана Бериславића помиње се у споменицима његов син *Стеван Бериславић* (1525. г.) као српски деспот,[2] пошто је по смрти деспота Ивана неко време место деспота српског било упражњено. Енгел, угарски историк, вели да угарски краљ није хтео по смрти Ивановој да поставља Србима деспота и тек се онда решио, када је почела све већа опасност земљи да грози од султана Сулејмана.[3] Угарски је краљ тиме хтео да одушеви Србе на борбу с Турцима, као што је некад чинио краљ Матија; али је сада било већ касно, а нарочито и избор деспота у Стевану није био срећан, јер Стеван који је, како летописци веле, био „иноплеменик“ (Хрват) није имао довољно љубави и угледа код Срба, те их није могао ни одушевити за борбу, као што су то некад чинили деспоти из династије Бранковића.

*

По стању у ком се налазила Угарска у почетку XVI века могло се увидети да

---

[1] Arkiv za pov. jug. књ. IV, стр. 213.

[2] M. Mesić, Pleme Berislavića, Rad VIII, стр. 88.

[3] Engel, Geschichte des Ung. Reichs, III, стр. 456.

она неће бити дуга века. И доиста Угарска потпада под Турке још за владе сина Владислављевог, краља *Лудвика* (1516.—1526. год.).

Нико се у Угарској није старао да се обезбеде границе од Турака, ма да се предвиђао неизбежан одлучан сукоб с Турском. У пограничним градовима према Турској, као: Београду, Шапцу и др. било је врло мало војске. На Дунаву био је приличан број шајака, али се Угарска није ни о шајкашима довољно старала. Шајкаши су били Срби и Угри (Traciani et Ungari). Главне шајкашке станице била су ова три сремска места: Земун, Сланкамен и Варадин.[1]

Пред пад Срема под турску власт да бацимо летимичан поглед на Срем, те да видимо како је изгледао у XIV. и XV веку.

Срем је био тада на релативно доста великом ступњу културе. Имао је доста овећих градова, у којима је било доста становника. Пошто је преко Срема водио друм, који је везивао запад са европским истоком, то се и трговина кретала овим путем, те је отуда и у сремским градовима поступно напредовала трговина. У XII. и XIII веку водили су сремски градови живу посредничку трговину. Роба је вожена поменутим друмом са запада на исток, дола-

---

[1] Ил. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 28.

зила је дакле у сремске градове, који су се наравно умели користити за даље своје посредништво са истоком. Ова посредничка трговина касније опада, јер се у XIV веку у сремској трговини чини прекрет. Она тада прелази у дубровачке руке, који имађаху тада своју напредну колонију у Митровици, одакле се дубровачка трговина гранала и по другим сремским градовима, као и у остале угарске крајеве.

Фридрих Вилхелм Таубе који је 1777. год. описао детаљно тадашње стање Славоније и Срема, вели, да је Срем у средини XV века имао десет пута више становника и места но у његово доба.[1]

Земљорадња је у XV веку била доста развијена у Срему, чему је много допринело и само земљиште, које је необично родно, тако да Срем по међуречном положају и по родности можемо згодно назвати *Српском Месопотамијом*. Виноградарство је у Срему било такође на гласу. Фрушка Гора[2] била је још за Римљана засађена виновом лозом, која је овде лепо успевала, па је доцније ова врста привреде све више напредовала.

---

[1] Friedrih Wilhelm von Taube, Slavonien und Syrmien, књ. III, стр. 58.

[2] За њу Врачнић, који је пропутовао Сремом 1553. год. вели: „Mons Almus, nostris Fruška Gora appellatus, vino singulari notus est, cujus vítem Probus imperator ex Jtalia adlatam plantasse dicitur."

Према свему овоме појмиђемо што Стеван Бродарић у почетку XVI века овако о Срему вели: „Блажени и најсрећнији предео сремски, не само вином у свему југу најславнији, него и са свима стварима за потребу људску провиђен. Чудна је тамо места̂ милина, чудна земље плодност, невероватна поднебља умереност“.[1]

Што се тиче величине средњевековног Срема, као што смо раније поменули, био је нешто мањи но данашњи. Мањи је био у толико, што му је западна граница била помакнута више на исток но данас. Западна сремска граница ишла је линијом, коју би од Илока повукли на југ до ушћа реке Босута у Саву.[2] Вуковар, који сада спада под сремску жупанију, за доба средњевековне угарске државе није дакле спадао под сремску жупанију. Вуковар је образовао тада засебну жупанију, која је спадала под војводину или бановину Славонију која је то име „Славонија“ добила у половини XIII века.[3]

*

Султан Сулејман II. Велики, пошто је оснажио своју државу са других страна, реши се да нападне на Угарску и да је

---

[1] Arkiv za pov. jug., књ. IV, стр. 204.

[2] Friedrig Wilhelm von Taube, Slawonien und Syrmien, III, стр. 50.

[3] V. Klaić, Vienac, god. 1886., стр. 676.

освоји. У пролеће год. 1521. крене се султан из Цариграда с великом војском. Једно одељење војске посла на Београд, а са̂м са осталом војском пође на Шабац. Он освоји Шабац и сагради̂ на Сави мост, преко кога пређе с војском у Срем. Тада су не само Београд но и сви посавски и подунавски градови у Срему пали и пострадали од Турака. „Скрб и туга зали Срем земљу“. Тада су Турци јурили као бесни по Срему и сва места, села, градове и цркве разорише. Ево шта вели наш летописац о том: „Вь лѣто 7029 (т. ј. 1521.) паде соултань Соулеимань на рѣкоу Савоу сь множьствомь Измаилтени, и прехождахоу рѣкоу Савоу ꙗко же по соухоу сирѣчь по мостоу на онь поль Срѣма, ини же вь корабꙗхь преплоуше, ꙗко же не би моштно ни рѣкамь темь сильнимь Измаилтене оудржати, већ преко ниѥ прѣгье сила Тоурьска, ѥже Оугри имѣше надеждоу на тиѥ силниѥ рѣкы, глаголю Савоу и Доунавь, и обьстоупише оть вьсоудоу славныи и дивьни градь Бѣльградь и иниѥ открьстьниѥ градове, и лѣтѣхоу ꙗкоже крилатиѥ змиѥ села и градове палеште. Оле чоудо! Тьгда таковоѥ скрьбы земли тои имоушти, и вь тои земли Срѣма, глаголю дивьна, лѣпа и оукрашена мѣста и села запоустѣше, црькве и градове разорише, а славьныи градь Бѣльградь неволѥю Оугьри прѣдадоше Измаиль-теномь, вьнидоше вь нь агареньска чеда, клети Тоурьци, мѣсеца авоуста ки. дьнь. А го-

спожда Ѥлена бывьшаꙗ деспотица и неволѥю остави славьныи градь Коупиникь и даде се бѣгьствоу прѣко рѣке Доунава вь вьноутрьнюю Оугьрию, а славьноу и дивьноу землю деспотовоу Тоурьци поплѣнише и лѣпи градь Коупиникь разорише мѣсеца септемьбриꙗ ѳ. дьнь“.[1]

Народ је бежао из Срема у друге крајеве, већином у Барању и на север све до близу Будима, да спасе живот од Турака, па међу тим бегунцима била је и деспотица Јелена, која „неволѥю остави славьныи градь Коупиникь и даде се бѣгьствоу“ те како вели Пејачевић, „cum liberis, familia omni, magnatibus, nobilibusque, quos in comitatu habuit, Syrmio excessit, et ad fratrem Jaksich in Hungariam ex fuga se recepit.“[2] У ово доба пређе у Барању и јуначки Павле Бакић са својом браћом, које, како вели поп Ђурђе Сремац, краљ Лудвик лепо прими и обдари.[3]

У писму, које је султан послао Дубровчанима, вели се да је његова војска попалила и опустошила ове градове: Беркасово, Митровицу, Купиник, Барић, Земун, Сланкамен и Карловце.[4]

---

[1] Љ. Стојановић, Српски летописи, Гласник, LIII, стр. 107.

[2] Franc. Xav. El. B. de Pejacsevich, Historia Serviae, стр. 372.

[3] Georgii Syrmiensis epistola de perdicione regni Hungarorum, књ. XXXIV, стр. 115.

[4] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 31. — Ткалчић неоправдано вели да су Турци заузели Срем „po izdajstvu

Док је овако Срем опустошен, угарска властела продужила је и даље свој угодан живот и међусобне размирице и ништа није хтела да предузима противу Турака.[1]

Још од ове године, 1521., можемо рећи да је Срем потпао под турску власт. Та нам година представља свршетак борбе српскога народа с турским освајачем српских земаља. Борба српских деспота и јужно-угарске властеле, која се свршила падом Београда и Срема 1521. г., чиме је освојење српских земаља довршено, само је последњи чин оне велике борбе, којој је први чин равно пре 150 година свршен на Чрномену (на Марици) 1371. г. Краљ Вукашин и његов брат Угљеша ту су започели судбоносну српску борбу с Турцима а последњи титуларни деспоти Бранковићи у Срему отишли су с овог света као последњи представници те мисли и те борбе.

До 1521. г. био је Београд мета свима турским напорима, а од те године за мету се истиче Будим а доцније Беч, и бојно поље из српских земаља преноси се на север, у Угарску и Аустрију.

Srbaljah“ (Hrv. Pov., 102.). За пад Срема, по нашем мишљењу, крива је Угарска, што се није старала да боље утврди и обезбеди своје пограничне градове према Турској но их је оставила више саме себи.

[1] .... „man wollte nichts gegen die Türken unternehmen,“ Dr. A. Huber, Gesch. III, 523. — Рајић по Иштванфију вели да је краљ угарски у ово доба био послао једну војску под палатином Баторијем, која је потукла „Бали-бега“ у Срему, што је Турке још више огорчило.

Није се дуго чекало на последице немарљивог и непатриотског рада угарске властеле. После пет година (1526. г.) пође силни цар Сулејман II. са великом турском војском (200.000) преко Срема са намером да освоји целу Угарску. Уз пут дође и опседне (28. јуна 1526. г.) тврђаву Варадин. Овај се град 12 дана јуначки бранио и Турци су при опсади овога сремског града изгубили 1150 војника.[1] Освојивши после дуже опсаде овај град, у ком су 500 бранилаца посекли, продру дубље у Угарску и у одсудном боју на *Мухачком пољу* Мађари буду до ноге потучени, па ту погибе и њихов краљ Лудвик II, а Мађарска поста плен турски.

---

[1] J. v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, II Band, стр. 50 (По Сулејманову дневнику).

V

Срем под турском влашћу (од 1526.—1699.—1718. год.)

„Пошетала Маргита ђевојка,
„У Сријему по Сланом Камену
„Рано шета, танко попијева,
„А у пјесми кунијаше Рајка:
„Бог т' убио, војевода Рајко!
„Чим ти наста на Сријем војвода,
„Тако нама Турци додијаше;
„А док бјеше војевода Мирко,
„Ми Турчина нигђе не чујасмо
„А камо ли очима виђасмо; —
(Вук, III, 52).

Са годином 1526. настаје турска влада у Срему, која је трајала скоро два столећа.

Ово је доба тамно у историји свију српских земаља, па дакле и у историји Срема.

Као што је познато, султан је у свакој освојеној области делио земље у спахилуке. Док је турска царевина била снажна, дотле је султан могао да обуздава самовољу ових спахија и да у неколико олакшава стање својих поданика. Доцније, кад турска држава поче да опада, јачала је тада моћ турске властеле, која поче све више да угњетава потчињене народе.

Турска је била подељена у административном погледу на вилајете, којима су управљали беглер-бези. Вилајети су се даље делили на санџаке, којима су управљали паше. За турско доба у Срему је био *Илок* важно место, јер је у њему седео паша сремског санџака.

У прво доба, док је турска царевина била моћна и централна власт јача, потчињеним хришћанским народима није било стање много горе, но што је било под једноверном феудалном властелом средњега века. Сељаци су и пређе као и сада давали десетак и ишли на кулук. Дажбине и терети остали су готово исти, само су се господари били променили. Па ипак српски народ је жалио, како свуда, тако и у Срему за својом средњевековном властелом и владаоцима, јер је у пропасти њиховој гледао пропаст своје народне славе и поноса.

Поменусмо у зачељу овог одсека речи Маргите девојке (можда сестре браће Јакшића), која, у име српског народа у Срему, куне „војводу Рајка“ што Турци владају у Срему. Војвода Рајко брани се овим речима:

„Селе моја, Маргита ђевојко,
Немој клети војеводу Рајка,
Шта ће коме учинити Рајко?
Шта ће себи, шта ли ће Сријему?
А шта ли ће у Ср'јему Турцима?“

Да би своју немоћ објаснио, Рајко војвода ређа све српске и друге хришћанске војводе из XIV. и XV века и то као да су сви скоро и у једно време живели и радили. Ово ређање јесте потпуно у духу који је владао у српском народу и у околним народима пред косовском битком, јер се у овом ређању не зна толико за монархичко јединство колико за господу и војводе, и не прави се никаква разлика између цара и краља и војводе, који се сви спомињу као феудални господари сваки у свом граду и области. Народна нам песма дакле представља оно српско доба, у ком је властела имала већу власт од владаоца, а држава се српска баш за то и распала, што у њој није било средишне везе и државног јединства.

Кад је Рајко свршио ређање српских и хришћанских војвода удара се ножем у срце и пада мртав а Маргита девојка чини то исто, пошто је изговорила ове речи:

„Браћо моја, српске војеводе,
Како бисте, како преминусте,
А како ли робље остависте:
Робље ваше све турско подножје
Намастири турске потпрдице!“

По класичности певања и лепоти трагичне своје слике, ова је песма најлепши епилог српској средњевековној епопеји.[1]

---

[1] Ст. Новаковић, Последњи Бранковићи, стр. 491.

*

Кад је на немачки престо сео Фердинанд I. постаде Аустрија наследница угарске круне, јер је Фердинанд по брачном уговору имао да наследи Лудвика II, последњег самосталног угарског краља. По томе брачном уговору Аустрија је имала да припадне Маџарској, ако јој изумре хабзбуршка династија, а Маџарска Аустрији ако јој изумре пољска династија. Како се ово последње десило (смрћу Лудвика II. на Мухачком пољу 1526. г.) то Маџарска припаде Аустрији. Од тога се доба датира државни савез Аустрије са Маџарском. Међу тим Фердинанд I. није могао заузети целу Маџарску, јер му се успротиви Јован Запоља, који оцепи од Маџарске Ердељ. На овај начин Маџарска поред спољне несреће поста поприште и унутрашњих раздора. Поједини великаши били су подељени у странке и борили се једни с другим. Међу великашима који су били уз Фердинанда помиње се и последњи српски титуларни деспот Стеван Бериславић, који је преживео мухачку погибију, те се у ово време помиње као присталица удовице погинулог последњег угарског краља Лудвика и њена брата Фердинанда. После овог догађаја нема у споменицима о Стевану никаква трага.

Међу Србима у Угарској јавља се у ово време један одважан човек, који је

говорио да је рођак деспотици Ангелини и да се зове Јован Црнојевић. Срби, које придоби за себе назваше га *царем Јованом* а Мацари га зваху Јован Црни (јер је био црна лика). Јован је говорио да је дошао да ослободи Банат и Срем од Турака и мацарских спахија.[1] Имао је са собом око 12000 српских војника и с њима је био у прво време уз ердељског војводу Јована Запољу, који се круниса за мацарског краља а доцније га придоби аустријски војвода Фердинанд, такмац Запољин, те тако Јован дође са Запољом у сукоб. Код Сегедина Јован је потукао једну Запољину војску, али у другом сукобу буде побеђен и склони се рањен у једно село, где га један Запољин војвода убије и главу његову пошље у Будим. Остатак српске војске оде Дунавом на шајкама краљу Фердинанду.

За време борбе са Турцима браћа Бакићи су за дуже време бранили Срем од Турака, а кад се више не могаше одолевати Турцима, они се са многим Србима повукоше из Срема даље на север у Барању, коју јуначки браните све до смрти јуначког Павла Бакића (1537. г.). Кад Турци заузму и Барању Срби се повуку

[1] Georgii Syrmiensis epistola de perdicione regni Hungarorum, књ. XLIX, стр. 160.

још даље на север одакле су многи Дунавом као *шајкаши* ратовали.

Маџарска је, као што смо поменули, била у ово доба подељена на три дела: Ердељ је био вазална војводина Турској; средња Маџарска, са седиштем у Будиму, била је под Турском а само је северна Маџарска стајала под Аустријом. Због Маџарске дошла је сада Аустрија у сукоб с Турском.

Као савезник Јована Запоље крене се 1529. год, султан Сулејман II. с великом војском и преко Срема дође пред Будим, који освоји, па се крене на Беч, те га опседне. Неко време стајао је Сулејман II. под Бечом, па се поврати, бојећи се рђавог времена и царске војске, која се кретала у помоћ.[1]

Још је већа била војска, која је преко Срема прошла 1532. год., с којом је султан Сулејман по други пут пошао на Беч, али не продре даље од Сигета, где је заустављен јуначким пожртвовањем Николе Зринског.

Јован Рајић вели: „Колико краты Турцы во Унгарїю вступали, толико краты *Сремъ*, яко на пути имъ бывшїй, грозно сокрушали, и бѣдныи ту обитающїй народъ обиждали и въ плѣнь отводили. Частыми нападенїями сими число Сербскыхъ людей со

---

[1] Joseph v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, II. Band, стр. 73.

всѣмь умалено быст: зане инїи побїени, инїи въ плѣнь отведени, мнозїи не могуще снести тиранства и грабленїя ихъ, въ Янополскую страну (тј. Бачку и Банат) изселилися."[1]

Године 1537. месеца октобра, Јован Запоља, господар Ердеља и савезник турски слао је свога човека у Смедерево Мехмед-бегу и у писму, које му је тога ради писао, назива бега господарем српске земље, санџака смедеревског, београдског, подунавског, посремског и посавског.[2]

Како је Срем изгледао за ово тамно, турско доба, можемо само у неколико дознати и то из бележака појединих путника, који су поред или преко Срема у ово доба пролазили. Ти су путници обично ишли као посланици западних држава. Услед честих ратова с Турском, било је потребно преговарати с овом силном државом и отуда пролазе овуда разна посланства, која су слата у Цариград, да преговарају с портом. Из ових посланстава обично је по неко описивао пут, те су њихови путописи драгоцени извор за изучавање топографије Балканског Полуострва у ово доба.[3]

---

[1] Рајић, Исторія разн. сл. нар. књ. XI гл. I, 3. Даље помиње како су Турци и 1543. г. при повратку из Будима „Срѣмъ и нижнюю Унгарїю опустошили" (књ. XI, гл. II, стр. 25).

[2] Фр. Миклошић, Mon. Serb., стр. 554.

[3] Ове путописе лепо је расправио и зналачки оценио заслужни Д-р. П. Матковић, у појединим књигама Rad. jug. akad.

Највише су поред Срема пролазили Дунавом а ређе сувим.

Међу првим посланствима, која су поред Срема прошла, било је посланство, у ком је био *Антоније Врапчић*, бискуп печујски. Ово је посланство год. 1553. прошло Дунавом од Будима до Београда а одатле сухим до Цариграда.

Вранчић у свом путопису описује невољно стање, у ком се јужна Угарска са Сремом у то доба налазила. Вели да су ово изврсне и најродније земље, али сада изгледају врло тужно; све је дивље и необрађено, поља и виногради травом зарасли и ретко се може видети земљорадник или стока, но већином пустош. Њихов бродар, по народности Србин, причао му је, да је некад било више становника у једном месту, но што се сада може наћи у тридесет, при чем су многа места тако разорена, да им је и имена нестало.[1] Нарочито истиче путописац Срем и његова села и вароши што леже крај Дунава. Помиње разорен градић *Сотин*, гранично место вуковарске и сремске жупаније. *Илок* (Uylacchum), негда врло знатан, имајући велике приходе за време кнеза Ловра, а сада, вели, незнатан под влашћу Турака, који га марљиво чувају. Даље помиње *Баноштор* („Banmoustra“), негдашња сто-

---

[1] Rad jug. akad., knj. LXXI, стр 16.—18.

лица сремског бискупа, знатна варош и тврђава, а сада сва у рушевинама, а тако исто је опустошено и мноштво винограда, које га је окружавало.[1] Даље наводи *Каменицу* („Kamonez“), негда густо насељену, одличну и богату сремску варош, на гласу због књижевних игара („litterariis ludis“). Имала је поред других кућа и 150 зиданих, а сада једва 15 и то сламом покривених. Причали су му мештани да је 7000 бачава вина разливено, када Турци разорише ову варош, и да је вино текло јаругом као поток дубок до колена.[2] Наводи *Петро-Варадин* („Varadinum Petri“), где су преноћили, јер нису смели даље да броде због многих карловачких воденица. За *Карловце* („Karom“, „Karlowczy“) вели, да су имали тврђаву али је Турци срушише. Ма да је и ова варош опала бројем кућа и становништва, ипак је према другим варошима најмање оштећена и највише насељена, обилна пољима и виноградима, а „сремско је вино од старине на гласу, док је по другим местима занемарено виноградарство.“[3] Подножја и обронци Фрушке Горе, која се по Вранчићу пружа 12 миља у дужину и 3 миље у ширину, засађени су виноградима а остали делови обрасли су густом

[1] Rad, LXXI, стр. 16—18.

[2] Jbid.

[3] Jb.

шумом. Путописац жали, што је са дунавске стране, у пределу иначе красном, угледао само до 20 винограда, док негда свако местанце, које није било шумом обрасло, беше засађено виновом лозом, а особито брежуљци, изложени с југа сунцу.[1] Даље спомиње *Сланкамен*, град са слабом тврђавом, и ограђен старим порушеним зидинама. После Сланкамена наишли су на *Земун* (Zemlinium). У Земуну помиње тврђаву, коју су Угри некад (за време Хуњадија) саградили, да би могли опседати Београд. Тврђава је земунска разорена а варош је постала селом.[2]

Пошто су извори у опште оскудни за познавање старије топографије Срема, то је овај веран топографски опис врло важан, јер се из њега може увидети тадашње невољно стање Срема за владе Турака.

Веранчић је и касније, год. 1567. путовао као посланик у Цариград. У његовој пратњи био је тада и Италијан Марко Антоније *Пигафета*, који је описао овај пут. За Вуковар и Петроварадин Пигафета нам даје белешке, које код Вранчића немамо, пошто је он ноћу прошао поред ових места. За *Вуковар* („Valcovar“) вели да је велика варош, да је име добила по реци

---

[1] Rad, LXXI, стр. 18.

[2] Jbid.

Вуки (Volco).[1] Путописац је видео врло дуг дрвен мост, који је Сулејман при свом полазу на Сигет (1566.) саградио. Помиње даље *Петроварадин*, мали али леп градић, ограђен наоколо зидинама и кулама.[2]

При повратку Пигафета је ишао сувим преко Срема. Пут његов у исто је време и један од најглавнијих путева, којим су Турци продирали преко Београда у Угарску и Аустрију.

После 6 часова (или 18 миља) од како је ступио на сремско земљиште доспео је у село *Мали Карловци*. Вели да су становници овога села Рашани (Срби) а околна је земља сва опустошена и врло мало обрађена. Ово је без сумње данашње село Карловчићи, које лежи на средокраћи између Београда и Митровице. Одавде је за 7 часова дошао у „Mitroz“, за који каже да се српски зове „*Mitrovizza*“, маџарски „Sava S. Demeter“ а Латини су га звали Sirmium, по чем се и предео зове Sirmiense (сремски), који је „најглавнији део Угар-

---

[1] Ова се река још за Римљана звала Ulca или Hiulcka. По имену реке и место су Словени назвали Вуково, па је после помаџарено изашло Вуковар (као од Ђаково — Ђаковар). Вуково је било још у XIII. в. главно место вуковарске жупаније. Год. 1231. дао је славонски војвода Коломан становницима око Вукова (hospitibus juxta castrum Walkow commorantibus) разне повластице, међу осталим и да смеју слободно ловити рибе у Дунаву и у Вуки. Год. 1380. био је жупан у Вукову бан Иван Хорват, који је касније у овом крају водио борбу са присталицама краља Жигмунда (V. Klaić, Opis zemalja, I, стр. 167.).

[2] Rad, књ. C, стр. 93.

ске."[1] Пигафета помиње рушевине старога сирмискога града. Даље вели да у Митровици има много кућа, удобних као и у Угарској. Ту има санџак своју столицу. Митровицу, вели, као и многа друга места (Илок, Вуковар и др.) поседовао је Ловре, син Николе, последњега краља босанског, а после Ладислав, племић угарски. У овој вароши станују Турци, Срби и Угри.[2]

Да поменемо још неколико путника, у колико њихови путописи допуњују већ поменуте.

Год 1571. пропутовао је поред Срема *Карло Рим*. У свом путопису помиње и он град Петроварадин, и вели да су „Турци при опсади овог града изгубили 40.000 људи." Предањем је увећан овај број, који је у ствари био до 2000. Даље казује да су становници у тврђави сами Турци а ван тврђаве станују хришћани. У тврђави се налази стара хришћанска црква, коју су Турци претворили делимично у мошеју а делимично у хамбар за жито. Спомиње на путу *Карловце*, лепо и врло велико село, са развалинама старог града и врло лепом црквом. Ту је било и неколико дућана (дашчара) српских трговаца.[3]

---

[1] Rad, књ. C, стр. 140.

[2] Jbid.

[3] Rad, knj. CXII, стр. 171. — Држи се да су Карловци основани између 1395. и 1400. год. Узима се, да им је име дошло по оснивачу Карлу, коме је краљ Жигмундо дао нека добра у Срему (в. Arkiv, књ. V, стр. 193.).

У путном дневнику посланства Леслијева[1] непознати путописац вели за Илок, да је негда био главни град сремске жупаније и позорница деловања св. Јована Капистранскога, а у столној цркви сахрањен је кнез Ловринац, син краља босанског Николе Илочког (Ујлакија). Има трагова, вели, да је у овом крају некада било много хришћана, а сада и за оно мало хришћана нема довољно свештеника и наводи пример, да су једно дете крстили, кад му је било већ годину дана. Описујући тврђаву Петроварадин наводи топове разне величине, међу којима истиче један топ с натписом краља Владислава II. од године 1496., а други с натписом сремског епископа Јована Орсага (1508—1514). Петроварадин му је изгубио много од старе славе, а за предео вели „digna omnino regio, fortissima quondam a situ et munitione, et par invietae cuilibet provinciae, si etiamnum revivisceret Petrovaradinum.“[2] Даље спомиње Сланкамен и у њему складишта соли, која снабдевају сољу Срем и југозападну Угарску.[3]

---

[1] Rad, CXII, 213.

[2] Rad, CXII, стр. 213.

[3] Сланкамен спада међу најстарије градове у Срему. Он се помиње већ у XI. веку. Касније се често помиње нарочито због свога стратегиског положаја, као место око кога су бивали чести сукоби (в. И. Руварца, Стари Сланкамен, стр. 39.).

Год. 1573. пропутовао је с посланством у Цариград *Стеван Герлах*, који је такође описао свој пут. И он помиње Вуковар, Огин, Елок („Oilak“) са зидинама до Дунава, које су обухватале дворац са верињаком. Помиње Фрушку Гору, за коју вели да је пуна виноградâ и поља. Ноћио је у Петроварадину, који има тврђаву, при опсади које изгубио је Турчин 80.000 војника (?), па кад није могао силом да га освоји, он га је глађу приморао на предају.[1] Као што се види, сви путописци истичу јачину тврђаве Петроварадина[2] и губитак који су Турци имали при њену освојењу. Последњи путописци, под утицајем народног предања, износе претерани број жртава, које су Турци при опсади ове тврђаве имали, ма да, као што смо поменули, тај је број по турским изворима био 1150[3] а и по хришћанским писцима није био већи од 2000. И Герлах помиње топове с натписима, које смо навели из путописа посланства Леслијева. Даље помиње лепу варошицу Карловце,

---

[1] Rad, CXVI, стр. 14.

[2] По народној традицији има једна занимљива прича о томе, како је постао град Петроварадин, али то нећемо овде прнопштавати. Ко би се интересовао, нека прочита о томе у Arkiv-у књиге III, страну 223., или у Клаићеву „Opis-y zemalja“ књ. I, страну 185.

[3] Била су два главна јуриша при којима су Турци имали губитака, за које Хамер вели да „Suleiman's Tagebuch bekennt einmahl 150, das andere Mahl 1000 Mann“ (в. J. v. Hammer, Gesch. d. Osm. Reiches, књ. II, стр. 50.).

на варошицу Сланкамен, који му је тако раздељен, да изгледа, да су две варошице. Једна заједно са градићем диже се на брду, ограђена је зидом и у њој нема ништа пријатног сем вртова; у другој пак под брдом станују само Срби (....„wohnen lauter Raitzen“). Разгледао је српску цркву и унутра је видео калуђерице и попове у црном оделу. Кад су изишли из цркве послужили су посланика (Давида Унгнада) просфором. Герлах, лутеран, помиње у српској цркви слике из новог завета.[1] При свом повратку Герлах такође описује пут и вели, пошто су се превезли преко Саве, да су дошли у мало српско село Земун. Срби имају ту црквицу, којој је кров делимично провањен; предњи је део цркве сламом покривен, а само над олтаром кров је од дасака, док је половина цркве непокривена, јер Турци не допуштају да се црква покрије. Овде се налази каравансерај. Над селом на брежуљку диже се порушен градић. Из Земуна су путовали сувим (као и Пигафета 1567. г.) преко Срема и наишли на српско село Прхово („Prohovo“). Поп из тога села са сељацима дошао је у каравансерај, да их походи. И овде, вели Герлах, не зна народ, као и у Србији и Бугарској, других молитава сем „оче наш“ и „вјерују.“ Даље

---

[1] Rad, knj. CXVI, стр. 14.

прича о једној јаничарској потери на неког дечка, који је покушао, да се спасе из турског ропства, те се у Земуну придружио овом посланству. Од Земуна идући на запад води леп, раван пут преко обрађених и необрађених поља. Има обилне паше, те зато, вели, Срби држе много стоке. Ни једнога дрвета нису видели на путу. Хришћани су му причали, да кад би дрвеће засадили, Турци би га ишчупали и обрали плод пре но што узри.[1] Даље су путовали красном равницом, док су приспели до реке Саве; за тим дошли у врло дугачко село „Gutschi“ (данашње село Голубинци или Гргуревци) у коме станују сами Срби. Најзад су дошли у Митровицу. Ово је место, вели Герлах, врло велика варошица и има до 17 мошеја. Ту станује мало Срба, који немају ни своје цркве. Већином живе овде турски војници. Даље прича о onом, што смо и из Пигафетина путописа дознали. Описујући Београд, вели, да ова варош, немајући својих школа, шаље своју мушку младеж на науке у манастире фрушкогорске, особито у Хопово („Coppoa“).[2]

Соломон Швајгер при свом путу за Цариград 1577. год. писао је такође пу-

---

[1] Чедомиљ Мијатовић, Пре триста година, Гласник, XXXVI, 215.

[2] Rad, CXVI, стр. 60.

тописꓹ али оно што он о сремским местима говориꓹ познато нам је готово све из других путописа. После Илока помиње село и градић, „Wonost“, који је међу свима био најтврђи, те су га, вели, Турци најпосле освојили. То је Баноштор, некадашња столица сремске епископије. После Сланкамена помиње варошицу Surub, данашњи Сурдук, ниже Сланкамена. У католичкој цркви у Илоку помиње разне старине, а у капели камене гробнице илочких кнежева. На једној је било написано „Stephanus dux illocensis a 1500.“ Куће су рђаве а предео је врло леп.[1]

Било је и других путника, који су прошли поред или преко Срема, али, у главном, и они описују поменута места онако, као до сада наведени путописци, те ћемо се са овима задовољити.

*

Ма да је Турска и после смрти Сулејмана II. у неколико ширила своје границе, ипак се средина XVI века може сматрати као обртна тачка у растењу турске силе. Од тога доба она поступно опада. Наследници великог султана Сулејмана беху слаботиње. Државом као и војском управљаху од тада велики везири, који не мо-

[1] Rad jug. akad., knj. CXVI, стр. 86. — Опширнији опис Илока и изглед његов за турско доба имамо од Максимилијана Прандштетера, који је био у посланству цара Рудолфа II. (в. Arkiv, IV, 214.).

гаху одушевити војску у боју као ранији ратоборни султани. У чиновништву је био кварež и корупција. Из ових узрока Турска није могла водити честе ратове и у Срему је ово време (скоро сто година) протекло релативно доста мирно.

У овом времену турске власти беше у неколико утехе Србима што се год. 1557. обнови српска пећска патријаршија, која пре 100 год. с пропашћу Србије потпаде под фанариотску охридску архијепископију. Обнови је епископ Макарије, који с помоћу свог брата, великог везира Мехмеда Соколовића (родом из Херцеговине) доби од султана ферман, по ком се власт српске пећске патријаршије пружала по свима српским земљама које беху у турској власти. Тада је и православна црква у Срему стајала под пећском патријаршијом.[1]

Год. 1562. пао је Банат под Турке а многи се Срби из њега иселе и дођу у Срем, Бачку, Барању, Ердељ и Горњу Угарску, борећи се и даље уз угарске краљеве из династије Хабзбуршке противу Турске. Ма да је са овима исте године Аустрија закључила мир ипак су Турци и даље из Босне упадали и пустошили по Срему, Славонији и Хрватској.

Да би се јужни крајеви Угарске што боље бранили од упада турских оснује

---

[1] Нићифор Дучић, Књижевни радови. књ. 9. стр. 170.

немачки цар Рудолф II. *војничку крајину* или *границу* (1578.) под управом појединих немачких генерала. Тако најпре постаде вараждинска крајина, за тим горњо-карловачка, а по угледу на ове буду доцније установљене и доњо-славонска, сремска и друге. Крајишници или граничари (који су били Срби и Хрвати) давали су Аустрији не само квалитативно но и квантитативно најбољу војску. Док један милион граничара даваше 100.000 војника дотле 36 милиона осталих поданика даваше само 500.000 војника.[1] Крајишници су добијали разна права и олакшице од појединих царева, нарочито у идућем, XVII столећу.

За време турске владе и у Срему, као и у другим српским областима, јављали су се често четнички ратови, које турска влада, због своје немоћи, није могла да спречи. Тако видимо да се 1607. г. из Босне крећу око 10.000 јаничара у Славонију од којих се један део упути на Пожегу а други на Срем. Услед насиља турског и ових пљачкашких похода код хришћана се одважнији људи одметаху у *хајдуке*, скупљајући се у чете, које су често Турке побеђивале и велике им штете наносиле. Као што знамо хајдука је било у свима српским областима за све време турске владе и они су били ужас за по-

---

[1] Фр. Ваничек, Ист. Војничке Крајине, стр. VIII.

једине турске угњетаче, јер их ништа није могло сачувати од хајдучке освете. Као у свима областима било је и у Срему и Славонији хајдучких чета, које су штитиле ове крајеве од појединих турских насилника. Тако се помиње као харамбаша хајдучки Ђура Матић, родом из Земуна. Он је у ово доба са својом четом често нападао на Турке. Год. 1647. нападне на врховачки град и заузме га. Из овога је града чешће нападао на оближње, који беху у турским рукама и Турцима толики страх задао да му је пожешки паша нудио мир, јамчећи му за живот само да се остави хајдуковања. Међу тим Ђура знајући да „нема вере у Турчина“ не само да није одустао од хајдуковања но је своју чету све већма умножавао, те њоме Турке клао и пленио а хришћане заштићавао.[1]

Сулејманов син Селим II. (1566—1574.) не беше ни налик на оца. Био је пијаница и велики развратник. Наследници Селима II. беху такође мекушци и либертини. Од потомака његових нешто значајнији је Мурат IV. (1623—1640.) и то не са добра но са великог тиранства. То је био управо турски Нерон, коме је било уживање да сâм својом руком убија људе, те је за његове владе пао огроман број жртава.

Јаничари, који су и раније имали велику власт, почеше сада да постављају и

---

[1] Jvan Tkalčić, Hrv. Pov., стр. 153.

збацују султане, ко им боље плати, ма и немао пречег права на престо. У ово доба постаде и звање великог везира наследно, када се утврди на великом везирству *Мухамед Ћуприлић*, пореклом из Арбаније. Његовом предузимљивошћу показа се Турска за владе *Мухамеда* IV. (1648. до 1689.) опет у пређашњој својој сили. Мухамеда замени у везирству његов син Ахмет Ћуприлић, такође ратоборан.

У ово доба владао је у Аустрији цар *Леополд I.* (1658—1705.). У Ердељу после војводе Ђорђа Ракоција појаве се два претендента на ердељско војводство. Једног је помагала Аустрија а другог (Михаила Апафија) Турска. На тај начин због Ердеља дођу Аустрија и Турска у сукоб. Велики везир Ахмет Ћуприлић крене се с војском од 100.000 људи у Угарску (1664. год.) Из овога рата Аустрија је изишла са унижењем, јер је признала турскога вазала Апафија за ердељског војводу и обвезала се, да плаћа данак од 200.000 форината као „поклон султану.“[1]

Маџарски племићи били су незадовољни са царем Леополдом, који је с њима рђаво поступао, те се с тога побуне. Вођ устаника био је магнат Текели и он у савезу

---

[1] .... „mit Geschenken von zweymahlhunderttausend Gulden“, в. Joseph v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, III Band, стр. 562.

са ердељским војводом Апафијем позва у помоћ Турке противу Аустрије.

Султан Мухамед IV. у пролеће 1683. год. крене се са одабраном војском од 200000 људи. Сам султан остаде у Београду а његов велики везир *Кара - Мустафа* продужи са војском пут за Беч. Цар Леополд поплаши се и побегне из Беча, који Турци опседну. Малом бечком посадом управљао је гроф Ернест од Старемберга и ова посада издржа опсаду од два месеца. У том стиже помоћ од пољског краља Јована Собјеског који доведе 25.000 људи, а сем њега дође и херцег Карло Лотарингшки са својом војском у помоћ Бечу. У одсудном боју, нарочито храброшћу Собјескога, буду Турци потпуно потучени. Кара-Мустафа дође у Београд, где је удављен по заповести султановој.

Услед пораза код Беча Турска почиње све више да опада и од тада настаде „*источно питање*“. Ова хришћанска победа има велики историски значај, јер од тада Аустрија постаде сила са интересима на истоку.

После победе над Турцима био је и мађарски устанак угушен.

Из поузданих извора дознајемо да се у ово доба (год. 1686.) доселило у Срем скоро 5000 Срба из јужних српских крајева.[1] То је био управо предзнак велике сеобе Срба која је у скоро за овим следовала.

---

[1] Кад се неки Новак Петровић понудио аустријском цару да преведе ове Србе генерал Чакија му је одгово-

Кара-Мустафу замени на великом везирству Сулејман, такође енергичан човек. Он се крене с војском и дође до Мохача (1687.) али га ту царска војска разбије, па и сам погибе. Од аустријске војске пало је до 1000 војника а од Турака око 20.000.[2]

Услед турских неуспеха на бојном пољу, побуне се јаничари и збаце султана Мухамеда IV. (који је у тамници и удављен) а на престо доведу његова брата *Сулејмана III.* (1689—1691.).

Год. 1688. аустријска војска под предвођењем Максимилијана Емануела, курфирста баварског пређе Дунав и уђе у Срем.

Мухамеданско становништво у Срему кад је чуло за долазак аустријске војске почне се селити из Срема и бежати у Београд, где је мислило наћи сигурног склоништа. При том су сами Турци при поласку запалили Илок и Варадин. У српским летописима налазимо за ову годину оваку, као обично кратку белешку: „**Тогѡ лѣта осконше Немци Илок градь на дунавскои реки, и савь Сремь ѡсконше Немци.**“[3]

рио да цар само под тим условом прима тај предлог ако ће он са преведеним Србима да суделује у намераваном рату с Турцима. Новак пристане и дође са 4892 досељеника, којима се одреде за насеље два села на сремској дунавској обали, а поменути Новак буде наименован за њихова капетана (в. Фр. Ваничека, Ист. Вој. Крајине, стр. 88.).

[2] Joseph v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, III Band, стр. 791.

[3] Љ. Стојановић, Срп. род. и летописи, Гласник LIII, 130.

Угарски краљ Леополд даде Илок, можда за новац, неком Ливију Одескалку (Don Livie Odeschalchi) назвавши га војводом или херцегом сремским (princeps Syrmiae)[1] а то достојанство, на које га је инсталовао 22. априла 1698. г. у Илоку царски генерал Карафа, дато је и Одескалкијевој породици „за вечита времена“. Српском народу није било по вољи овај акт и Срби су још исте године учинили свој протест.[2]

И у ранија времена католичко свештенство гледало је да православне Србе у Срему покатоличи или бар поунијати, како би временом из уније прешли у католике. У ово доба реши се кардинал Колонић да сремском становништву, које је било због дотадашњих ратова јако проређено, наметне црквену власт католичке цркве. И доиста уједињени напори кардинала Колонића, Фрање Јани-а, католичког сремског владике и многобројних чиновника којима беше поверено да заведу ред и управљају Сремом, који се сада ослободи Турака, наведу неке Србе у Срему да приме унију. Ови језуитски васпитаници надаху се да ће ове Србе лако придобити из уније за католичанство и германштину. Царска влада помагала је тај рад и она овом малом броју

[1] Илок се тада поче подизати. У њему се подиже леп двор новог војводе сремског који се и сада у Илоку налази (в. Klaić, Opis zem., I. 128.).

[2] Гласник, XXXIX, стр. 141.

унијата постави владику, да би с помоћу овог придобијала још присталица за унију. За унијатског владику за Славонију би постављен (1688. г.) Лонгин Рајић а да би и овог контроловали поставе сремског католичког владику Фрању као грађанског управника (администратора, föispan-a) на чело сремске жупаније, која тада (16. марта 1689. г.) буде изнова преустројена. Кад се владика уведе у достојанство, Србима се јави да им ваља признати га и подврћи се његовој правној власти. Тако се у Бечу разумевало поштовање слободне вероисповести.[1]

Аустријска војска пошто је заузела Срем пређе преко Саве и после двадесетодневне опсаде заузе Београд (27. августа 1688. г.) За тим царска војска заузе Смедерево и многа друга места у Србији.[2]

На овај начин постале су српске земље опет поприште ратова између Аустрије и Турске и Срби су узимали све више учешћа у овим ратовима. Због ове важне улоге Срба радили су и сами аустријски цареви на томе да их придобију и употребе у своју корист. Они су били у споразуму са виђенијим Србима, да би преко њих дизали српски народ противу Турака.

---

[1] Е. Пико, (прев. Д-р. Стев. Павл.) Срби у Угарској, стр. 86.

[2] Српски родослови и летописи, Гласник, LIII, стр. 130.

Међу Србима у ово доба била је најзнатнија личност *Ђорђе Бранковић*, који се издавао за потомка владалачке династије Бранковића. Њега је цар Леополд учинио (1683. год.) бароном а после (1688. год.) грофом, давши му као баштину поред других области и Срем.[1]

Ђорђе Бранковић, кога наша реалистичка критика сматра за обичног балканског авантуристу, био је у договору с тадашњим српским пећским патријархом Арсенијем III. Црнојевићем, да дигну српски народ на Турке и да га иселе у земље, које су биле под Аустријом, а које су (нарочито Славонија са Сремом) због дотадашњих турских упада биле готово опустеле. Становништво им се било јако разредило, јер се нешто било разбегло даље на север, где су се осећали безбеднијим, а нешто је било и уништено, бранећи ове крајеве од непрестаних турских упада. Писмом од 12. јуна 1689. г. Ђорђе Бранковић из Оршаве позива свеколики народ српски на оружје противу Турака. На том се позиву Ђорђе потписује као „въсемъ ї̈ллурї̈ческим, тракїискимъ, и инымъ восточнимъ областемъ, прадѣдняго отечества наслѣдни деспот, вишшои и нижнои мисїи херцег, и велики князъ

[1] У цара Леополда повељи се вели: „Te Georgium Brancovich — in haereditate praesepecificatorum Herczegovinae, Syrmiae et Joannopolis (in qua nimirum Wlaska et Batska continentur) districtuum confirmandum esse duximus.“ Гласник, књ. XXVIII, стр. 110.

святои рïмскои области: такожде же державы святаго Саввы, и црне горе, дедичнï же господарь херцеговски и сремски, ïωанополски (тј. банатски) и оугарскаго краљевства и странамъ их гроф и прочая."[1]

Кад аустријска војска освоји Ниш и Видин, Ђорђе („лажни деспот Бранковић") дође у Кладово, где се тада бавио војсковођа царске војске, Лудвик Баденски, који га је позвао да се с њиме тобоже договори о даљем ратовању. Међу тим бечки двор презао је од тога, да Срби добију свога поглавара, и тиме добију себи новог противника, па како је цар био постигао што је хтео, тј. дигао српски народ под Турцима на оружје и послужио се њиме да би успешније с Турцима ратовао, то сада нареди Лудвику Баденском, те овај ухвати Ђорђа (1688. г.). Без икакве кривице њега затворе у Сибињу, а касније преместе у чешки град Егар. Кад је руски посланик доцније тражио од бечког двора да се пусти из затвора Ђорђе Бранковић и кад је питао шта је он скривио да се држи у затвору, одговорено му је: „Nihil mali fecit, sed ratio status sic exposcit," тј. није никакво зло учинио, али тако захтева државни разлог.[2] И тако Ђорђе не-

---

[1] Гавр. Витковић, Гласник II од., књ. III, стр. 1.

[2] Е. Пико, прев. Д-р. Стев. Павловића, Срби у Угарској, стр. 79.

испитан и неосуђен после 22 године тамновања умре (1711. год.).[1]

Ђорђе је дакле покушао да се стави на чело српском народу као политички поглавар и да према главном заповеднику аустријске војске самостално ради, а у корист српске идеје. Ово је била управо српска народна политика, коју је Ђорђе добро схватио и покушао извести, али она у оним приликама није могла успети, већ је у самом свом зачетку уништена.[2]

Пошто је гроф Ђорђе Бранковић затворен највиђенија личност међу Србима био је патријарх *Арсеније III. Црнојевић.*

Када се 1690. г. аустријска војска услед неуспеха поче повлачити из српских земаља; онда, да би се избегла освета турска над Србима, који су пристали уз Немце, поче се патријарх Арсеније договарати с царском владом, да преведе српски народ у области, које су биле под аустријском влашћу. Цар Леополд изда 8. априла 1690. г. повељу у којој обећа Србима различна и велика права.[3] Срби у великим масама пређу Саву и Дунав и настане се у Срему,

[1] Д-р. Н. Крстић, Ист. срп. нар., стр. 118. — Е. Пико, прев. Д-р. Ст. Павл., Срби у Уг. стр. 80.

[2] Гроф Ђорђе Бранковић пао је што је патриотски мислио и радио а не „што је био лажа," како поред осталог вели Руварац (Одломци, стр. 50.), јер би његова судбина била иста и да је био истински Бранковић.

[3] У осталом ове су повеље и доцнији владари давали, али се оне нису никада оствариле.

Бачкој, Барањи, Банату и Славонији око Осека, па све дуж дунавске обале до самога Будима.[1] Највише су се Срби иселили из горњег Повардарја, Подримља, Косова, Топлице и горње Мораве.

Ово исељење Срба из поменутих крајева поред својих корисних последица (које су у томе што су прекосавски Срби дошли пре у додир са западном културом и тиме утицали и на јужну своју браћу) има и врло штетних по наш национални задатак. У местимично опустеле српске крајеве насељавали су се *Арбанаси* и друга туђинска племена, те се тиме отежало уједињење појединих српских области, које би било много олакшано, па можда до сад и извршено, да се овај део српског народа није ни исељавао но чувао своје старо огњиште.

О времену кад је извршена сеоба има два мишљења. Једни су писци за то, да је главна сеоба извршена тек после 1691. г. и то 1694. г. Ну поузданије је Руварчево тврђење да је сеоба извршена 1689. и 1690. год.

Односно броја досељених Срба постоје различита мишљења. Још је савременик ове српске сеобе, Стефан Раваничанин, написао да је тада „остала српска земља пуста“, јер се преселило 37.000 српских породица итд. Доцнији писци (као Јулинац,

---

[1] Д-р. Н. Крстић, Ист. срп. нар., страна 119.

Рајић, Енгел, Церниг, Чапловић, Стојачковић, Француз Пико и други) узимљу неки исти а неки и мањи број породица, а неки узимљу да је пресељен толики број душа а не породица. Други су, доцнији писци, узимали да је било око 80.000 породица, (као владика Василије, М. Медаковић, писац историје Црне Горе, и други). Ну овај последњи број породица је увећан, и за њ нема никакве потврде у савременим и поузданим белешкама. Ма да се готово сви модерни писци слажу са белешком Раваничаниновом, тј. да је прешло око 37.000 породица, ипак се јако разликују у броју душа колико је сачињавало тих 37.000 породица. Док Ил. Руварац према писму кардинала Колонића (од 1703. г.) и статистичару Вл. Јакшићу држи да је у ово време пресељено из српских земаља 70 до 80.000 душа,[1] који нам број изледа мали, дотле други мање критички писци узимљу да је у тих 37.000 породица било до 500.000 душа, који нам се број чини јако увећан. Ма да се због насиља турских српски народ у оно доба није нормално множио; и ма да породице при сеобама нису многобројне (као што на против неки писци место породица узимљу читаве задруге од преко 10 душа), ипак мислимо, да су тадашње српске породице,

---

[1] Ил. Руварац, Одломци о грофу Ђорђу Бранковићу, стр. 101.

које су се селиле, имале просечно 4 душе, те би, по нашем мишљењу, *број пресељених Срба износио 120 до 150.000 душа.*

И о начину ове „сеобе Срба" постоје разна мишљења и теорије. Једни држе, да су се Срби доселили по уговору („per modum pacti"), т.ј. да је цар Леополд позвао Србе да се населе, и ови су се населили као савезници и са оружјем („cum armis") дошавши не само да траже заштите но и да продуже борбу за ослобођење Угарске и Србије од Турака. Други (реалистички критичари) држе, да су Срби дошли у Угарску као гости, т.ј. да су овамо пребегли од Турака.[1]

У повељи од 6. априла 1690. г. Леополд цар немачки и краљ маџарски, обећао је српском народу војводину, засебну територију, која би сачињавала део земаља угарске круне. Ускоро Срби потраже народно-црквену аутономију, коју им је краљ Лепολд санкционовао издавањем привилегије од 21. авг. 1690. год.[2]

---

[1] Иларион Руварац вели овако за сеобу: „Цар немачки и краљ угарски Леополд није никад позвао српског патријарха и народ српски, да се исели из својих земаља у земљу угарску и славонску ..... Срби су од год. 1691.—1699. били у Угарској само гости и т.д. Одломци о грофу Ђ. Бранковићу, стр. 144.

[2] Руварац вели да је ове повеље цар и краљ Леополд издао Србима онда, кад је мислио да ће се српске земље које су биле под Турцима, ослободити и доћи под његову врховну власт. Тада су се у те земље имали вратити Срби који су са патријархом Арсенијем прешли привремено преко Саве и Дунава, да се спасу од Турака, и

*

Београд је само две године био у аустријским рукама. Год. 1690. поред других места у Србији заузму Турци и њега, али Угарску ипак не могаху више повратити.

У Турској се у неколико поправише прилике, кад дође за великог везира Мустафа Ћуприлић, брат Ахметов. Он реорганизова војску и финансиске изворе. Год. 1691. крене се он с војском од 130.000 људи, пређе Саву и уђе у Срем.

Аустријском војском, која је износила око 60.000 људи, управљао је *Лудвик Баденски*. Лудвик је хтео да нападне на Београд и у тој намери кренуо се пут Београда, али, видећи да неће моћи то извршити, пошто је његова војска износила једва половину од турске, почне се повлачити, при чем је турска војска наступала за његовом. Сукоб се деси код *Сланкамена*. Овде је турска војска била до ноге потучена (1691. г.). Велики везир Мустафа, осамнаест паша и 20.000 турске војске

при повратку у своје земље Срби би под врховном царско-краљевском влашћу имали слободно право да бирају себи војводу („Vojvodae eligendi libertas“), као н. пр. Влашка и Молдавска, које су биле под Турском. Међу тим како се то није десило, како су те земље дошле исте године опет под турску власт а Срби пресељени осташе стално у туђој, угарској земљи, то им се војвода и војводина у туђој земљи нису могле дати. (Одломци, стр. 154.).

остаде на бојном пољу, а остало се разбеже према Београду.[1]

У овом боју код Сланкамена у царској војсци борили су се храбро и Срби (око 10.000 људи) под вице-војводом *Јованом Монастерлијом*, што им је и цар Леополд признао.[2]

И ако је цар Леополд обећао Србима верску слободу ипак под утицајем његових саветника, језуита, Срби нису имали потпуну слободу вероисповести. Поменули смо како је Србима у Срему наметнут унијатски владика Рајић. Кад је овај умро 1684. г. тада је цар Леополд на његово место поставио Петра Љубибратића „ad Epicopatum Laënsem (Vlahensem) et Syrmiensem ad sanctum Nikolaum Opowo dictum.“[3] При досељавању Срба у Угарску помагао је бечком двору и поменути Љубибратић. Ослањајући се на језуите Љубибратић је игноровао патријарха Црнојевића и захтевао да га сви Срби у Славонији и Срему признају за црквеног старешину. Црнојевић се потужи у Бечу противу Љубибратића, ну овога цар Леополд, пре

---

[1] Љ. Стојановић, Срп. летописи, Гласник LIII, 131. — J. v. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches, III Band, стр. 848, — T. Smičiklas, Dvijestogodišnjica oslob. Slavonije, стр. 159.

[2] И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 45.

[3] Емил Пико, Срби у Угарској, стр. 99. (Joseph Fiedler, Beitr. zur Union d. Val. in Slav. u. Syrm., 8).

него би се овај спор расправио, свечано потврди дипломом (од 1699. г.) за српског владику у Срему и доњој Славонији, призна му све повластице и права, која уживаху католичке владике, па његовој власти подвргне све верске зграде, све архимандрите, игумане, проте, свештенике и калуђере у Срему и доњој Славонији. Пошто му је овако црквена власт утврђена тек тада дворска канцеларија нареди грофу Старембергу, заповеднику доње Славоније да овај спор између унијатског владике и православног патријарха расправи. Међу тим и патријарх смисли како да доскочи лукавом унијатском владици. Он позове најугледније Србе на састанак у Каменском и ту се одлучи да се Срби ни у чем не покоравају владици Љубибратићу. Дворској канцеларији није било пријатно ово противљење Срба и патријарха, али тада не предузе ништа против њих, ну остави то за доцније, када буду за то повољније прилике.[1]

Победама од 1688. и 1691. године Аустрија се није много користила, јер су њене генијалне војсковође *Јевђеније Савојски* и *Лудвик Баденски* биле откомандоване на Рајну, те услед тога почну Турци опет да напредују. Год. 1695. опсели су Турци Варадин. Нарочито храброшћу Срба били

[1] Емил Пико (прев. Д-р. Ст. Павл.), Срби у Угарској, стр. 109.

су Турци нагнати да прекину опсаду. Том приликом отете су од Турака 22 лађе с храном и ратном спремом.

Због ових турских упада Јевђеније буде откомандован на исток. Одсудна битка између царске војске и Турака деси се 31. августа 1697. г. код *Сенте.* То је била најкрвавија битка у овом столећу. Тада изгибе на бојишту 20.000 Турака, а сем тога преко 10.000 Турака подавило се у Тиси.[1] У овом боју су се у царској војсци и Срби храбро борили.[2]

Аустрија се није могла потпуно користити ни овом победом. Место да гони Турке и преко Саве и Дунава морала је због својих угрожених интереса на западу да пристане на преговоре за мир. Преговори се заврше 26. јануара 1699. год. у

---

[1] Joseph v. Hammer, Geschichte des Osm. Reiches, III. Band, стр. 901. — Histoire du Prince Eugène de Savoie, I, стр. 218. — Љ. Стојановић, Српски летописи, Гласник, књ. LIII. стр. 132.: „ини мачем падоша а ини истопиша сѧ ѵ Тїси, рєки, ꙗкожє дрєвни Фарахонитѧни вь мори, и тако сє могло прєћи по людма прєко Тїсє, аки по мостꙋ, и то чꙋдо ѡчи чєловѣчєскє нєћє ѵзрєти ит.д.

[2] Кнез Јевђеније у својим писмима често помиње Србе за које вели да су му били најбољи војници и најпоузданији браниоци задобивених места. — Кнез Карло Лотрингиски овако вели за услуге које је чинио Монастерлија са својим Србима: „Joannes Monasterly Vice Ductor Gentis Rascianae, non parcendo vitae sanguinisque profusioni, in omnibus cum Turcis habitis conflictibus utilia et maxime proficua generosa militariaque et heroica praestitit servitia,“ Е. Пико, Срби у Уг., 98.

Карловцима. То је чувени *Карловачки мир*, који обори крајем XVII века турску царевину с негдашње њене величине. По том миру, који су уговарали посланици немачког цара, турске царевине, пољске краљевине и млетачке републике, утврђена је граница између Аустрије и Турске. Граница је ишла повученом линијом, која је у Срему полазила од Сланкамена па ишла право на село Марадик и даље на села Руму, Лаћарик, за тим на Рачу до Брода на Сави.[1] Та деона линија назвата је Марцелиновом линијом.[2] Према томе горњи Срем припаде Аустрији а доњи (тј. јужно од Марцелинове линије до Саве) остаде и даље, скоро још за 20 година под Турцима.

Год. 1700. посветио је патријарх Арсеније III. Данила Петровића за владику црногорског. То је извршено у Сечују (Барањи) на сабору, коме је присуствовао и Стеван Пећанин, митрополит сремски.[3]

Као што је патријарх Арсеније Црнојевић био у својим односима према цару исправан и веран, тако је исто мислио да има права да захтева да се и царева обе-

---

[1] „**Леополдь цесарь ѵчини миръ с Тѹрци, и поставише белеге Сремом одь Сланкамена право на село Марадик**“ итд., Љ. Стојановић, Срп. летописи, Гласник, LIII, 132. — И. Руварац, Стари Сланкамен, стр. 46.

[2] По официру Марциљну, који ју је повукао.

[3] Гавр. Витковић, Споменици из будим. и пешт. архива, Гласник II од. књ. III, 6.

ћања изврше, те је то непрестано тражио. Пошто је његов покушај учињен 1694. г. остао безуспешан, год. 1703. пошље он бечком двору једну споменицу, у којој поред осталог захтеваше да се православни не називају више „шизматицима“ и да се Србима дâ оделито земљиште (Славонија, Срем, Бачка и Ђулски крај између Кереша и Мориша) да не би живели растурени но да су груписани у овим областима. Од стране двора добило се само обећање, као и раније, па је на томе и остало.[1]

Цар *Јосиф I.* потврдио је (7. августа 1706. г.) Србима све Леополдове повластице па и ова обећања ускоро буду заборављена.[2]

Унијатски владика славонско-сремски, Петар Љубибратић, умре 1704. г. Царски двор му одреди за наследника његова синовца Јанишу. Овога је требало у Пакрацу да инсталује загребачки католички владика, али патријарх дође пре тога у Пакрац и то вешто спречи, посветивши сам у Пакрацу за православног владику Софронија Подгоричанина, кога најзад и цар Јосиф I. потврди 1708. г.[3]

---

[1] Емил Пико (прев. Д-р. Ст. Павл.), Срби у Угарској, 104.

[2] Jbid.

[3] Jbid, стр. 106.

Што је патријарх Црнојевић одбијао насртаје католичке и унијатске на православну веру, није било по вољи бечком двору. Црнојевића су сматрали за сумњиву личност и одреде му добро Даљ на Дунаву за столицу, да би могао на њ из близа да мотри царски управник из Осека. Ипак је патријарх и даље устајао противу насртаја католичких, а ови (католици) су, поред осталог, говорили да Леополдове повластице имају важност само за оне Србе, који су дошли у великој сеоби а не и за оне, који су пре тога становали у Угарској. Ну како при том није било уредних спискова, те се није ни знало које су породице досељене а које раније биле насељене, то је и овај изговор католички био само једна обмана.[1]

Патријарх Црнојевић умре 24. окт. 1706. год., а сакупљен сабор у Крушедолу 24. маја 1707. г. изабере за митрополита (јер је име патријарха било везано за пећску столицу) *Исаију Ђаковића*, јенопољског владику, коме сада постаде резиденција Крушедол. Пошто су свршили избор митрополита Срби су се договарали о народним стварима. Будимска општина изнесе пред сабор своју споменицу од 15 тачака, којима је исказала све своје тражбине од царског двора. Да изнесемо неко-

[1] Емил Пико, (прев. Д-р Ст. Павл.), Срби у Угарској, стр. 108.

лико тачака из којих ћемо видети ондашње стање и расположење српског народа. Тачка 6. гласи: „Да у земљама царевине, свуда, где се находе Срби поред Немаца и Маџара, први могу слободно живети као и ови последњи, да могу имати своје магистрате (управу) као и они; да могу имати и држати своје цркве и свештенике, задржавајући божју службу и свој стари календар и да не светкују празнике два пут него само по свом старом календару.“ Тачка 12.: „Преузвишеном царском наредбом од год. 1694. казато нам је и обећано, да ће нам се дати Славонија и Срем, између Дунава и Саве до хрватске границе, Бачка и Ђулски крај између Кереша и Мориша. С тога сад захтевамо, да нам се то потврди и даде, да би се наш народ могао ту настанити.“ Тачка 13. гласи: „Да два саветника од нашег народа буду код царског двора, код угарске канцеларије, да могу подићи глас пред славним царским двором, за наш народ; да те саветнике бира главна скупштина српског народа,“ итд. Новом се митрополиту повери да преда цару споменицу и он је то извршио. Кад цар Јосиф I. захте од њега да му назначи два српска изасланика, који ће замењивати Срем и двојицу који ће замењивати Бачку на дијети, што ће се састати у Пожуну 1708. г., митрополит му пошље извештај и употреби ту прилику да га упозна са

српским стварима, али од поменуте дијете не би никаква резултата.[1]

Ђаковић умре 1708. г. а митрополитска столица оста за две године упражњена. Нов сабор држан у Крушедолу изабере за последника Ђаковићу *Софронија Подгоричанина,* кога је патријарх Црнојевић посветио за владику у Пакрацу.[2]

Год. 1711. Мађари после многих и узалудних устанака и бораба (од год. 1726. до 1711.) подлегоше напослетку аустријским царевима. Пошто су поменуте (1711.) године уговорили мир са бечким царем у Сатмару, нађоше се Мађари у мучном положају. С једне стране беху окружени царском војском и усређени свом вештином шпанско-аустријске државничке управе (деморалисаним чиновништвом и језуитима), с друге пак стране нађоше се опасани тако рећи непробојним зидом наоружаних српских крајишника, којима их оградише бечки цареви за време њихових устанака и турских упада. И Мађари од тада место оружјем боре се на други начин да би се одржали у превласти, и у тој борби нису бирали средства противу свију немађарских народности а нарочито противу Срба.

По смрти митрополита Подгоричанина изабран је за митрополита *Вићентије По-*

---

[1] Емил Пико, Срби у Угарској, стр. 111.

[2] Jbid.

повић, будимски владика (1713. г.), који први од српских црквених поглавара учини Сремске Карловце својом резиденцијом. По споменицима из архива будимске српске општине види се да се митрополит Вићентије овако потписивао: „Викентіє Божією милостію Архи-Епискупъ Србскіи и Митрополитъ Срѣмски."[1]

Митрополит Вићентије тражио је од цара Карла VI. да призна српске повластице, па овај то и учини двема повељама од 1713. и 1715. год. Аустријски цареви одазивали су се српским жељама само привремено, и то кад су им Срби били потребни за рат с Турцима, а после је све ишло у заборав. Ну Карло VI., доследан аустријској лукавој политици, потврди исте године и закон, који је донела угарска дијета, а којим се обнови ранији закон (од 1687. г.) против некатолика, т.ј. да ови (некатолици) не могу бити власници земље у Хрватској и Славонији.[2]

Цар *Карло VI.* (1711—1740.) који је дошао на владу после свога брата Јосифа, био је као и сви Хабзбурговци ревностан католик. Он је хтео тада оснаженој Аустрији да придобије још нових земаља. Да ову намеру изврши, беше му згодна прилика кад Турци нарушише погодбе кар-

---

[1] Гавр. Витковић, Споменици из будимског и пештанског архива. Гласник, II одељ., књ. III, стр. 210.

[2] Е. Пико, прев. Др. Ст. Павл., Срби у Угарској, 117.

ловачког мира, те се и он умеша у рат противу Турске.

Султан *Ахмет III.* охрабрен својом победом над руским царем Петром Великим, ма да се том победом није користио, нареди својим јаничарима те освоје Мореју, која по карловачком уговору припадаше Млечићима. На ове је султан из раније био киван, што су пристајали уз друге хришћанске државе, држећи се према Турској у „оружаној неутралности.“[1]

Карло VI. ступи одмах са Млечићима у савез, јер су Турци, поред рушења карловачког уговора, на две године пре тога упадали и у Срем. Цар Карло скупи војску од 140.000 људи, а заповедништво над њом повери прослављеном кнезу Јевђенију. Овај одржи 13. авг. 1716. г. сјајну победу код Варадина, па ова победа буде одсудна у овом ратовању, у ком су учествовали и Срби.[2]

---

[1] Jos. v. Hamer. Geschichte des Osman. Reiches, IV Band, стр. 124.

[2] О учествовању Срба и Хрвата у овим бојевима опширно се налази у појед. делима, као: „Die freiwillige Theilname der Serben und Kroaten an den vier letzten österreichisch-türkischen Kriegen,“ за тим у делу: „Militärische Korrespodenz des Prinzen Eugen von Savoyen. Aus österreichischen Original-Quellen, (на франц. Histoire militaire du Prince Eugène de Savoie) и другим делима. — Bartenstein вели да су аустријски генерали на најопаснија места свагда Србе слали (нарочито у доцнијем рату од 1737. г.) и да им је лакше било жртвовати стотину Срба него ли једног Немца, Маџара или Валонца („Man trägt weniger Bedenken, deren (т.ј. Serben) hundert lieber, als einen Deutschen, Ungarn oder Wallonen der Feindesgefahr auszusetzen“), в. Гласник, XXXVIII, 203.

Храбри српски подвојвода Јован Монастерлија умро је још 1707. год. Место њега не хтеде цар да постави другог, који би био као Монастерлија над свима Србима но постави само над Србима из Славоније и Срема за војног старешину („colonellus slavonicae nationalis militiae)“ *Мојсија Рашковића*, потомка старе српске породице из Старог Влаха (т.ј. југозападних српских крајева), одакле је у великој сеоби Срба прешао са својом браћом у Срем. Он је становао у Шаренграду, где се и данас налазе развалине, за које неки мисле да су од његове куће.[1]

У пролеће 1717. г. кнез Јевђеније сакупивши своју војску у Футогу, смисли да удари на Београд. Најзад му испаде за руком да пређе Саву и да опседне град. 16. августа заметне се жесток бој у ком буде потучен велики везир, који притече граду у помоћ, те се сутра дан и град преда.

Кад су Турци изгубили Београд нису се могли одржати ни у осталим градовима у Србији. Они без боја оставе Шабац, Рам, Голубац и друге градове, које аустриска војска заузе. Због тога се Турци

---

[1] Е. Пико, прев. Др. Ст. Павл., Срби у Уг., 117., по Стојачковићевим „Чертама живота народа србскогъ“ (стр. 46.). Међу тим Клаић вели да су ове развалине од града, који је био мачванског бана Ивана Моровића. О постанку Шаренграда у вези с тумачењем његова имена има код Клаића лепа народна прича, в. Klaić-a Opis zemalja, I. 167.

морадоше склонити на мир, који би закључен близу *Пожаревца*, 21. јула *1718. год.* По том миру Аустрија доби и *доњи део Срема*, за тим Банат и део Румуније, па поред тога и северни део Србије и Босне.[1]

*

По смрти митрополита Вићентија држан је (по реду шести) народни сабор у Карловцима, који избере за митрополита *Мојсија Петровића* (1726. г.). Из споменика видимо да је на овом сабору било посланика: „от Будима, па от Баната, Сербие, Сигетске Крапне, Шлавоније, Костаиннице, от посавске, арадске и подунавске крапне, от Потися, бачке стране и Сечꙋя“ и најзад „*от Срема равнога.*“[2] Митрополит Мојсије премести своју столицу из Сремских Карловаца у Београд.

И Мојсије, који спада међу најбоље српске митрополите, доби од цара Карла потврду српских привилегија у „заштитној заповести“ (mandatum protectorium), али

---

[1] Пожаревачки је мир био за Аустрију најславнији и најкориснији од свију које је она икада с Турском уговорила. В. опширније код J. v. Hammer-a, Geschichte d. Osm. Reiches, IV. Band, стр. 166. (II издање).

[2] Из Срема су били на сабору: „Владика Никанор Мелентијевић, живио у Крушедолу и зидао капелу Св. Анђелији; Архимандритъ Киръ Теодоръ, протопопа Иоаннъ иришки, кнезъ Петаръ Градићь иришки, протопоп дмитровачки са двема свештеници, протопоп шидски, нештински, вуковарски,“ и други (в. Гаврила Витковића Споменике из будимског и пештанског архива, Гласник, II одељ., књ. III, стр, 279—285.).

ово Србима није могло ништа помоћи од самовоље маџарског племства. После смрти Мојсијеве настаде растројство у српској црквеној управи, и то због сплеткаша владика: арадског Вићентија Јовановића и вршачког Максима Несторовића. Они су самовољно сазивали мање, обласне саборе и радили на томе да буду две српске митрополије: једна у Београду а друга у Карловцима. Међу тим Србима то није било по вољи, јер би се тиме прекинула веза и духовно јединство нашега народа с јужне и северне стране Саве и Дунава.[1] Нови митрополит Вићентије Јовановић поводио се за аустријском влашћу и ни у чем није допринео да се поправи стање српског народа.

Стање Срба настањених у војничкој крајини и ако није било повољно ипак је било доста заштићено по уредбама војничке крајине, која је у неколико одговарала српској јуначкој природи; али остали Срби ван војничке крајине, који су били у појединим жупанијама, законом од 1721. год. дођоше у положај слугу, чији господари беху према њима све немилостивији и све више потраживаху од њих. За то и поред тобожњег „mandatum protectorium-a“ (од 1735. г.) дође до тога да у Бачкој и Банату букне устанак, на челу кога беше Пера

---

[1] Г. Витковић, Критички поглед на прошлост Срба у Угарској, Гласник, XXXIX, стр. 118.

Сегединац. Ну устанак буде угушен а устаници свирепо кажњени.[1] Није било боље стање Срба ни у северној Србији, која по пожаревачком миру припаде Аустрији и доби нарочиту управу, „администрацију.“ Аустрија је овим делом Србије владала више од 20 година, али њена влада није имала успеха.[2]

У рату између Аустрије и Турске (1737—1739. год.) аустријска војска буде потучена код Гроцке и по *београдском миру* од 1739. год. границом између Аустрије и Турске поста Сава и Дунав.[3]

---

[1] Емил Пико, прев. Др. Стев. Павловић, Срби у Угарској, стр. 121.

[2] Неуспеху аустријске владе у Србији били су ови узроци: рђав избор чиновништва које је у Србији поставила, за тим њена црквена политика која је на штету православља помагала католике и језуите и најзад као најглавнији узрок била је њена финансијско-привредна политика која је јако притискивала материјално исцрпени српски народ, јер га је експлоатисала не само аустриска држава но и њено грабљиво чиновништво за свој рачун. Отуда се тада у Србији жалило за турском владом и до 1735. год. половина становништва одселила се из северне (аустријске) Србије у јужну која је била под Турском. (Др. Драг. М. Павловић, Финансије и привреда за време аустриске владавине у Србији (од 1718—1739.), по грађи из бечких архива, Глас, LXIV, стр. 69.).

[3] Описивање новијих догађаја историје Срема наставиће се у другој свесци.